T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (KELAM) ANABİLİM DALI

KUR'AN'DA ESATİRU'L-EVVELİN KAVRAMI VE EPİSTEMOLOJİK DEĞERİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah SERTKAYA

Ankara-2019

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (KELAM) ANABİLİM DALI

KUR'AN'DA ESATİRU'L EVVELİN KAVRAMI VE EPİSTEMOLOJİK DEĞERİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah SERTKAYA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mahmut AY

ANKARA-2019

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (KELAM) ANABİLİM DALI

Abdullah SERTKAYA

KUR'AN'DA ESATİRU'L EVVELİN KAVRAMI VE EPİSTEMOLOJİK DEĞERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı Prof. Dr. Mahmut AY

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Mahmut AY	.....
Prof. Dr. Muammer ESEN.....	.....
Doç. Dr. Ali ÇETİN.....	.....

Tez Sınav Tarihi : 25/10/2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.13.11.2019

Tezi Hazırlayan

Öğrencinin Adı Soyadı

Abdullah SERTKAYA

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……v

KISALTMALAR……vi

i

GİRİŞ……....1

A- ARAŞTIRMANIN KONU, AMAÇ VE YÖNTEMİ……...1

1. Araştırmanın Konusu……1

2. Araştırmanın Amacı……1

3. Araştırmanın Önemi……...1

4. Araştırmanın Yöntemi……2

B-ESATİR KAVRAMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ……2

1. Lügat Anlamı……...2

2. Terim Anlamı 6

3. Esatir kavramının Arap Kültüründeki Tarihsel Zemini 8

4. Kur'an'da Esatiru'l Evvelin Kavramının Kullanıldığı Bağlamlar 14

4.1. Öznel Tutum ve Davranışları Anlatma 14

4.2. İnkârcıların İnat ve Kibirliliklerini Açıklama 15

4.3. Nimete ve İlahi Lütfa Nankörlük Etme 16

4.4. Ölümden Sonra Dirilişi Yalanlama 16

4.5. Kur'an'a Eski Milletlerin Hikâyeleri Şeklindeki İtham 17

4.6. İnkârcıların Hakkı İnkâra Şartlanması 17

4.7. Ölümden Sonra Dirilmenin Hak Oluşu 18

4.8. Hz. Peygamber'e İtham ve İftirada Bulunma 19

4.9. Öldükten Sonra Hesap Verme 20

I. BÖLÜM……..……22

KUR'AN'A VE PEYGAMBERE YÖNELTİLEN İTHAM VE İTİRAZLAR…….....22

A-KUR'AN'A YÖNELTİLEN İTHAM VE İTİRAZLAR……22

1. Esatiru'l Evvelin 23

2. Kur'an'ı Bir Şiir Olarak Nitelemeleri 24

3. Kehanet 35

4. Sihir 38

B- PEYGAMBERE YÖNELTİLEN İTHAM VE İTİRAZLAR….....41

1. Şair 44

2. Mecnun……49
3. Kâhin……54
4. Sahir……57
C-KUR'AN'A VE PEYGAMBER'E/PEYGAMBERLİĞE İTİRAZ EDENLERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ……....58
1. Sosyal Statüyü Kaybetme ve Otoriteyi Temsil Problemi……59
2. Alışkanlıklara Bağlılık……60
3. Gerçeği Tahrif / Çarpıtma……...61
4. Kendine Tabi Olanları Aldatma……61
5. Zihin Darlığı……..64
6. Asabiyet……64
7. Gurur……65
8. İnat……66
9. Kibir……...66
10.Taklit……67
II. BÖLÜM…….....69
ESATİRİN VE VAHYİN TEOLOJİK VE BİLGİSEL DEĞERİ……69
A-İTHAM ve İTİRAZLARIN YÖNELDİĞİ İTİKADİ VE AHLAKİ ALANLAR……68
1. Tevhit……68
2. Ahiret……71
3. Nübüvvet……....74
4. Vahiy……...82
5. Adalet……....84
6. Ahlâk…….....88
B-ESATİRİN TEOLOJİK VE BİLGİSEL DEĞERİ……93
1. Esatir (Mitoloji) Kavramının Teolojik Değeri……....93
2. Esatir Kavramının Bilgisel Değeri……..99
3. Esatir Kavramının Subjektif Özelliği……100
C-VAHYİN TEOLOJİK VE BİLGİSEL DEĞERİ……102
1. Vahyin Teolojik Değeri……...102
2. Vahyin Bilgisel Değeri……108
3. Vahyin Objektif Özelliği……111
3.1. Haberler……112

3.2. Mütevatir Haber……...113
3.4.İstidlal…….……114
SONUÇ…….…….…...116
KAYNAKÇA……119
ÖZET…….....128

ÖNSÖZ

İnsanlığa gönderilen Kur'an-ı Kerim'in amacı, insanı hem dünyada hem de ahirette mutlu olmasını sağlamaktır. Bunun için, Kur'an'ın mesajlarının doğru anlaşılması temel prensip olmalıdır. Özellikle tekrar edilen ayetlerin anlam ve arka planında verilen mesajı anlamak için, bu ayetlerin bağlamlarının ve ayetlerin nazil olduğu kültürel ve tarihsel zeminin anlaşılması birinci derecede öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışmamızın konusu olan "esatiru'l evvelin" kavramının söz konusu edildiği ayetlerin bağlam ve tarihsel arka planı, kavramın doğru anlaşılması yolunda temel etkenlerden biridir. Mekke'de inkârcıların bu kavram üzerinden dinin temel prensiplerini hedef almaları, bu kavrama yoğunlaşmamızı ve kavramın söz konusu edildiği ayetleri ele almamızı öncelikli kılmıştır. Bu arada, müşriklerin "esatiru'l evvelin" üzerinden hedef aldığı tevhit, nübüvvet ve haşr gibi konular Kelam ilminin ana temalarını oluşturması çalışmamız açısından dikkate değere hususlardan bir diğeridir.

Kur'an-ı Kerim'de "esatiru'l evvelin" kavramının, hangi bağlam ve anlamlarda kullanıldığı araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Tezimizde söz konusu edilen ayetlerin esbabı nüzulüne ilişkin olaylar ve kişiler tespit edilerek müşriklerin ortak özelliklerinden olan kibir, gurur, cehalet, taklit, atalarından gelen dine bağlılık gibi hususlar üzerinde durulmaktadır. Tezimizde, Hz. Muhammed'e (sav) kâhin, şair, sâhir ve mecnun şeklinde yapılan itiraz ve ithamların bu özelliklerle doğrudan ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, onların, itiraz ve ithamlarının arka planında teolojik gerekçeler yanında, ekonomik, psikolojik, ve sosyolojik kaygıların bulunduğu da söylenebilir.

Araştırmamızın ele aldığı önemli nedenlerinden biri de geçmiş milletlere ait efsaneleri ifade eden esatir kavramı ile vahiy kavramının epistemolojik ve teolojik

anlam ve değerinin tespitidir. Buradan hareketle, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e yöneltilen sosyo-kültürel, sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-teolojik nedenlerle bu durum arasında bir ilişkinin olup olmadığı değerlendirilecektir.

Bu araştırmanın bilimsel alana mütevazi bir katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Araştırmamızın her aşamasında beni yalnız bırakmayan, her zaman destek veren, fikir ve düşünceleriyle beni yönlendiren tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Mahmut AY'a teşekkür etmeyi ifa edilmesi gereken bir görev telakki ediyorum. Ayrıca tezimin hazırlık sürecinde değerli katkılarını gördüğüm saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ahmet AKBULUT, Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN, Prof. Dr. Muammer ESEN, Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN, Prof. Dr. İlhami Güler, Prof. Dr. Sönmez KUTLU, Prof. Dr. Kamil ÇAKIN, Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ, Prof. Dr. Halis ALBAYRAK, Doç. Dr İbrahim ASLAN, Doç. Dr. Yaşar Ünal ve Doç. Dr. Rabiye ÇETİN'e şükranlarımı arz ederim.

KISALTMALAR

as: Aleyhi Selam

bkz: bakınız

Çev: Çeviren/ler

e.t.: Erişim Tarihi

Edi: Editör

H.: Hicri

Haz: Hazırlayan

Hz.: Hazret/i

İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi

ö: ölümü

ra: Radiyallahu Anh/u/a

s: sayfa

sav: Sallallahu Aleyhi Vessellem

t.y.: tarihi yok

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

vd.: ve devamı

yay.: yayınları

GİRİŞ

A-ARAŞTIRMANIN KONU, AMAÇ VE YÖNTEMİ

1. Araştırmanın Konusu

Tezimizde, Kur'an'da yaklaşık dokuz ayette söz konusu edilen esatiru'l evvelin kavramı ve bu kavramın kullanım bağlamları, konu edinilmektedir. Çalışmada, Kur'an'ın nüzulü esnasında Hz. Peygambere ve Kur'an'a yönetilen itirazlar ve bu itirazların teolojik ve epistemolojik değeri irdelenmektedir. Bilindiği gibi, Kur'an nazil olmaya başladığında pek çok alanda itirazlar ve karşı çıkışlar meydana gelmiştir. Söz konusu itirazlar; Kur'an'ın nüzul biçimine, vahyin geliş tarzına yönelik olduğu gibi bizatihi Kur'an'ın temel içeriksel ilkelerine yönelik de olmuştur. Bu çalışmada, itirazların hangi alanlara yönelik olduğu itirazları yapan kimselerin psikolojik ve sosyolojik konumları ele alınmaktadır. Bu itirazların kelamı açıdan hangi gerekçelere dayandırıldığı üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında, esatiru'l evvelin kavramı kapsamında dile getirilen itham ve itirazların bilgisel değeri üzerinde de durulmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Kur'an'da dokuz sûrede geçen "esatir" sözcüğün sözlük anlamlarının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi yanında Kur'an'ın hangi bağlamda kullandığının analiz edilmesidir. Kur'an'da zikredilen inkârcı grubunun ileri sürdüğü iddiaların teolojik ve epistemolojik açıdan değerlendirilmesi ve iddiaların günümüzdeki geçerliliği ve güvenirliği gibi hususları araştırmaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Kur'an'da esatir kavramının anlamının doğru tespit edilmesi ve doğru kullanılmasının sağlanmasıdır. Geçmişteki klasik tefsir kaynaklarda bu hususta yapılan yorumlar ve bunun yanında bakış açılarından da faydalanmayı düşündüğümüzü

belirtmek isteriz. Ayrıca, internet ve kütüphanelerde yaptığımız araştırmalarda, esatir kavramıyla ilgili teolojik ve epistemolojik bir çalışmanın olmadığını belirtmek isteriz. Araştırmamız **"Kur'an'da "Esatiru'l Evvelin" Kavramı ve Epistemolojik Değeri"**dir.

Bizler de bu varsayımları göz önüne alarak sûrelerde geçen "esatir" kavramını değerlendirmeye çalışacağız. Sûrelerin esbabı nüzulüne gerektiğinde yer vereceğiz. Sûrelerde geçen "esatir" kavramının siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan anlamına sırası geldikçe olayların anlaşılması için kendi kavram ve tanımlarımızla ifade etmeye çalışacağız.

4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada klasik ve modern kaynaklarından yararlanarak esatir kavramına ilişkin elde edilecek bilgiler analiz edilerek ve elde edilen sonuçlar değerlendirilerek analitik bir yöntem takip edilecektir. Klasik kaynaklarda yer alan yorum ve değerlendirmelerin Kur'an'ın temel verileriyle desteklenip desteklenmediği tartışılacaktır. Literatür verileri kendi aralarında kıyaslanmaya tabi tutulacaktır.

B- ESATİR KAVRAMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. Lügat Anlamı

اساطير الأولين tamlamasındaki *اساطير* kelimesinin kökü, *"سطر"* fiilidir. Kelimenin kökü *"سطر"* olup; kitap, defter, düz çizgi, satır, yazı ve yazılı şey gibi muhtelif anlamlara gelir. İsim tamlaması "esatiru'l–evvelin" olarak "eskilerin sözleri, hikâyeleri, masalları, uydurmaları, mitolojileri" gibi anlamları ihtiva eder. *"سطر"* fiili, yalan söylemek, iftira etmek, sağlam durmak, dimdik durmak; bir şeyin kıymetini düşürmek

gibi içerikler de taşır.[1] Fiilin isim hali olan *"اسطورة"*, uydurulmuş sözler, düzensiz, asılsız, saçma, makul olmayan, akla mantığa uymayan, batıl sözler gibi anlamlar ifade eder. İsmi fail olarak ise, kesici, bıçak, kılıçla kesmek, kasabın satırı, kemik kesen[2]; tarihe karışmış, tarih olmuş, yalan olmuş, lafta kalmış yahut namı, sanı kalmış olaylar

---

[1] *"سطر"* fiili, yukarıdaki anlamların yanında, ilave etmek, telif etmek, süsleyerek söz söylemek, uydurmak, garip rivayette bulunmak, asılsız ve boş telakkiler icat etmek, bir yazarın makale veya kitap yazması, küçük büyük her şeyi yazmak gibi anlamlara da gelir. Bkz. Ahmet Ebu Hakka, *Mu'cemu'n-nefais el-vasit*, Daru'n-Nefais, Lübnan, 2007, s.567; İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l Lisanu'l-Arab, Beyrut, 1970, cilt: II, s.143; Rağıb el- İsfahani, *Müfredat Elfazu'l Kur'an*, Tahkik: Saffan Adnan Davudi, 1. baskı, Daru'l Kalem, Beyrut, 1992, s.409-410; İbrahim Mustafa, Ahmet Hüsni el-Zeyyat, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*, el-Mektebetu'l İslamiyye, İstanbul, t.y. cilt: I-II, s.429; Rohi Baalbaki, *el-Mawrid*, A Modern Arabic-English Dictonary, Daru'l-ilmu'li'l-malayin, First Edition, Beirut, 1988, s. 632.

[2] Hans Wher, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Ed. J. Milton Cowan, 3. Baskı, Librairie Du Liban, Beirut, 1974, s.409-410; Ahmet Ebu Hakka, *Mu'cemu'n-nefais el-vasit*, Daru'n-Nefais, Lübnan, 2007, 567; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğuş matbaası, 1970, s.276; Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, 13.baskı, İstanbul, 1969, s.184; Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2015, s.571; Theodor Nöldeke, Friedrich Schwally, Gotthelf Bergsträßer, Otto Pretzl, *The History of the Qurʾān*, Edited and Translated: Wolfgang H. Behn, Brill, England, 1983, s.40.

ve söylenenler[3] gibi geniş anlamlar taşır. Esatir; mitoloji anlamına gelirken, çarpmak, bir kimsenin kendi kötü zannı, başkasına yazdırılan yalanlar, bir kimsenin yazması,[4] eskilerin masalları, yazılmış, kayıt altına alınmış, bir yazarın makale veya kitap yazması, yazı veya yazılmış,[5] korunmuş gibi daha pek çok anlamda da kullanılır.[6]

---

[3] Ahmet Ebu Hakka, *Mu'cemu'n-nefais el-vasit*, Daru'n-nefais, Lübnan, 2007, s.567.

[4] *el-İrşad-Mu'cemu-muasır*, Arapça-Arapça, Haz: Halil Tevfik Muya, Daru'l irşadi'en- Neşri, Suriye, 2001.

[4] *el-İrşad-Mu'cemu-muasır*, Arapça-Arapça, Haz: Halil Tevfik Muya, Daru'l irşadi'en- Neşri, Suriye, 2001, s.266-267.

[5] *el-İrşad-Mu'cemu-muasır*, Arapça-Arapça, Haz: Halil Tevfik Muya, Daru'l irşadi'en-Neşri, Suriye, 2001, s.266-267.

[6] "سطّر "ifadesi cetvelle çizmek, telif etmek, zor kullanmak, hâkim olmak, dimdik durmak, sağlamak olmak gibi çok geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. bkz. Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep yayınları, 2015, İstanbul, s.571; Hans Wehr, *Arabic-English Dictionary*, 3. Baskı, Mektebetu Lübnan, s.409-410; Muniru'l Baalbeki, *Kamusu İngilizi Arabi*, Beyrut, 1986, s. 81; Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları sözlüğü,* İstanbul, 1984, s.78; İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l Lisanu'l Arab, Beyrut, 1970, cilt: II, s.143; Deeb el-Khudrawı, *Dictionary of İslamic Terms Arabic-English*, el-yemame, Beyrut, 2004, s.242; el-Muallim Butrisi el-Bustanı, *Muhitu'l Muhit*, Yeni Baskı, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 1987, s.410; Rohi Baalbaki, *el-Mawrid, A Modern Arabic-English Dıctonary*, Daru'l-İlmi' el-malayin, First Edition, Beirut, 1988.

Kelimenin kök ve kullanımı hakkında yapılan etimolojik değerlendirmelerde, sözcüğün Yunanca'dan Arapçaya geçtiği görüşü yanında başka görüşler de bulunmaktadır. Bu kelimenin, Aramice veya Süryanice'de "tarih" anlamına gelen historia(storia)'dan Arapçalaştırıldığını iddia edenler de vardır. Esatir kavramının, insanın bilimsel ve sistematik düşünme döneminden önceki devirlere ait telakkileri anlamına geldiği de ifade edilir. Bundan başka hayal ürünleri motiflerle dolu olayları, mitolojileri, bir fikrin etkili bir şekilde ifade edilmesi veya yorumlanmasını ifade eden edebi bir tür olarak da değerlendirilir.[7]

Yunanlılar, masalları, tarihi efsaneleri yazmayı edebi bir sanat kabul etmişlerdir. Avrupalılar, bu sanata ve bunları inceleme ilmine "mitoloji (efsane) tarihi" demişlerdir.[8] Mitoloji, geçmişte yaşayan insanların duygu, düşünce, inanç ve hayalleri hakkında bilgi veren mitler, bu insanları anlama adına bilgi nüveleri ihtiva eden kaynaklar olarak kabul edilir. Aydınlanma veya modernleşme süreciyle birlikte, bu sürecin ana ruhuna ve amacına uygun olarak, indirgemeci bir yaklaşımla hak ve batılı birbirinden ayırmayarak bütün dinlere "*اساطير الأولين*" (geçmişlerin masalları) ve hurafeler denmiştir.[9]

Arapların ilim ve kültür gelişmelerine bakıldığında, Arapların mitolojide ne kadar ileri oldukları konusunda bize bir fikir verebilir.

---

[7] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013, s.80-81

[8] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Çev: Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yay., İstanbul, 1996, cilt: 4, s.211.

[9] Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Feza yay., İstanbul, t.y., cilt : 3, s.407

Esatir'in tekil şekli olan üsture, Yunanca'da "doğru haber ve haber alma" anlamına da gelir. Esatir; eskilerin tarihi, tarihi kadim, evvel zaman, Araplarca hurafattan kinaye olarak kullanılmaktadır. Nitekim tarih kelimesi de "tarihe karışmış, tarih olmuş, yalan olmuş, lafta kalmış yahut namı, sanı kalmış" anlamlarından kullanılmaktadır. Nasıl ki Türklerin masalı, Yunanlıların mythosu, Avrupalıların miti varsa, Arapların da esatiru'l evvelin denilen masallarının olduğu belirtilir.[10]

2. Terim Anlamı

Arapça'da *"سطر"* fiil olup sülasidir. Bu fiil şeddeli okunduğu takdirde; yazmak, çizmek, telif etmek, hikâye etmek [11] gibi anlamları ifade eder. Efsane, masal ve hurafe gibi isimler içinse, tekil sözcük olan "أسطورة" mastarı kullanılır ki bunun çoğulu da "أساطير" olup "masallar, hikâyeler" anlamına gelir. Dogma veya efsaneler üzerine yazılı kitap, sıkıcı hikâyeler, geçmiş kültürler ve inanç sistemleri hakkında popüler düzeyde anlatılar, yazılı veya sözlü söylenceler anlamındaki "اساطير الأولين", Kur'an'da dokuz

---

[10] İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, Çev: Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner, cilt : 6, Çağrı Yay., İstanbul, 1984, s.2589.

[11] " *سطر شيء با لسيف*" bir şeyi kılıçla kesmek ; *"قص علينا الأساطير"* bize masallar anlattı; " *الأساطير*" masallar anlamında olup eş anlamlı olarak "*الأحاديث الأعجبية*" ve "*الأباطيل*" tabirleri kullanılır. bkz. İbrahim Mustafa, Ahmet Hüsni el-Zeyyat, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit,* el-Mektebetu'l İslamiyye, İstanbul, t.y. cilt: I-II, s.429; Rohi Baalbaki, *el-Mawrid, A Modern Arabic-English Dıctonary,* Daru'l-İlmi'l-malayin, First Edition, Beirut, 1988, s. 632; Hans Wher, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Edi: J. Milton Cowan, 3. Baskı, Librairie Du Liban, Beirut, 1974, s.409-410.

sûrede zikredilmiştir.[12] "علم الأساطير", mitoloji veya efsane ilmini ifade eder.[13] Bazı kaynaklarda ise "أقاصيص الأمم لأولى" ifadesi kullanılır.[14] " أسطوري " sözcüğü, "mitolojik veya efsanevi" anlamına gelmektedir.[15] İbni Abbas'ın, "**اساطيرالأولين**" kavramını, **أحاديث الأوليين التي كانوا يسطورنها أي يكتبونها** "öncekilerin yazdıkları sözleri" şeklinde yorumladığı bildirilmektedir.[16] Esatiru'l-evvelin kavramı, Arap dilinde herhangi bir yoruma başvurmaksızın, hurafe, uydurma, saçma, masalımsı şeyler anlamına geldiği halde[17], bazı kimseler, bu kavramı hak ve batıl dinleri birbirinden ayırt etmeden genel bir kavram olarak görmüşlerdir.[18] Bu kullanımın bir benzerini Mekke inkarcıları, İslam dininin diğer dini geleneklerden hiçbir farkının olmadığını, önceki dini geleneklerin tekrarı olduğunu varsayarak Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e itham ve itirazda bulunmak için kullanmışlardır.

---

[12] Theodor Nöldeke, Friedrich Schwally, Gotthelf Bergsträßer, Otto Pretzl, *The History of the Qurʾān*, Edited and translated: Wolfgang H. Behn, Brill, England, 1983, s.40.

[13] Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.571

[14] Merkezu Tefsiri'd-dirasâti'l-Kur'an'iyyeti, *el-Muhtes fi't-Tefsiri'l-Kur'an'i'l-Kerim*, S. Arabistan, H. 1437, s.588.

[15] Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.571.

[16] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Çev: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Feza yay., İstanbul, t.y., cilt : 3, s407.

[17] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 3, s.407.

[18] İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, cilt: 6, s.2590-1

Rivayet edildiğine göre, Nadr b. Haris "إن هذا الا اساطيرالاولين" "Bu eskilerin efsanelerinden başka bir şey değil!" dediği zaman, Hz. Peygamber, ona "ويلك انه كلام الله" "Yazıklar olsun sana, bu Allah kelâmıdır." şeklinde karşılık verilmiştir.[19]

İnkâr edenler sihri bildikleri için Kur'an'ın etkisini sihre benzeterek itiraz etmişlerdir[20] ki bundan anlaşılan, benzerini yapamadıkları mucizeye "esatiru'l-evvelin" dedikleri anlaşılmaktadır.[21] "اساطير الاولين" kavramı ayrıca, "تعنّتا منهم" ifadesiyle de ilişkilendirilmektedir.[22]

Bu kavram, *"اباطيل الاؤلين" ve "نبا الاؤلين"*[23] ile de eş anlamlı olup o, evvelkilerin haberleri anlamındadır. "Evvelin" ve "esatir" sözcüklerinin çoğul kullanılması, Kur'an nazil olmadan önce gönderilen mukaddes kitapların ayetlerini yalanlayan ve vahye dayanmadığını anlatan kıssaları ifade etmektedir. Nitekim Firavun-Musa (as) ve Nemrut-İbrahim (as) tevhit mücadeleleri ve akıbetlerinden söz edilmesine de "öncekilerin hikayeleri" için de *" اساطير الاولين"* terimi kullanılır.

3. Esatir kavramının Arap Kültüründeki Tarihsel Zemini

Araplar, edebiyat alanında o kadar kendilerine güvenmişlerdir ki Kur'an'ın bile benzerini yapabileceklerine inanmışlardır. Araplarda esatiru'l evvelin denilen mitoloji tarihinde[24] yer alan efsane ve masal kültürü oldukça yaygındı. Başka bir deyişle, onlar,

---

[19] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 4, s.226-227.

[20] 74 Müdessir 24-25

[21] Matüridi, *Te'vilatü'l -Kur'an,* cilt: 5,s.35

[22] Matüridi, *Te'vilatü'l -Kur'an,* cilt: 5,s.35

[23] Matüridi, *Te'vilatu'l Kur'an,* cilt :17, s.108-109

[24] Mitoloji sözcüğünün Arapça karşılığı : İlmu'l Esatir/ ilmu'l hurafattır.

falcılık, feraset, zecr, rüya tabiri, astroloji gibi öznel bilgi kaynaklarına sahiptiler. Bunun yanında onlarda, ilmu'l ensab (soy dizim bilgisi) de gelişmiştir.[25]

İlmu'l Esatir veya ilmu'l hurafat, Roma ve Yunanlıların kültürlerinde önemli yer kaplar. Onların, tarihi ve tarihsel olayları, efsane haline dönüştürerek mitolojik öğelerle süsleyerek anlattıkları bir vakıadır. Yunanlılar, masalları, tarihi efsaneleri yazmayı edebi bir sanat olarak kabul ederek kahramanlık hikayeleri yazmışlardır. Avrupalılar, bu sanatı ve bunları incelemeye mitoloji (efsane) tarihi demektedir. Mitoloji tarihiyle, Hint, Fars, Yunan, Latin, Slav ve Celt kavimlerinin masalları kast edilir. Mitoloji tarihi, ilk insanların duygularını, hayallerini, düşüncelerini, inançlarını ve bilgilerini anlamak için kaynak Araplar, ilmu'l esatir'i yabancılardan ödünç almışlardır. C. Zeydan Arapların masal, efsane kültürünü Yunan, Hint veya eski Mısırlılardan aldığını belirtir.[26]

İslam öncesi Arap kültüründe kehanet ve arafet, gelecekten haber verme anlamına gelmektedir. İyafet ise, kuş uçurtma ile uğur/uğursuzluk tespit etme olarak görülmektedir. Araplar, karga ve benzeri kuşların çığlıklarından anlam çıkarmaktaydılar.[27] Araplar için kıyafet, kehanet türlerinden biri olup insanın şekil, durum, renk, söz ve işlerinden o kimsenin ahlaklı, iyi-kötü insan olduğu anlamına gelmektedir.[28] Cahiliye Arapları kâhinlerden çokça yararlanırlardı. Çünkü onların

---

[25] Alusi, Muhammed Şükri el-Bağdadî, *Buluğu'l-Ereb fi marifeti ahvali'l-Arab*, cilt: III, Beyrut, 1314, 210 vd.

[26] Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara İlahiyat yay., Ankara, 1957, s.130; İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim*, Çev: Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner, Çağrı yay., İstanbul, 1984, cilt: 6, s.2590-2591.

[27] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 4, s.119

[28] Alusi, *Buluğu'l Ereb*, cilt: III, s.210 vd.

inançlarına göre, her kâhin bir cin ile haberleşerek gökyüzünden haber almaktaydı. Rüya tabir etme cahiliye Araplarında yaygın bir kültürdü. Kâhinlere rüyalarını tabir ettirirlerdi.[29] İslamiyet'ten önce Arapların günlük yaşamlarında ve inanç dünyalarında ilm-i nücum dedikleri Astrolojinin özel bir yeri vardı. Onlar, yıldızların doğuş-batışından zamanı tahmin ederlerdi. Yıldızlarla hava değişimlerini yorumlarlardı. Meteoroloji (İlmu'l enva) adeta astroloji ilminin bir kolu olarak işlev görmekteydi.

Cahiliye Arapları, mitoloji tarihinde önemli bir yere sahip olan sihirden de faydalanmışlardır. Zira her kabilenin şair, sâhir, kâhin danışmanı olurdu. Cahiliye Arapları kâhin veya sahirden çok korkarlardı. Çünkü her kâhinin veya sâhirin haber aldığı bir cininin veya şeytanın var olduğuna inanılırdı. Sahirin veya kâhinin sihir ve kehanet aracılığıyla haberler verdiğine ve hastaları tedavi ettiğine inanılırdı.[30]

Cahiliye dönemindeki Araplar, şeytan veya cin çarpması denilen deliliğe (mecnun) inanmışlardır. Bu nedenle, sâhir, kâhin ve şairlerden korkar ve onlardan bu gibi problemlerin çözümü konusunda yardım almışlardır.[31]

Kabile reislerinin yönetimindeki kabileler putperestliği kabul etmişlerdir. Onlar, sosyal hayatın vaz geçilmez olan gece-gündüz eğlence veya sohbetlerinde[32] mitoloji uzmanı Velid b. Muğire, Nadr b. Haris gibi kimselerden efsane ve masallar

---

[29] Alusi, *Buluğu'l Ereb*, cilt: III, s.210 vd.

[30] Bkz. İlyas Çelebi, *"Sihir"*, İslam Ansiklopedisi, TDV yay., İstanbul, 2009, cilt: 37, s.170.

[31] Hadiye Ünsal, *Erken Dönem Mekki Surelerin Tahlili*, Ankara Okulu yay., Ankara, 2015, s.294.

[32] Razi, *Tefsiri Kebir*, H. 1308, cilt: 8, s.353.

dinlemişlerdir. Cahiliye Araplarının böylece esatiru'l evvelin kültürü, ata mirası olan kutsal tarihini oluşturmuştur.

Arap kültüründe, esatiru'l evvelin kültürünün temsilcileri olan din adamları, zeki ve imtiyazlı kimseler olarak kabul edilirdi.[33] Bunlardan, Velid b. Muğire'nin, tüccar olması nedeniyle birçok ülkeyi gezdiği, gittiği yerlerde halkı eğlendirmek için masal ve efsane anlattığı ifade edilir.[34]

Cahiliye Arapları, mitoloji tarihine dayalı sözlü kültürünü halkın güncel gelenek göreneği haline getirmiştir. Siyasal, Sosyal ve ekonomik hayatın her alanında bu kültürün etkin olan unsurlarından putperestlikle esatir kaynaştırarak yerelleştirmişlerdir.

İslam öncesinde mitolojik kültürün temel unsurlarının ve geçmişten devraldıkları mitolojik geleneğin müşrikler üzerindeki etkisi, onların Kur'an'a ve Hz Peygamber'de bakışını doğrudan etkilemiştir. Mitolojik öğelerin hâkim olduğu sosyo-psikolojik ve sosyo-ekonomik yapı onların dini algılarını da şekillendirmiştir. Objektif ve nesnel temellerden yoksun olan bu kültürel yapı, müşriklerin yeni dine itirazlarının, ana kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Vahiy kültürüne yabancı olan müşrikler Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e karşı çıkarken, mitolojik kültürün kavramlarını kullanmışlardır. Bu bağlamda, öne çıkan kavramlardan biri "esatiru'l evvelin"dir.

Cahiliye Arapları, mitoloji tarihine dayalı sözlü kültürün halkın güncel gelenek göreneği haline getirmiştir. Siyasal, sosyal ve ekonomik hayatın her alanında bu kültürün etkin olan unsurlarından esatiri kaynaştırarak içselleştirmişlerdir. Bu kültürün dışında başka bir kültürün kabulü veya benimsenmesi düşünülemezdi.

---

[33] Alusi, *Buluğu'l Ereb*, cilt: III, s.210 vd.

[34] Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 8, s.353.

Cahiliye Arapları, atalarının mirasını koruma adına Peygamber ve Kur'an'a itiraz ve ithamda bulunmuşlardır. Kur'an, bu durumu "esatiru'l evvelin" kavramıyla, bize haber vermiştir. İbni kesir, cahiliye Araplarının, Hz. Muhammed'in (sav), Kur'an'ı esatiru'l evvelin kültüründen faydalanarak, yazdığını iddia ettiklerini belirtmektedir.[35] Müşrik Araplar, esatiru'l evvelin kültürünün vahiyden çok daha önemli bilgi ihtiva ettiğini tasavvur etmiştir. Oysa, mitoloji ve mitler felsefe, din ve bilim açısından hiçbir anlam ve değer taşımaz. Efsane, masal, öykü gibi gerçeklikten ve test edilebilirlikten uzak, insanın duygularına hitap eden bu mitolojik unsurlar filozof ve tarihçiler tarafından da anlamsız ve değersiz bulunmuştur.[36] Birçok ilahiyatçı ve tarihçi, ilkel insanların masalları veya efsaneleri üzerinde durmaz, büyük hakikatleri temsil eden semboller veya alegorik hikâyeler olarak değerlendirir. Fakat, buna karşı gelen bazı kimseler, sihir ve mucize dünyasında yaşayan insanların hikayelerine zımnen inandıkları, o çağlar yazarlarının sembollerle yazacak kadar sofistike olmadıklarını söylerler.[37]

"Esatiru'l-Evvelin" bir kurmaca ve uydurma karşılığında kullanılsa da özellikle etnologlar ve din tarihçileri arasına eski gelenek, en eski inanç örnekleri, örnek gösterilecek bir model olduğunu savunurlar. Eliade, esatiru'l evvelin'in bir model olduğunu vurgular.[38] Bu modelin yalnızca bir anlatı değil, bir kültürün ortak mirasını

---

[35] İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim*, cilt: 6, s.2590-2591.

[36] M. Erdom, *Tarih-i Esatir*, Çev: Mustafa Nuri, Arakas Matbaası, H. 1329, s.12; Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, yayınevi, İstanbul, 1984, s.5.

[37] Hilmi Demir, *Mit Kozmos ve Akıl,* Sarkaç Yayınları, 2011, Ankara, s.15

[38] Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, Çev: Nejat Musalleşoğlu, M.UİF yay., İstanbul, 1995, s.20.

oluşturan düşünce hazinesi, dilsel biçimleri, kozmolojik hayalleri, ahlaki kabulleri olarak görülür. Ancak genel ilmi kanaat, mitlerin bir dünya kurmayacağı ya da modeller oluşturmayacağı bu modellerin tam bir iyilik ve yegâne geçerlilik ifade edemeyeceği yönündedir. Zira mit, kendi içinde bir iyilik ya da ahlak güvencesi değildir. Mitlerin işlevi, modeller açıklamak ve böylelikle dünyaya ve insanın varlığına bir anlam vermektir. Bütün bu açıklamalar insanı az çok dolaysız biçimde bağımlı kılar, nedeni de "kutsal bir tarih" oluşudur.[39] Müşrik Araplar, bazı yıldızları insan şeklinde kabul edip eski Yunan tanrılarında olduğu gibi bunların, birbirleriyle evlenmelerine, savaşlarına ve diğer hususlara ait, gerçekle ilgisi olmayan hikâyeler uydurmuşlardır.[40] Bu nedenle Cahiliye Araplarının ata mirasını kutsal bir tarih olarak değerlendikleri söylenebilir.

Araplarca esas olarak "mesturat-ı evvelin" şeklinde kullanılan *"اساطير الأولين"* Türklerin "masalı", Yunanlılar'da "misus", Batı'da "mit" şeklinde adlandırdıkları eskilerin kahramanlık hikâyeleri, geçmiş zaman efsaneleri, destanları olarak düşünülmüş ve uydurma, hurafeler anlamında kullanılmıştır.[41] Tarih (istuvar), şüphesiz geçmişteki olayları şimdiki insanlara aktarmayı düzenler. Geçmişteki olayların tarih olabilmesi için olayları geçmişten elde edilen bilgilere ve haber almaya bağlıdır. Tarih ilmi kendi disiplini içerisinde olayları bir mantık silsilesi ve belgeye dayalı olarak sıralı halde aktarır. Fakat yazı keşf edilmeden önce halk arasında ağızdan ağıza dolaşan söz ve düşünceler, gelenek görenek, tarihi eserler veya kalıntılar incelenerek satırlara

[39] Hilmi Demir, *Mit Kozmos ve Akıl*, s.18

[40] Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara İlahiyat Yay., 1957, Ankara, s.130.

[41] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* cilt: 3, s.407.

aktarılır. Şu halde, *"اساطيرالأولين"*, istuvar, tarih, masal ve hurafeler demek olup geçmişlerin tarihi, masal ve efsaneleri ile eş anlamlı olduğu belirtilir.[42]

Aydınlanma ve modernleşme süreciyle birlikte, sadece deneye ve gözleme dayalı olgu ve olayların bilimsel nitelik taşıdığı kabulünden hareketle her türlü dini anlayışlar bir tür "esatir" olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda mitler ile dini bilgiler arasında bir fark gözetilmemiştir. Her türlü dinsel ve metafiziksel iddia, bilim adına mücadele edilmesi gereken bir hedef olarak tayin edilmiştir.[43]

4. Kur'an'da Esatiru'l Evvelin Kavramının Kullanıldığı Bağlamlar

Kur'an'da aşağıda belirtilen dokuz sûrede "esatir" kavramı tekrar edilmektedir. Genel olarak bu kavram "tevhit, nübüvvet, haşir, adaleti ve ahlakı" anlatmaktadır. Sûreler En'am sûresiyle başlayarak Mutaffifin sûresiyle sona ermektedir. Kur'an'da inkârcılar tarafından, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkında ileri sürdüğü iddiaların teolojik ve epistemolojik açıdan değerlendirilmesi veya analiz edilmesi için bu ayetlerin bağlamlarının tespiti önem arz etmektedir.

4.1. Öznel Tutum ve Davranışları Anlatma

İnkârcıların, öznel tutum ve davranışlarını yansıtan tipik örneklerden biri En'am sûresi 25/6 ayettir. Ayette ; "*İçlerinden, (Kur'an okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz), kulaklarına ağırlık koyarız. Her türlü mucizeyi görseler de onlara inanmazlar. Hatta tartışmak üzere sana geldiklerinde inkâr edenler, "Bu (Kur'an) evvelkilerin masallarından başka bir şey değil" derler.*"[44]

---

[42] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 3, s.407.

[43] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 3, s.407.

[44] 6 En'am 25.

Buyrulmaktadır. Kaynaklarda, En'am Sûresi 25/6. Ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayet aktarılmaktadır: Ebu Sufyan, Velid b. Muğire, Nadr, Utbe, Şeybe, Ümeyye, Ebu Cehil vb. kimseler Hz. Muhammed (sav) tarafından okunan Kur'an'ı dinlerler. İçlerinden Nadr'a Hz. Muhammed'in (sav) ne okuduğunu sorarlar. Nadr'a Hz. Muhammed'in dilini oynattığını, söylediği şeyler, kendisi tarafından geçmiş milletler hakkında anlatılan masallardan başka bir şey olmadığını ifade eder. Zira Nadr'ın önde gelen şairlerden olduğu, geçmiş milletler hakkında bir takım hikaye ve masalları toplayıp manzum hale getirdiği ve bunları da Araplara sık sık okuduğu belirtilir.[45]

4.2. İnkârcıların İnat ve Kibirliliklerini Açıklama

Kur'an, Müşriklerin Kur'an'a yönelik "esatiru'l evvelin" ithamının sadece, cehaletten değil, inat ve kibirliliklerinden de kaynaklandığını vurgulamaktadır. Enfal sûresi 8/31 ayette şöyle buyurulmaktadır: "*Onlara karşı âyetlerimiz okunduğu zaman, "Duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" dediler.*"[46] Enfal suresinin 8/31. ayetinin nüzul sebebi olarak şu olay aktarılmaktadır: "Nadr b. El-Haris, Fars diyarına gidip onlarına kisralarına ait bazı bilgiler edinmiştir. Döndüğünde Hz. Peygambere elçilik görevi verildiğini öğrenmiştir. Hz. Peygamber, insanlara İslam'ı tebliğ etmiştir. Nadr ise davet edilen insanların yanına giderek öğrendiği hikâyeleri onlara anlatmıştır. Anlattıktan sonra da "Benim anlattıklarım mı güzel yoksa Muhammed'inkileri mi?" diye sorup durmuştur.[47]

---

[45] Fahreddin er-Razi, *Tefsir-i Kebir,* cilt: 9, s.372.

[46] 8 Enfal 31.

[47] Taberi, *Taberi Tefsiri*, cilt: 4, s.211.

4.3. Nimete ve İlahi Lütfa Nankörlük Etme

Yüce Allah'ın, her kavime peygamber ve kitaplar göndermesi lütuf ve rahmettir. Kur'an müşriklerin bu nimete ve İlahi lütfa nankörlük ettiklerini belirtir: Nahl sûresi 16/24. âyette şöyle buyrulur: *"Onlara: "Rabbiniz ne indirdi" denildiği zaman: "Geçmişlerin masallarını" derler."* Nahl sûresinin 16/24. âyetinin nüzul sebebi şöyle nakledilmektedir: Bu sözleri söyleyen kimsenin Nadr b. el-Haris olduğu, ayet-i kerimenin onun tutum ve davranışlarına binaen indiği rivayet edilir. Nadr b. Haris Hire'ye gitmiş ve orada Kelile ve Dimne ile ilgili hikâyeleri satın almıştır. Sonra Kureyşlilere bu hikayeleri okumuş ve şöyle demiştir: "Muhammed arkadaşlarına ancak öncekilerin masallarını okumaktadır. Yani onun okuduğu şey, rabbimizin indirdikleri değildir."[48]

4.4. Ölümden Sonra Dirilişi Yalanlama

Kur'an'da, geçmiş ümmetlerden ibret alınması için kıssalardan söz edilmektedir. Bu kıssalar ve kıssalardaki olayları dinleyen inkârcılar, Kur'an'ın bu kıssalarına öncekilerin masalları itham ve itirazında bulunmuşlardır. Kur'an ise, "Hayır onlar, öncekilerin söyledikleri sözler gibi sözler ettiler. Dediler ki: "Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra mı tekrar diriltileceğiz?" Andolsun, biz de bizden önceki atalarımız da bununla tehdit edildik. Bu öncekilerin uydurduğu masallardan başka bir şey değildir.[49] Mealindeki Mu'minun sûresinin 23/81-83. Ayetleri ile onların iddialarına cevap vermektedir. Kaynaklarda, bu ayetlerin nüzul sebebi olarak Velid b. Muğire'nin ahirette yeniden dirilmeyi inkâr etmesi olayı gösterilir.

---

[48] Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an,* cilt: 10, s.151.

[49] 23 Mu'minun 81-83.

4.5. Kur'an'a Eski Milletlerin Hikâyeleri Şeklindeki İtham

Müşriklerden, eski milletlerin ve kültürleri hakkında bilgi sahibi olan bazı kimseler, kasıtlı olarak Kur'an'ın bu milletlere ve kültürlere ait bilgilerden oluştuğunu iddia etmişlerdir. Kur'an onların bu iddialarını şu şekilde bildirmektedir: "*Ayrıca, "Onun, sabah akşam kendisine okunsunlar diye yazdırdığı eskilerin masalları, efsaneleridir bu!" diyorlar.**"** De ki: "Göklerin ve yerin bütün sırlarını bilen (Allah) indirdi onu! Doğrusu O, çok acıyıp esirgeyen gerçek bağışlayıcıdır!"* Furkan suresinin 25/5. ve 6. Ayetlerinin nüzul sebebinin Nadr b. El-Haris'in Kur'an'a esatir ithamı olduğu bildirilir. Onun, Mekkeli inkarcıların ileri gelenlerden biri olduğu ifade edilir. "Hire"ye giden Nadr, Acem krallarına ait efsaneleri öğrenmiştir. Hz. Peygamber, geçmiş ümmetlerin başlarına gelen kıssaları anlattığında, Nadr, kendisinin anlatacağı kıssaların, Muhammed'inkilerden daha iyi olduğunu iddia etmiştir.[50] Bu konuda Nadr b. Haris'e, Huveytıb b. Abdüuzza'nın azadlı kölesi Addâs, Amir b. Hadramî'nin kölesi Yesar ve Amir'in yahut Ebu Fükeyhe er-Rûmî'nin azatlı kölesi Cebr'in yardım ettiği ifade edilir. Bu üç kişi Ehl-i Kitap'tan olup Tevrat'ı okuyorlar ve ondan nakillerde bulunuyorlardı. Kur'an'ı Kerim, onların bu iddialarını, *"Onlar haksızlığa ve yalancılığa saptılar"* şeklindeki ifadeyle reddetmektedir.[51]

4.6. İnkârcıların Hakkı İnkâra Şartlanması

Mekke'de, Kur'an'a, Peygamber'e ve ahirete karşı çıkan İnkârcıların kavrayamadıkları en önemli hususlardan biri de öldükten sonra yeniden dirilmedir. Bu

---

[50] Taberi, *Taberi Tefsiri*, Çeviri: Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yay., İstanbul, 1996, cilt: 6, s.170-171.

[51] Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Çev: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Risale yay., İstanbul, 2005, cilt: 10 , s.16.

konuda onlar, her türlü hakikati inkâr etmeye şartlanmış durumdadırlar. Ölümden sonra hesap vermek üzere yeniden dirilme onlar için imkânsız görülmüştür. Zira onlar kültürel olarak somut düzeyde düşünme ve algılamaya alışmışlardır. Kur'an onların bu durumunu şu şekilde anlatmaktadır: "*Nasıl yani, biz ve atalarımız toz toprak olduktan sonra [topraktan yeniden] çıkarılacağız, öyle mi?" diyorlar.*" mealindeki Neml sûresinin 27/67-68. ayetlerinin, nüzul sebebi olarak herhangi bir rivayet olmazsa da müfessirlerin yaptıkları yorumlardan; müşriklerin, Peygamber Efendimize (sav) *"Öldükten sonra dirilecek miyiz?"* sorusuna verilen cevap olduğu rivayet edilmektedir.[52] Mekke ve başka yerlerde bulunan müşrikler kıyamet günü hakkında soru sormaları ve bunu uzak görmeleri üzerine, Hz. Muhammed'in (sav) onlara verdiği cevaplar olduğu rivayet edilir.[53]

4.7. Ölümden Sonra Dirilmenin Hak Oluşu

Kur'an, inkârcıların ölüm sonrası hakkındaki tutumlarından sıkça söz etmektedir. Bu tutumlardan biri de çocukların anne ve babalarına karşı çıkarak ölüm sonrasını reddetmeleridir. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde bildirilmektedir: "Anne ve babasına, "Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken, beni tekrar diriltilecek olmakla mı tehdit ediyorsunuz?" diyen kimseye onlar Allah'a sığınarak, "Yazıklar olsun sana! İman et, Allah'ın va'di gerçektir" diyorlar, o da, "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyordu."[54]

---

[52] Vehbe Zuhayli, *et-Tefsiru'l Münir*, cilt: 10, s.315.

[53] Vehbe Zuhayli, *et-Tefsiru'l Münir*, cilt: 10, s. 316.

[54] 46 Ahkaf 17.

Ebû Bekir Sıddîk'in (ra) oğlu Abdurrahman, babasıyla birlikte İslam'a girmeyip ona muhalefet etti ve : *«Üf be ikinize! Benden önce nice kuşaklar gelip geçtiği halde siz beni öldükten sonra dirilip topraktan çıkarılacağımla mı tehdit ediyorsunuz?»* diyerek sert çıkışta bulundu. Ebû Bekir (ra) ile eşi ona : «*Yazıklar olsun sana! İmân et. Şüphen olmasın ki Allah'ın verdiği söz haktır»* diyerek uyarılarını tekrarladılar ve bu hususta Allah'a sığınıp O'nun yardımını dilediler.[55]

4.8. Hz. Peygamber'e İtham ve İftirada Bulunma

Allah'ın verdiği beden sağlığı ve zenginlik gibi nimetlere şükür etmek yerine, Allah'ın gönderdiği kitap ve peygamberler hakkında dedikodu, iftira, yalan uydurma, tuzak ve hileye başvurma gibi gayri ahlaki ve adalete uygun hareket etmeme gibi tutum ve tavırlar müşriklerin sıkça başvurdukları davranışlardandır. Kur'an kendisinde hem zulüm hem de ihtiras niteliklerini birleştiren Mekkeli inkarcıları ve onların ölçüsüz tutumlarını şu şekilde özetlemektedir: *"Ayrıca, yemin edip duran alçağa uyma, [yahut] iğrenç dedikodular yapan iftiracıya, [yahut] iyiliğe mani olana, [yahut] günahkar zorbaya, [yahut] ihtiraslarına esir olmuş zalime, ve bütün bunların ötesinde [hemcinslerine] hiçbir faydası dokunmayana. Onun mal-mülk ve çocuk sahibi olmasından mıdır? Ki ne zaman mesajlarımız böyle birine iletildiyse, "Bunlar eski zaman hikâyeleri!" demişti?*"[56]

---

[55] Celal Yıldırım, *İlim Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., İstanbul, 1989, cilt: 11, s.5631.

[56] 68 Kalem 10-15; Surenin 13. Ayetinde zikredilen zenim ifadesi, müfessirler tarafından farklı yorumlar getirilmiştir. Zenim terimi Arapça'da keçinin kulaklarının altında sallanan yumruları veya her iki gerdanı ifade ettiği belirtilir. Bu gerdanların fizyolojik bir fonksiyona

Müffessirlerin çoğunluğuna göre, bu ayetlerin Velid b. Muğire hakkında nazil olduğu kabul edilir.[57] Kutup, 'Kureyşli'lere tamamen İslam'a davet edilince bu davete karşı ithamlar ve şiddetli savaşa girişmeleri üzerine nazil olduğu kanaatindedir.[58] Buhari'den nakledilen bir rivayete göre, bu kimsenin Zöhre oğullarının müttefiki olan Sekif'li Ahmet b. Şerik'tir.[59]

4.9. Öldükten Sonra Hesap Verme

Mekke inkârcılarının, Kur'an ve Peygamberi, menfaatlerine tehdit oluşturduğu için itibarsızlaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Onların, Peygamber'in ve Kur'an'ın şahsında karşı çıktıkları ana temalardan biri de öteki dünyada yeniden dirilme ve hesap verme gerçekliğidir. Dünya hayatında yapılan her türlü davranıştan hesap verme ilkesi İslam'ın adalet konusuyla doğrudan ilişkilidir. İnkarcıların geçmişten devraldıkları

---

sahip olmadıkları ifade edilir. Buradan hareketle zenim teriminin lüzumsuz kimse veya gereksiz şey anlamına geldiği söylenir. Başka bir ifadeyle, zenim atıl veya faydasız şey demektir. Kur'an, bu terimi sosyal anlamda, tamamen faydasız bir kimseyi tanımlamak üzere kullanmaktadır. Bkz. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yay., İstanbul, 2002,s.1175.

[57] Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, Çeviri: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yay., 1998, s.546.

[58] Seyyid Kutup, *Fizilali'l-Kur'an,* Çeviri: Bekir Karlıağa, M.Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet yayınları, İstanbul, t.y., cilt: 15, 133.

[59] Kurtubi, el-Ahnes b. Şerik diye belirtmektedir. bkz. Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Çeviri: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yay., 1998, s.546; İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim,* cilt: 14, s.8058.

adalet tasavvuruyla bağdaşmadığı gerekçesiyle ahirette hesap verme inancına şiddetle karşı çıkmaları, Kur'an'da söz konusu edilen esatiru'l evvelin kavramının bağlamlarından birini oluşturur. Kur'an-ı Kerim'de, *"Vay haline o Gün hakikati yalanlayanların, Hesap Günü'nü[n geleceğini] yalanlayanların: [işte böyle,] ne zaman mesajlarımız onlara iletilse, hep "Geçmişin masalları!" derler*."[60] Mutaffifin sûresinin 83/ 10-13. Ayetlerinin bu bağlama göre nazil olduğu rivayet olunur. İkrime'nin rivayetine göre, İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sav) Medine'ye geldiğinde, Medineliler, ölçü-tartıda en çok noksan verenler olduğunu gördü. Bunun üzerine bu ayetlerin nazil olduğu rivayet olunur.[61]

Bu ayetlerin, Mekke'de Ebu Cehil, Velid b. Muğire, As b. Vail ve benzeri Kureyş inkârcılarının, Ammar, Suheyb, Habbab ve Bilal gibi fakir müminlerle alay etmeleri nedeniyle nazil olduğu da rivayet edilir.[62]

---

[60] 83 Mutaffifin 10-13

[61] Razi, *Tefsir-i Kebir*, cilt: 22, s. 563; Sûyûtî, *Esbabı Nüzûl*, Çeviri: İbrahim Seyfi Oymalı, Fatih Yay., İstanbul, t.y. cilt: II, s.707-708

[62] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 9, s.75

I. BÖLÜM

KUR'AN'A VE PEYGAMBERE YÖNELTİLEN İTHAM VE İTİRAZLAR

Kur'an nazil olmaya başladığında ve Hz. Muhammed Allah'ın elçisi olduğunu bildirdiğinde, Mekke'de bazı kimseler alışık olmadıkları bu duruma tepki göstermişlerdir. Bu tepkiler, onların vahye ve vahiy kültürüne aşina olmadıklarına işaret eder.

Alışkanlık haline getirdikleri ve bir tür inanca dönüştürdükleri kültürel değerlere dayanan Mekkeli müşrikler, her türlü değişime ve yeniliğe karşı çıkmışlardır. Onlar atalarından kendilerine tevarüs eden tarihsel ve kültürel değerleri kutsallaştırarak, sorgulamaksızın kabul etmişlerdir. Bu değerlere aykırılık teşkil eden her türlü teolojik ve ahlaki ilkeyi reddetme eğiliminde olmuşlardır. Bu bağlamda, Kur'an'a şiir, sihir ve eskilerin masalları gibi sözlerle itham ve itirazda bulunmuşlardır.

A. KUR'AN'A YÖNELTİLEN İTHAM VE İTİRAZLAR

Mekke inkârcılarının, itham ve itirazları, başta dinin kaynağı konumundaki Kur'an ve Peygamber olmak üzere tevhit, nübüvvet, ahiret ve ahlak gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'a ve Hz. Peygambere çeşitli nitelikler atfederek, onları itham etmişlerdir. Örneğin, Kur'an için esatiru'l evvelin, şiir, kehanet sihir, beşeri söz gibi ithamlar da bulunulmuştur. Buna bağlı olarak, Peygamber için de şair, sâhir, kâhin, mecnun gibi nitelikler yapılmıştır. İnkârcıların psikolojisinde, getirilen hak dini kabul etmek yerine daha çok önceden kabul edilen dine bir tepki olarak algılanmaktadır. İnkârcıların Kur'an ve Hz. Peygamber'e yönelttikleri itham ve itirazların temelinde, alışıla geldikleri veya kendilerini bağlı hissettikleri dinsel ve ahlaki değerlerin ortadan kaldırılacağına yönelik bir tehdit algısı söz konusudur. Öyle anlaşılmaktadır ki Mekke inkârcıları eski alışkanlıklarını aynen devam ettirme veya sürdürme eğilimi taşımaktadırlar. Bu tutum bir tür zihniyet olarak da yaşama

yansımaktadır. Nitekim ataların mirası olarak niteledikleri şirkin arka planında cahiliye inkârcılarının inat, zihin darlığı, siyasal ve ekonomik menfaatlerin korunması kaygıları da yatmaktadır. Buradan hareketle, Mekke müşriklerinin Kur'an'a yönelttikleri itiraz ve ithamların pek çok psikolojik ve sosyolojik temellere de sahip olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, onların, ataların mirası olarak kabul ettikleri şirke bağlılıkları bir tür inat ve zihin darlığı şeklinde değerlendirilebilir. Bunun yanında onların mevcut siyasi, sosyal ve ekonomik statülerini koruma konusundaki ısrarları da itiraz ve ithamların arka planını oluşturur. Zira cehalet, "ataları körü körüne taklit etmek, asabiyet, hiçbir ilime başvurmadan hareket etmek, insanın hevasına tabi olması, boş hayaller peşinde koşmak, hazza bağlılık, şeytanın telkiniyle hareket etmek, gurur, kibir, dünyevi gayeler, tefekkür etmemek, gelenek göreneğe sorgulamaksızın bağlılık gibi söz, düşünce ve davranışları.[63] gibi sebepler sayılabilir.

Kur'an'ın nüzulü ile birlikte, onun zihinsel, kültürel, sosyal vb. alanlarda yaratacağı değişimi farkeden Mekkeli müşrikler bu değişim ve dönüşümü engellemek amacıyla Kur'an ile birbirinden farklı ithamlar üretmişlerdir. Bunlardan biri, onun bir tür edebiyat veya şiir olduğu yönündeki ithamdır

1. Esatiru'l Evvelin

Mekkeli müşrikler, esatiru'l evvelin kültürüyle, yani mitolojik yaklaşımlarla Kur'an'ın temel esasları olan tevhit, nübüvvet, haşir, adalet ve ahlakın evrensel bir değer olmadığını, kültür kodlarını içeren "esatiru'l evvelin" kavramıyla Kur'an'a itham ve itirazlarda bulunmuşlardır.

Müşriklerin, "esatiru'l evvelin" kavramını, genel anlamları dışında özel bir anlam yükleyerek kullandığına Kur'an dikkat çekmektedir. Oysa bu kavram, konu ve

[63] Faruk Aktaş, *Kur'an'da Cehalet Kavramı*, Ekin Yay., 2001, s.281-286

cümle içinde farklı anlamlara gelmektedir. Kur'an bu kavramı dokuz yerde tekrar ederek müşriklerin tevhit, nübüvvet, haşir, adalet ve ahlakı gibi İslam'ın temel esaslarını inkar ettiklerini haber vermektedir. Bu tekrarlarla onlar başta tevhidi inkâr etmişlerdir.

Müşrikler, ayrıca kültür kodlarından olan kâhin, şair, mecnun ve sâhir sözcükleriyle Hz. Peygamber'e itiraz ve ithamda bulunmak için de "esatiru'l-evvelin" kavramını kullanmışlardır. Yine onlar, ahireti inkâr için de bu kavramı kullanmışlardır.

Mekke inkârcıları, siyasi otoriterlerini, ekonomik düzenlerini, sosyal statülerini kaybetmemek için de kendilerine tabi olan halkı, içi boş olan "esatiru'l evvelin" sloganıyla aldatmışlardır.

Bu sözlü saldırının teolojik ve epistemolojik bir değerinin olmadığını Kur'an, şöyle bildirmektedir: "*Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme. Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilah edinen alaycılara karşı sana yeteriz. İlerde bilecekler. Andolsun, onların söyledikleri şeylerden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz. O halde Rabbini hamd ile tesbih et (yücelt) ve secde edenlerden ol*."[64].

2. Kur'an'ı Bir Şiir Olarak Nitelemeleri

Edebi bir tür olarak şiir, Arapların fesahat ve beyan yarışı yaptıkları bir alandı.[65] Arapların dil, edebiyat, belağat ve fesahat konusundaki yetenek ve özgüvenleri,

---

[64] 15 Hicr 94-97.

[65] Cürcani, *Delâilü'l-İ'câz,* Çeviri: Osman Güman, İstanbul Litera Yay., 2008, s. 26-29; Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimler Sözlüğü*, s.141; er-Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 19, s.462,

müşriklerin Kur'an'a itiraz etmelerine veya onu şiir şeklinde nitelendirmeye imkân vermekteydi. Bu noktada, müşriklerin edebi bir tür olan şiir ile Kur'an'ın i'cazı arasında bir benzerlik kurdukları anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, onlar Kur'an'ın nazmıyla şiiri kıyaslama yoluna giderek, Kur'an'ın da bir tür şiir olduğu zannına kapılmışlardır.

Her şeyden önce i'caz, kelime anlamı itibarıyla, aciz bırakma, sözde eşsizlik, benzersizlik, sözün benzerini getirememe, yapamama gücü, üstünlük, yarışmak anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; i'caz Kur'an'ı Kerim'in sahip olduğu edebi üstünlük ve muhteva zenginliği sebebiyle benzerinin yapılamaması özelliği, alışa gelmeyen işler, harikalık, meydan okuma, karşı gelinemeyecek şeyleri ifade için kullanılır.[66]

Bakkılani'ye göre, Kur'an'ın i'cazı; nazmı, telifi ve tertibindedir.[67] Ona göre, "Arapların şiirde tespit ettikleri bedii sanatlarla Kur'an'ın i'cazı bilinmez. Çünkü, şiir mu'cizevi bir sanat değildir. Şiirin kendine has bir üslubu vardır. Kur'an'ın bazı ayetlerindeki i'cazı gayet açık iken bazılarında ise kapalıdır."[68] Suyuti'nin aktardığına göre, "Kur'an'ın i'cazı; fesahatı, garip üslubu ve bütün kusurlardan uzak oluşundadır."[69]

---

[66] Nayif Münir Farsi, *el-İ'câzü'l-İlmi fi'l-Kur'an ve's-Sünnet,* Daru İbni Hazm, Kuveyt, 2007, s.9; Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.756; Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimler Sözlüğü*, s.141.

[67] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an*, cilt: 2, s.312;

[68] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an*, cilt: 2, s.312; Bakkılani, *İ'cazu'l Kur'an*, Daru'l Kitabu'l İlmiyye, Çev. ve Tahkik: Salah Muhammed Avide, Beyrut, 1971, s.166.

[69] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an*, cilt: 2, s.312

Zemlekani'ye[70] göre: "Kur'an'ın i'cazı, diğer eserlerden farkı telifinden, müfret kelimelerin terkip ve veznindeki düzgünlüğü, mürekkep kelimelerin anlam bakımından üstünlüğü ve Kur'an'da bulundan her edebi sanatın ülvi mertebesinde görülür."[71]

Cumhur ve alanında ileri gelen ulemanın sahih olan görüşüne göre ise "Kur'an; nazmı, anlam zenginliği, kelimelerindeki fesahatin bir nizam içinde gelmesiyle mu'cizedir."[72]

İbni Hazm[73] ise "Kur'an'ın i'cazı; fesahat ve belağat nevilerinin eksiksiz olarak bulunmasındadır." Suyuti, Merakişi'den[74] şunları aktarmaktadır: "Kur'an'ın i'cazı,

---

[70] Zemlekani (ö.666/667), Suriye- Dımaşk yakınlarındaki Gota'ya bağlı Zemlekâ (Zemlekân, Zimlikân) köyüne nisbetle bu ismi almıştır. Dinî ilimlerle ilgili birçok temel metni ezberledikten sonra Tâceddin İbn Firkâh el-Fezârî'den fıkıh, Bahâeddin İbnü'z-Zekî ve Safiyyüddin el-Urmevî'den usul, Bedreddin İbn Mâlik'ten sarf ve nahiv, Bedreddin İbnü'l-Muhaddis ve Necmeddin İbnü'l-Busays'tan hat dersleri aldı. Bkz. Hacı Mehmet Günay, *"Zemlekani"* İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul, 2000, cilt: 21, s.242-243.

[71] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an,* cilt: 2, s.312.

[72] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an*, cilt: 2, s.312.

[73] İbn Hazm, (ö. h. 456) Çoğunluğa göre Fars asıllı olduğu söylenen İbn Hazm'ın tam adı Ebu Muhammed Ali ibn Ahmed ibn Said ibn Hazm ibn Galip ibn Salih ibn Halef Maden ibn Süfyan ibn Yezid el- Farisi'dir. İbn Hazm "Güvercin Gerdanlığı" isimli kitabında yetişkin oluncaya kadar kadınlar tarafından eğitildiğini ve kendisine Kuran, şiir ve hüsn-i hatt eğitimi verildiğini anlatır. Bkz.İbni Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva' ve'n-nahl,* Tahkik: Sami Enurcahin, Daru'l Hadis, Kahire, 2010; M.Yunus Apaydın, *"İbn Hazm"*, İslam Ansiklopedisi, TDV, cilt:20, İstanbul, 1999, s.39-52.

ilmu'l beyanı bilmekle mümkündür. Zira, İlmu'l beyan, anlam vermede hata ve karışıklığı önler."[75] Merakeşi, ayrıca, "Kur'an'ın i'cazı, kelimelerinde, i'rabında ve üslubunda aranmalıdır." demektedir. İ'caz, şiir üslubu dışında çeşitli üsluplarla yapılır. Örneğin, *"Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."*[76] *"Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emr olunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme."*[77] Bu ayetlerin i'cazı fesahatindeydi.

Şiir, kafiyeli bir kelam olup derecesi diğer kelam nevilerinden üstün olsa da, Kur'an, şiire benzememektedir. Çünkü, Kur'an, hakikat ve doğruluk kaynağıdır. Şiirde ise, hakikati, batıl, batıl da hakikat gösterilebilir. Şiir, övgü ve yergiyi içerir. Bu nedenle, Peygamber, şair değildir. Şiirin gayesi, şiir olarak yazılmasıdır. Kur'an'ın gayesi ise, beşeriyetin Allah'ı tanımasına ve ahlaklı olmasına yardım etmektir.[78]

Bu konuda, Suyuti, Mekke müşriklerinin nefsani arzu ve cahiliye duygularına mağlup olduklarını şöyle vurgulamaktadır: "Allah, Muhammed'i (sav) Arapların şiirde, hitabette, lügatte ve hatta sayıca çok oldukları bir sırada gönderdi. Muhammed (sav)

---

[74] Merakeş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Razuk, *"Merakeş"* İslam Ansiklopedisi, TDV yay., Ankara, 2004, cilt: 29, s.166-167.

[75] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an,* cilt: 2, s.312.

[76] 12 Yusuf 80

[77] 15 Hicr 94

[78] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an,* cilt: 2, s.321.

onları, birtakım delillerle tevhide ve risaletini tasdik etmeye davet etti. Onların ileri sürdüğü şüphelerini izale ettiği halde, Mekke müşrikleri nefsani arzuları ve cahiliyet duygularını engelleyemedikleri için son çareyi savaşta bulmuşlardır."[79]

Lügatte şiir, "sezerek vakıf olmak"; "uyumlu, ahenkli, ölçülü söz söylemek," seziş, hissediş"; "ahenkli söz söyleme" gibi anlamlara gelir.[80] Şiir terim olarak, zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına haiz bütün olan edebi anlatım biçimidir. Şiir, düş ve hayal gücüne dayanır. İnsanda anı, duygu ve coşku uyandırır.[81]

Şiir ve i'caz kelimelerin anlamlarından da anlaşılacağı üzere, birbirlerinden farklı anlamları içerir. Şiir daha çok his, hayal, duygu gibi öznel unsurlara dayanırken, i'caz, üstünlük, benzersizlik, eşsizlik gibi beşerin gücünün yapamayacağı nesnel unsurları içerir. Kur'an'ın i'cazı ise edebi üstünlük ve muhteva zenginliği nedeniyle beşere meydan okuma anlamın gelir. Nitekim, Kur'an, Mekke müşriklerini benzerini yapmaya davet etmiştir. Müşrikler, ilk defa karşılaştıkları bu meydan okuyuşa, akıl ve mantıkla değil, his ve hayal penceresinden bakarak benzerini yapmaya cüret etmişlerdir. Peygambere de şair, demişlerdir. Oysa, Hz. Peygamber'in şiir söylediği vaki değildir. Hz. Peygamber'in kendisinin şiir söylediğine dair herhangi bir rivayet bulunmadığı gibi Ebu Leheb'in karısı Ümmü Cemil ile Ebu Bekir arasında geçen bir olay Hz. Peygamber'in peygamber olmadan önce de şiir söylemediğini göstermektedir. Ancak şiiri andıran birkaç söz söylediği bilinmektedir. Huneyn Savaşında Müslümanlar

---

[79] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an,* cilt: 2, s.312.

[80] İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab,* Muessesatu'l İ'lmî, Lübnan, 2005, cilt: I, s. 1815.

[81] *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, http://sozluk.gov.tr/, e.t: 06/08/2019, şiir sözcüğü

kaçmaya başladığında Ebu Sufyân b. Hâris'ten (ö. 641) nakledilen Hz. Peygamber'in söylediği şu sözler onun vezinli ve şiiri andıran sözlerine örnektir:

Ene'n-nebiyyü lâ kezib Ene İbnü abdi'l-Muttalib (Yalan yok, ben bir peygamberim, Abdülmuttalib'in oğluyum.)[82]

Mekkeli müşriklerin Kur'an'ı şiir ve Hz. Peygamberi de şair olarak nitelendirmeleri ile onların teolojik açıdan peygamberlik hakkında yeterli bir tasavvura sahip olmaması arasında yakın bir ilişki vardır.

Mekke müşriklerinin teolojik kültürlerine bakıldığında, onların peygamberlik hakkında yeterli bir donanıma sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Ne Araplara ne de Kureyş kabilesine Hz. Muhammed'den önce kitap ve peygamber gönderilmişti.[83] Kitap bilgisine sahip değillerdi.[84] Fakat, Mekke inkarcılarının, ehli kitaptan, peygamber ve kitap hakkında birtakım bilgileri vardı.[85] Mekke halkı arasında Nadr b. Haris, Fars, Yahudi ve Hristiyan mitolojik karakterli kültürü hakkında bilgi sahibiydi. Onun bu kültürlerin özellikle mitolojik ögeleriyle meşgul olduğu bilinmektedir. Vahiy tecrübesi olmayan Mekke inkârcıları, zanla hareket ediyorlardı. Arapların, içeriğini bilmedikleri bazı doğa olaylara kendi hayal dünyalarından anlamlar yükledikleri anlaşılmaktadır. Bulut gölgeleri içinde Allah'ın azabını ve meleklerin gelmesini beklemeleri bu algının

---

[82] İsmail Güleç, *"Hz. Peygamber'in Şiire Karşı Tutumu"*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 19, İstanbul 2017, 123-146.

[83] 28 Kasas 46-47; 34 Sebe 44; 36 Yasin 6; 32 Secde 3.

[84] 43 Zuhruf 21.

[85] 37 Saffat 167-168.

bir yansımasıdır. [86] Arap düşüncesinin, hayatın ve dünyanın yaratılış amacını kapsayan sorularla fazla ilgilenmediği anlaşılmaktadır. Onlar bu konularda alaycı bir tutum sergiliyorlardı. Dünyanın bir zevk ve eğlence yeri olduğunu savunuyorlardı. Allah'a da olmadık sıfatlar yakıştırıyorlardı.[87] Bunlardan da anlaşılacağı üzere, bilgi düzeyleri ve kültürleri, Peygambere ve Kur'an'a muhatap olacak kadar gelişmediği görülmektedir. Onların, özellikleri alaycı bir tutum içinde olmaları, dünyayı eğlence yeri olarak görmeleri, derin düşünmeme ve Allah'a olmadık sıfatları yakıştırma tutum ve davranışlar içinde olmaları, Kur'an'a şiir demelerinin de gerekçelerini oluşturur. Analitik düşünce ve vahiy tecrübesi olmayan Araplar ve Mekke müşrikleri, peygamberlik ve şairlik arasındaki farkı çözümleyemedikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Mekke müşrikleri, şiir ile Kur'an kıyaslayarak Kur'an benzerini yapacağına inanıyorlardı. Oysa şiir, "Medih(övgü), hiciv (yergi), mersiye (ağıt), vasıf (tasvir), fahr (övünme) hamaset (kahramanlık), itizar (özür dileme) ve itab (serzeniş, dini ve ahlâki ve yağmacılık gibi hususları konu edinir.[88] Kur'an ise, tevhit, nübüvvet, ahiret, ahlak ve adaleti konu edinir.

Şiirler daha çok duygusal, sezgisel, akıl ve mantığı bir kenara bırakır. Kur'an ise dünya ve ahirette insanın mutluluğu için geçmiş ümmetlerin yaşadıkları örnekleri verir. Bunlardan ders alınması için nasihat eder. Ahiret-dünya, yani her iki dünya için çalışılması gerektiğini hatırlatır. Akıl ve duygulara dengeli bir şekilde hitap eder.

---

[86] 2 Bakara 210.

[87] 21 Enbiya 16-18.

[88] Kenan Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi-1 Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yay., 3.baskı, 2014, s.130.

Yazır da şiirin "sadece bir istek, arzu ve heves, zevk ve eğlence, yalnız nefsin duygularını, zevkin ve iğrenmesini tahrik edici duygular olarak tanımlar. Ona göre, eğri-doğru, iyi-kötü her konu şiirde işlenebilmektedir."[89] Şiirlerin çoğunda hiciv gibi insanı küçük düşüren sanat türlerinin olduğu bilinmektedir. Şiir, bir gerçeği yansıtmadığı gibi hayal, tevehhüm, kuruntu ve nefsani arzuları ifade eder. Kur'an ise insanın yaratılış gayesini, öldükten sonra dirileceğini, hesaba çekileceğini, dünyanın bir eğlence yeri değil, ahirete hazırlık yeri olduğunu hatırlatır.

Müşriklerin Kur'an'ı edebi bir metin olarak görmemelerine karşı, Kur'an açık bir meydan okuma sergileyerek, kendisinin bir benzerini üretmelerini talep etmektedir. Bu talep, müşriklerin yanlış bir kıyas yaptığına delil oluşturduğu gibi Kur'an'ın muhayyilesinde yer etmiş olan edebi bir metin, yani şiir olmadığının kanıtını da oluşturur.

1- Kur'an, müşriklerden belli bir sınırlama koymadan onun benzerini meydana getirmeye çağırmaktadır : *"Eğer doğru söylüyorlarsa onun sözlerinin bir benzerini getirsinler"*[90]

2- Kur'an, müşriklerden onun benzerini getiremediklerini hatırlatarak, surelerinden on tanesinin benzerini getirin: *"Yoksa, "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi yardıma çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin."*[91]

---

[89] Elmalı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Feza Yay., İstanbul, t.y., cilt 6, s.120-121

[90] 52 Tur 34.

[91] 11 Hud 13.

3- Kur'an, müşriklerden talep ettiği sonucu alamayınca, onun bir suresinin benzerini getirin diye çağrıda bulunmaktadır: *"Yoksa onu (Muhammed kendisi) uydurdu mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın."*[92]

4- Kur'an, müşriklere yaptığı çağrılardan cevap alamayınca bu defa farklı bir teklifte bulunmaktadır: Eğer bütün bunları yapamıyorsanız onun surelerinden birine benzeyen bir sure getirin. *"Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin)."*[93]

Bütün bu aşamalardan sonra Kur'an açık bir meydan okumayla, kendisinin benzerini meydana getirmenin imkânsızlığını vurgulamaktadır. [94] *"De ki: And olsun ki, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de verseler, onun benzerini meydana çıkaramazlar."*[95]

Cürcani de Kur'an'ın i'cazını anlamak için büyük bir çaba gerektiğini söyler. Mekke müşrikleri ise Kur'an'ın i'cazını sıradan görerek şiire benzetmişlerdir.[96] Oysa, Kur'an'ın belağatı karşısında bir çok kimse secde ediyordu. Mekke müşrikleri Kur'an'a şiir diye ithamda bulunsalar da belağatını inkâr edememişlerdi.

---

[92] 10 Yunus 38.

[93] 2 Bakara 23.

[94] Enver Arpa, *"İ'cazü'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım"*, AÜİF Dergisi, Cilt: XLIII, (2002) Sayı: 1, s.81-107

[95] 17 İsra 88.

[96] Cürcani, *Delâilü'l-İ'câz*, s.29-30.

Örneğin, Hicr sûresinin 94 ayetindeki "صدع" sözcüğün belağatı şöyle açıklanmaktadır:

"Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emr olunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme."[97] "Sana emr olunanı açıkça tebliğ et!" Âyette geçen (فاصدع" (Fasdaʿ" kelimesinin aslı olan, (صدع (Bir gerçeği aşimkârane söylemek, izhar etmektir. Rivayete göre bu âyet nazil oluncaya kadar peygamberimiz gizli tebliğ yapıyordu, bu âyetin nüzulünden sonra o ve sahabeleri açıkça tebliğ yapmaya başladılar.[98] Bununla beraber "Fasdaʿ" kelimesine verilen bu mana, birkaç manadan yalnızca biridir. Kelimeye başka manalar da verilmiştir : "Sadaa" (صدع ,(cam gibi sert bir şeyi kırmak, bir birşeyi ikiye ayırmak, yarmak demektedir. Bu yüzden, karanlığı yaran sabaha, iki mekânı bölen, ayıran sele ve dağa da "Sadiʿ" (صادع denilmiştir. Baş ağrısına da –sanki ağrıdan baş ikiye ayrılacak gibi olduğundan- sudaʿ (الصداع denilmiştir.[99]

"Ebiʿl-Esbaʿ (ö. 654/1256), bu âyette istiare olduğunu, kalplerin kırılmasının, camın kırılmasına benzetildiğini, bu yönden mananın böyle olduğunu söylemiştir: "Sana vahy edilen her şeyi açıkça söyle, açıklanması emredilen her şeyi tebliğ et! Bu bazı kalplere zor gelip kırılsalar da bundan vazgeçme!" Kırılan veya çatlayan çekirdeğin içindeki nasıl ortaya çıkıyorsa, kalplerdeki tesir de insanın yüzünde can sıkıntısı veya mutluluk olarak ortaya çıkar. Bu yönüyle bu istiarede Kur'ân'ın tebliğ edilmesiyle

---

[97] 15 Hicr 94.

[98] Taberî, *Câmiüʿl-Beyan an Tevili Âyiʿl- Kurʿân*, Cilt: 14, s.143.

[99] Er-Rağıb Isfahani, *Muʿcemu'l-Müfredâti elfâzi'l-Kurʿân,* Defteru Neşri'l-Kitab, Mısır, 1353, s.276; el-Fîruzâbâdî, Muhammed b. Yakup, *el-Okyanûsu'1-Basît fî Tercümeti'l-Kamusiʿ'I-Muhît,* Ter: Asım Efendi, el-Matbaatuʿ'1-Osmaniyye, İstanbul, 1305,cilt: II, 616.

müşriklerde kalp kırıklığı ve yüzdeki can sıkıntısı ifade edilmiş olmaktadır. Bir bedevî Arap bu üç lafzı duyduğunda secdeye kapandı. Ona "Niçin secdeye kapandın?" denilince o da "Bu sözün fesahatinden dolayı secde ettim" dedi. Çünkü o, âyetten kastedilen manayı uzun bir düşünce merhalesinden sonra değil, duyar duymaz hemen anlamıştı."[100] Ve devamında da şu anlamlar verilmektedir: "*Sana emr olunanlarla onların cemaatini böl, parçala!" "Sana emr olunanlarla hak ile batılı birbirinden ayır!" "Sen, sana emr olunanı, onların başlarını çatlatırcasına veya baş ağrıtırcasına tam ısrar ile ve hiçbir şeyden çekinmeyerek tebliğ et!" "Sana emr olunanlarla karanlığı yar!"*[101]

Bu hususta Beyzâvî de, *"Gerçekten bundan önce aranızda bir ömür bulundum"*[102] ayetini şöyle tefsir eder: Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce Mekkelilerin arasında kırk yıl yaşadığını, Kur'ân'ı daha önceden bilmediğini ve okumadığını haber veren bu âyet, Kur'ân'ın harikulade ve mu'ciz oluşuna delalet eder. Zira bir kimse aranızda kırk yıl yaşar da, o süre içerisinde ilimle uğraşmaz, bir âlimi görmez, ne bir şiir ne de bir hutbe irat etmezken, kalkar size bir kitap okursa, bunun fesâhati de bütün hatiplerin fesahatini mağlup eder, her türlü nesir ve manzumdan üstün olur, usul ve füru ilimlerinin kurallarını içine alır; öncekilerin kıssalarını ve sonrakilerin konuşmalarını olduğu gibi içerirse, onun Allah Teâlâ tarafından öğretilen mu'ciz bir

---

[100] İdris Tüzün, Adem Midilli, *"Kur'ân'da Belâgat Örnekleri",* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: 21, Sayı 35, Ocak-Haziran, Urfa, 2016, s.111.

[101] İdris Tüzün, Adem Midilli, *"Kur'ân'da Belâgat Örnekleri",* s.111.

[102] 10 Yunus 16

kitap olduğu anlaşılır. Onun mu'ciz oluşu, lafız ve mâna cihetiyledir. Muhalifleri, onun nazmını düşünmeden ve mânasını incelemeden birden yalanlamaya kalkışmışlardır.[103]

Mekke müşrikleri, şiir, hitabet ve secili (kafiyeli) ve benzerlerinin Kur'an'a misil olduğunu iddia ettiler. Oysa, Kur'an bu özellikleri yanında daha ileri düzeyde edebi özelliklere sahiptir. Şiir, vezin ve aruzdan oluşurken, Kur'an ise, sure, ayet, cüz ve hizb gibi eşsiz şekillerden oluşmaktadır. Bu nedenle, şiirin beyitleri, Kur'an'ın ayetlerine benzetilemez.[104]

3. Kehanet

Kehanet"كهن" fiili gaybdan haber vermek olup haber verene de "كاهن" (ismi fail) denilmektedir.[105] Gaipten haber vermek, falcılık yapmak ise "الكهانة"terimiyle ifade edilir. Terim anlamı ise "gelecekte vuku bulacak gizli şeylerden ve gaipten haber verme" demektir.[106]

Kâhinlik, cinlerden yardım almak, yıldızların hareket ve konumlarına bakmak, fitri yetenekleri kullanmak ve birtakım tekniklere başvurmaktır.[107]

Müşrikler kutsal saydıkları ve değer verdikleri birçok kehanet türetmişlerdir.[108] Oysa kehanetin kati suretle yasaklandığı, gayp bilgisinin yalnız Allah'a mahsus olduğu,

---

[103] Beyzavi, *Beyzavi Tefsiri*, cilt: 3, s.41

[104] Ebu Hatemi er-Razi, *el-A'lamun- nubuvve*, s.235-236.

[105] İbrahim Enis, Abdulhalim Muntasır, Muhammede Halfullah Ahmet, *Mu'cemu'l vasit*, Kahire, 1982, cilt: 1-2, s.839.

[106] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* s.180.

[107] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* s.180.

kâhinlere haber aşıran metafizik varlıkların gaybı bilmeyip kâhinin kulağına yalan şeyler fısıldadığı ve kâhinin de yaldızlı sözlerle insanları aldattığı tespit olunmuştur. Bununla birlikte kâhinlik uygulaması tamamen ortadan kaldırılamamış her zaman toplumun değişik kesimleri tarafından ilgi görmektedir.[109]

Cahiliye döneminde gelecek ve geçmişteki olay veya nesnelerle ilgili bilgiler daha çok kâhinler aracılığıyla ulaşılırdı. Bu nedenle, bir kabilenin şair, kâhin ve sâhir (sihirbaz) gibi en az üç danışmanı vardı.[110]

Müşrik Araplar, kâhin ve kehanetin birçok yönünden yararlanmışlardır. Kâhinler, kehaneti toplumun problemlerini çözmede bir araç olarak kabul etmektedirler. Cahiliye toplumu günlük hayattaki anlaşmazlıkların çözümü için kâhinlere başvururlardı. Cahiliye Arapları, kâhinin adaletine güvenir ve problemlerin çözümünde onların olağanüstü bir güce sahip olduklarına inanırlardı. Kâhinlerin, geçmişten ve gelecekten haber vererek hasta tedavisinden tutun her alandaki problemleri çözeceklerine inanılırdı. [111]

---

[108] Mehmet Bölükbaşı, *"Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik*", Nüsha, 2018/47, s.142; Ayten Yılmaz, *"İslâm Öncesi Arap Toplumunda Kehanet"*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.102.

[109] Mehmet Bölükbaşı, *"Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik*", s.142.

[110] İlyas Çelebi, *"Kahin"*, İslam Ansiklopedisi, TDV, 2001, cilt: 24, s.170.

[111] Mehmet Bölükbaşı, *"Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik*", s.127.

Kâhinlik, çok eski uygarlıklardan beri var olan bir uğraş olup, meydana gelecek olayları birtakım yöntemlerle önceden bilmeye çalışmaktır. Kehânet gaybdan haber vermektir. Kehânet, modern bilimin yeterince gelişmediği, dini bilgilerin eksik kaldığı toplumlarda ortaya çıkmıştır. Zira, insanın bilinmeyene ilgi duyması, gizemli olanı merak etmesi ve etrafında olup bitenleri anlamak istemesi gibi nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.[112]

Araplar'da Şık ve Satih adlı kâhinler vardı. Bunlar, geleceğe dair bilgilerini cinlerden ve perilerden aldıklarını iddia ediyorlardı. Onlar, soranların fiil ve davranışlarından yararlanarak gelecekten haber verirlerdi. Kâhin bir çeşit zan ile haber verirdi. Bunlardan bir kısmı arraf olanlar da aynı şekilde haber verirlerdi. Her ikisi de bazen söyledikleri tutardı ya da tutmazdı. Yıldızların hükümleri, reml, cifir, falcılık, manyetizm, ispirtizma, psişizm, metpişizm, ruh halleriyle medyumluk yapanlar kâhinlik teknikleri olarak bilinmektedir.[113]

Mekke'nin elit tabakası, siyasal, sosyal ve ekonomik menfaatlerinin tehlikeye düşmemesi için kehanetlerini şöyle dile getirdiler: *"Ona birisi, Kur'an'ı öğretiyor.*".[114] Fakat, Kur'an onlara cevap verdi: *"O bir kâhin sözü de değil, ne de az düşünüyorsunuz!"*[115] *"Kuşkusuz o değerli bir elçinin sözüdür."*[116] *"(Kasem)*

---

[112] Mehmet Bölükbaşı, *"Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik"*, s.142

[113] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 8, s.326.

[114] 16 Nahl 103; *Yazır, Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 5, s.260.

[115] 69 Hakka 42; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 8, s.321.

[116] 81 Tekvir 19; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 9, s.9.

gördüklerinize ve görmediklerinize"[117] Müşrikler, Hz. Peygamber'i çocukları kadar tanımalarına rağmen böyle bir tutum sergilemeleri, açıkça bir çelişkidir. Aynı zamanda, bunların gizli konuştuklarını Hz. Muhammed'e (sav) haber vermesi gaybi bir mu'cizedir.

İnkârcılar, Kur'an'a kehanet diyerek Kur'an'ı yazmak için Peygamberin mutlaka bir ehli kitaptan yardım alması gerekir şeklinde düşünmüşlerdir. Müşrikler, Hz. Muhammed'in Kur'an'daki bilgileri, Mekke'de kılıç ustası olan iki ehli kitap mensubu Cebra ve Yesara'dan aldığını iddia etmişlerdir.

Kehanet, zandır. Zan ise "sanmak, ihtimal üzerine hüküm vermektir. İsim olarak kesinlik derecesi olmayan % 50'nin üstünde ihtimal taşıyan bilgi veya hüküm. Bazen eşitlik derecesi için şek, %50'nin altında ise vehim manasında kullanılır.[118] Razi ise "…itikadi konularda zan, hakikat bakımından hiçbir şey ifade etmez."[119] demektedir.

Kehanet ve vahiyi birbiriyle kıyaslanmak mümkün değildir. Kehanet yalan yanlış dünyevi işlerle ilgili bilgi verirken, Kur'an tevhit, nübüvvet, haşir ve adalet gibi bilgiler vermektedir. Kur'an'ın hedefi hakka davettir. Kehanet ise böyle bir özelliğe sahip değildir.

4. Sihir

"سحر "sözcüğü Arapça olup "sebebi gizli olan olay, bir iş veya bir şey tabii ve normal yönünden çevirmek, değiştirmek, saptırmak, büyülemek,[120] çok yağmurun yeri

---

[117] 69 Hakka 38-39; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 8, s.321.

[118] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Sözlüğü*, s.344.

[119] Fahreddin er-Razi, *Tefsiri Kebiri*, Akçağ, Ankara, 1995, cilt: 20, s.536.

[120] Kadir Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, Mektep Yay., İstanbul, 2014, s.559.

bozması, erken kalkmak, aldatmak,[121] birisinin ilgisini çekmek, gönlünü çelmek[122] gibi anlamlara gelmektedir.[123] Sihirbazların değnekleri ve ipleri, sihirleri yüzünden, Musa'ya sanki yürüyorlarmış gibi geldi.[124] Sihrin terim anlamı; birtakım gizli kuvvetlerle bağlantı kurarak iş görme ve akıl dışı olayları gerçekleştirme çabasıdır. Sihir ile kâhin arasında bir ilişki vardır. Ancak sihir fiile dayalı, kâhinlik ise söze dayalı bir meslektir.[125]

Sihir totemist dinlerin yaygın olduğu devirlerde başlayan ve bu dinlerin rahipleri ve din adamlarınca totemi temsil eden kalıntılar (kemik, boynuz, kabuk ve bitkiler…" ile yapılmakta olan sihir, daha sonra din kitapları ve din büyükleri istismar edilmek ve birer sihir vasıtası olarak kullanılmak suretiyle devam ettirilmiştir. Böylece Sihir, bilhassa eski İran, Çin, Hindistan, Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve Arabistan'da meslek haline gelmiştir.

Firavun'un Musa (as) sihir yapmakla suçladığı gibi Mekke müşrikleri de Kur'an'ın sihir olduğuna itiraz ve ithamda bulunmuşlardır.[126]

---

[121] Mevlüt Sarı, *Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yay., t.y. s.741.

[122] İlyas Çelebi, *"sihir",* İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul, 2009, cilt: 37, s.170.

[123] …göz boyamak, sihir/büyü yapmak, etkisi altına almak, aldatmak, kandırmak, aklını çelmek, sahur yemeği yapmak gibi anlamlara da gelir.

[124] Rağıb, *Müfredat,* cilt: I, s.566.

[125] Hadiye Ünsal, *Erken Dönem Mekki Surelerin Tahlili*, Ankara okulu, Ankara, 2015, s.294.

[126] Kur'an, Hz. Muhammed'e (sav), Süleyman'ın (as) kıssasını hatırlatır. Süleyman'ın (as) ölümünden sonra, o saltanatını sihir ile yönettiğini, müşrikler iddia etmişlerdir. Bu

Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğunu kavrayamayan müşrikler, Kur'an'a sihir ve Hz. Muhammed'e de sâhir demişlerdir. Cahiliye Arapları'nda kehanet gibi sihir de yaygındı. Tanrı adına yeryüzünde iş gördüklerine inandıkları cin ve şeytan gibi görünmeyen varlıklarla irtibat kurarak sihir yapıldığını düşünüyorlardı. Müşrikler, tılsım, havas, rukye, azaim ve şa'beze gibi büyü çeşitlerinden de haberdardı. Ancak en fazla uyguladıkları büyü çeşidi cinlerle irtibat kurularak yapıldığına inanılan azaimdi. Peygambere sâhir demek zorunda kalmışlardır.[127] Diğer bir rivayette ise, Kureyş 'in ileri gelenlerinden Velid b. Müğire bir gün Kur'an'ı dinler ve çok etkilenir. Ebu Cehil bu durumdan haberdar olur. Derhal Velid b. Muğire'yi ziyaret eder. Ona kavminin servet toplayıp vermek istediğini söyler. Bundan maksadı, onun Hz. Peygamberin yanına gitmemesiydi. O, Ebu Cehil'e servete ihtiyacı olmadığını söyler. Sözlerine "Bilirsiniz ki içinizde daha iyi şiir söyleyen, recez ve kasideyi benden daha iyi bilen yoktur. Yemin ederim ki Muhammed'in söyledikleri bunların hiçbirine benzemiyor." diye ekledi. Ebu Cehil kaşlarını çatarak "Muhammed'in aleyhine bir söz söylemedikçe kavmin senden razı olmayacaktır." dedi. Velid b. Müğire buna karşılık Ebu Cehil'den mühlet istedi. Sonunda Kur'an ile ilgili "Bu ancak geçmişten miras kalan sihirli bir kelâmdan ibarettir."[128] dedi.

---

haberle, Hz. Muhammed'e (sav) Yahudiler, münafıklar ve kâfirlerin vahyi getiren görevli Cebrail'e (as) düşman olacaklarına da işaret edilmektedir. Müşriklerin ortak özelliklerinden biri de peygamberlere sâhir diyerek itiraz etmeleridir. Bkz. 2 Bakara 102.

[127] İlyas Çelebi, *"sihir",* İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul, 2009, cilt: 37, s.170

[128] Hadiye Ünsal, *Erken Dönem Mekki Surelerin Tahlili*, s.295.

Kur'an'ı kerimde sihir ve türevleri terim anlamında altmış yerde geçmektedir. Kırktan fazlası Hz. Musa, Harun ve Hz. Muhammed ile ilgili ayetlerde yer almaktadır. Ayrıca Hz. Salih, Şuayb ve Hz. İsa'nın muhataplarınca büyücü ve büyülenmiş diye nitelendirildiğini belirten ayetlerde sihirle ile ilgili kelimeler kullanılmıştır. Bu iddiaların iftira ve yalandan ibaret olduğu ve eskiden bu yana peygamberler hakkında böyle uydurma sözler söyledikleri bildirilmiştir.[129]

İslam uleması sihrin, hayali hakikat zannettirmek suretiyle beşeri ruhlar üzerinde aldatıcı bir tesir meydana getirmek olduğunu kabul etmiştir.[130]

B- PEYGAMBERE YÖNELTİLEN İTHAM VE İTİRAZLAR

Allah, insanlık tarihi boyunca, insanlar arasından seçtiği bir kimseyi peygamber olarak göndermiştir. Peygamber, insanların doğru yolu bulmaları için rehberlik eder. O, vahiyle kendisine gönderilen emri tebliğ etmekle görevlidir. Müşrikler, kendilerine gönderilen Peygamberi kabullenmekte çok zorlanmışlardır.[131] Çünkü Mekkeli müşriklerin kitap ve peygamber konusunda tecrübeleri ve bilgileri yoktu. Vahiy kültürüyle ilk defa tanışmışlardı. Cahiliye Araplarının, cin, şeytan, büyücü, şair, mecnun ve kâhin gibi konulardaki algıları, onların peygamber ve peygamberliğe ilişkin tasavvurlarını doğrudan etkilemekteydi. Kur'an'ı Kerim'de Hz. Muhammed'in (sav)

---

[129] İlyas Çelebi, *"sihir",* TDV, İstanbul, 2009, cilt: 37, s.170.

[130] *Ansiklopedik İslâm Lûgatı,* Tercüman, İstanbul, 1982, cilt: 2, s.627.

[131] Muammer Esen, *Kur'an'da Peygamberlik,* Araştırma Yay., Ankara, 2012 s.31.

beşeri kimliğine sık sık vurgu yapılmasının nedenlerinden biri de budur. Onlar, kendileri gibi beşeri olan birisinin peygamber olmasını kavrayamamışlardır.[132]

Bunun yanında, Mekkeli müşriklerin siyasal, sosyal ve ekonomik düzeninde; güçlü her zaman haklı, zayıflar ise hiçbir zaman haklı olamazdı. Kabile taassubiyeti, gurur, kibir, zihin darlığı gibi ortak özelliklere sahip olan Mekke müşrikleri, mitolojik kültürel ortamda, kendilerinden başka hiçbir kimseye hayat hakkı tanımıyorlardı. Mitolojik kültür nedeniyle çok iyi efsane anlatan şahıslar vardı. Bunların başında Nadr b. Haris ve Velid b. Muğire, Utbe ve Şeybe gelirdi. Bunlar Mekke'nin dışındaki seyahatler nedeniyle "Esatiru'l Evvelin (Mitoloji Tarihi)"ni çok iyi öğrenmiş ve Mekke'de yaygınlaşması konusunda öncülük etmişlerdir. Gece sohbetlerinde "eskilerin masalları/esatiru'l evvelin" denilen uydurma, asılsız masalları anlatarak halkı eğlendirmekteydiler. Bu nedenle, halk, masal anlatan şahıslara inanır ve güvenirdi. Her konuda onların görüş ve fikirlerini alırdı.

Onlar, kahin, şair, sâhir gibi kimselerin cin, şeytan ve melek gibi görünmeyen yaratıklardan yardım aldıklarına inanırlardı. Kabe'ye karşı hürmetleri yoktu. Çıplak vaziyette ziyaret yaparlardı. Peygamber hakkında birçok yanlış anlayış ve inançları vardı. Onlara göre, beşerden peygamber olamazdı.[133] Onlara göre, ancak, meleklerden

---

[132] Ramazan Yıldırım, *"Yanlış Peygamber Algısının Sebepleri*", Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, "Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı", Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.265.

[133] Osman Kaya, *"Yanlış Peygamber Algısının Tezahürleri",* Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.287.

peygamber olması gerekirdi. Peygamber, onlara göre, yiyemez, içemez, ticaret yapamaz, çarşıda alış veriş yapamaz. Onların peygamber ve peygamberliğe ilişkin yanlış tasavvurları, peygamberlik ile olağanüstülük arasında kurdukları ilişkiyle sınırlı değildir. Mekkeli müşrikler, bir yandan peygamberin olağanüstü/insanüstü özelliklere sahip olması gerektiğini düşünürken, öte yandan, peygamberin ancak toplumsal açıdan elit bir sınıfa ve bir statüye sahip olması gerektiğini de dile getirmişlerdir. Bu açık bir çelişkidir. Onlar, bir peygamberin toplumsal açıdan elit veya üst bir statüye sahip olmasını gerektiğini düşünmüşlerdir. Hatta bir peygamberin günah işlemesini veya ahlaki zaaflar taşımasını bir sorun olarak değerlendirmemişlerdir.

Mekkeli müşrikler, bu konuda ahlaki ve epistemolojik değeri olmayan pek çok varsayımları kabul ediyorlardı. Onlar için en önemli kriter, atalarının dininde taviz vermemeleriydi. Allah (cc), Peygambere *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir."*[134] Buyurmaktadır.

Hz. Muhammed (as) nübüvvet görevini alır almaz, halka Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmeye başlamıştır. Mekkelilerden bazıları vahiy kültürüyle yüz yüze gelince, Mekkeli müşriklerle Peygamberimizin davetini görüşmeye ve danışmaya gitmişlerdir. Mekkeli müşrikler de Peygamberimizin bildirdiklerini dinlemeye başlamışlardı. Velid b. Muğire, Nadr b. Haris, Ebu Cehil ve Ebu Süfyan gibi Mekke'nin siyasal, ekonomik ve sosyal alanında önemli statüleri olan kimseler, Hz. Muhammed'i (sav) bir tehdit olarak algılamışlardır. Hz. Muhammed'i (sav) halk nezdinde itibarsızlaştırmak ve değersizleştirmek için, öncelikle Velid b. Muğire'den yardım

---

[134] 5 Maide 67.

istemişlerdir. Velid b. Muğire, çok iyi bildiği ve etkilendiği mitoloji kültüründen hareketle, Hz. Muhammed'in (sav) tebliğ ettiği Kur'an'a esatiru'l evvelin diyerek muhalefete başlamıştır. Bunun yanında, onlar, Hz. Muhammed'e (sav) de şair, kâhin, sâhir ve mecnun diyerek öncelikle sözlü saldırıda bulunmuştur. Bu sözlü saldırının temelinde, "Mekkeli müşriklerin, teolojik dünyasında peygamberliğin daha yüce olduğuna ve bunun beşeri özelliklerle temsil edilemeyeceğine dair zihniyeti vardır.[135] Oysa Hz. Muhammed (sav), vahyin öngördüğü peygamberliğin doğru anlaşılmasını ve kabul edilmesini tebliğ ediyordu[136] Bütün bunlardan hareketle Mekkeli müşriklerin Peygamber'e yönelttiği itiraz ve ithamların, teolojik olduğu kadar sosyal, siyasal ve ekonomik gerekçelerden kaynakladığı söylenebilir. Bunun yanında, bu itham ve itirazların mantıksal tutarlılık taşımadığı da ifade edilebilir.

1. Şair

Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed'e (sav) yönelttikleri ithamlardan biri onun şair olduğuna yöneliktir. Onları, Peygambere şair demeye sevk eden saiklerden birisi

---

[135] Mehmet Evkuran, *"Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri*", Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı*, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.170.

[136] Şahin Güven, *"Hz. Peygamber'in Doğru Anlaşılmasının Önemi",* Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı*, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.269-270)

muhtemelen Kur'an'ın nazmından kaynaklanmaktaydı. Oysa Kur'an kendisinin edibi bir metin veya şiir, Peygamberin de şair olmadığını açık bir biçimde ifade etmektedir.[137]

Müşriklerin şiir ile Kur'an-ı Kerim arasında, şair ile Peygamber arasında kurdukları veya varsaydıkları benzerlik hiçbir bilimsel temele dayanmamaktadır. Zira şiir, edebi bir tür olarak duygu ve düşünceleri teolojik ve ahlaki kaygılardan bağımsız olarak bir dışa vurumudur. Şair, yaşadığı özel tecrübeler olmak üzere, içinde yaşadığı toplumun kültürel enstrümanlarından da etkilenerek kendi özel istek arzu ve duygularını sözle ifade eder. Peygamberin nihai sorumluluğu ise teolojik ve ahlaki bir tutarlılık inşa etmektir. Bu bağlamda, bazı âlimler, şiirin bu duygusal ve öznel karakteriyle peygamberin nihai amacının birbirinden tamamen farklı olduğunu ifade etmişlerdir. Yazır, şairlerin, peygamberler gibi herhangi bir teolojik sorumluluk altında olmadıklarının altını çizmektedirler. Başka bir ifadeyle, şairlerin teolojik ve ahlaki bir kaygı taşımak zorunda olmadıklarını vurgulamaktadır.[138] Bu durum, din ve edebiyatın amaçlarındaki farklılığa işaret eder. Benzer bir ayrım Razi' de de görünür. Razi şiirin insan tabiatına ait hicran, buğz, vüslat, nefret, zevk gibi duygulara dayandığını bunların Tanrı'dan olmadıklarını ifade eder. Oysa peygamber, Allah'ın sözlerini insanlara ileten bir elçiden ibarettir. Teolojik ve ahlaki kaygıya dayanır.[139]

Kur'an-ı Kerim, müşirliklerin Hz. Muhammed'i (sav) bir şair olarak görmelerini söz konusu ederek onların içine düştükleri yanılsamayı çarpıcı bir şekilde dile

---

[137] *"Onlar, "Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu, hayır, o bir şairdir. Eğer böyle değilse önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin" dediler."* 21 Enbiya 5

[138] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* cilt: 6, s.120.

[139] Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 19, s.179-180

getirmektedir.[140] Müşrikler, Peygamberin bir şair olarak vehm edilmesi ona zaman tanımayı ve bu zaman süresince, onun mesajının yanlışlığının ortaya çıkmasını beklemişlerdir. Zira, onlara göre zaman (dehr) peygamberin bildirdiklerinin yanlışlığını ortaya çıkaracaktır. Bu noktada Kur'an, kendisinin ilahi bir kelam olduğunu ve peygamberin de bu İlahî kelamı insanlara bildiren elçi olduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Eski Arabistan'da şiir, bir sanat olmaktan çok, cinlerle, gizli güçlerle iletişim kurarak bilgi alma mesleği olarak görülmekteydi. Cinlerin, herkesle konuşmadığına, ancak birisini seçip onunla konuşulduğuna inanılırdı. Her cininin seçtiği bir şairi vardı. Sevgisine kapıldığı şairin üzerine çullanılır yere yıkılır ve göğsüne oturulur dünyada kendisinin sözcüsü olmaya zorlardı. Şiir ilişkisi böylece başlar. O andan itibaren ona şair denilir. Şaire ilham veren bir cini vardır, artık. Şair de kendi cinine Halil derdi. Şairle ilişki kuran cin, insan isimlerinden biriyle çağrılırdı.[141] Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'in (sav), cinden ilham aldığını zan ederek ona "Mecnun şair" demişlerdi.[142]

Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'e "Delirmiş Şair" diye iftira edince, Ezd kabilesinden Dımad adlı bir zat geldi. Hz. Peygamber'e "cin çarpmasına nefes ederim,

---

[140] 52 Tur 30-31.

[141] Ali Osman Ateş, *Cinler ve Büyü*, Beyan Yay., İstanbul, 2011, s.22-23.

[142] Süleyman Ateş, *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, s.261.

Allah dilediğine şifa verir, istersen sana da nefes edeyim." diye teklifte bulundu. Hz. Peygamber, Dımad ile konuşunca, Dımad Müslüman oldu.[143]

Firavun ve adamları, Hz. Musa'nın tebliğine karşı çıkarak, *"ona sihirbaz, cinlenmiş" diyorlardı.* ***"****Mûsâ kıssasında da ibret vardır. Hani biz onu açık bir delil ile Firavun'a göndermiştik. O ise kuvvetine güvenerek yüz çevirdi ve "Bu bir büyücü veya delidir" dedi.*"[144] Öyle anlaşılmaktadır ki "mecnun şair" ithamı sadece Hz. Muhammed'e itiraz eden müşriklerle sınırlı değil, Firavun döneminde Hz. Musa'ya karşı çıkan müşriklerde aynı anlayışa sahiptiler.[145]

Mekke müşriklerinin "mecnun şair" diye itiraz ve ithamlarına rağmen, Hz. Peygamber Allah'ın emirlerini tebliğ ediyordu. Allah, dilediği kulunu peygamber olarak seçer. İşte, Hz. Muhammed (sav) Allah'ın elçisidir. Allah dilediğini seçer. Fakir, zengin, güçlü güçsüz, varlıklı yoksul olmasına bakılmaz. Onun peygamber olduğunu gösteren mucizeleri vardır. Vazifesi, insanlığın dünya ve ahirette mutlu olmasına yardımcı olmaktır. "Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ eder. Tek başına bütün dinlere meydan okudu. Yahudilerin, Hristiyanların, Arapların, Rumların, Mecusilerin, Hintlilerin ve kendi kavmi olan Kureyşlilerin putlarını ayıplayarak Hak Din İslam

---

[143] El-İmam Ebi el-Hüseyin Muslim İbni el-Huccac el-Kuşeyriyyi el-Neysaburiyyi, *Sahih-i Müslim*, Kitabu'l Cum'a, Bab: 13, Hadis no: 46, Naşir: Muhammed Fuad Abdulbaki, cilt: 2, Kahire, 1955, s.593-594.

[144] 51 Zarriyat 38-39.

[145] 15 Hicr 6.

olduğunu ilan etti.[146] Hz. Peygamber :"Allah beni size peygamber olarak gönderdi. İman ediniz. Beni peygamber olarak seçti. Benim dinim şüphesiz bütün dinlere galip gelecektir. Bütün dinleri, ateşin odunu yuttuğu gibi yutacaktır." dedi.[147] O zaman, yalnızdı. Fakir, ücretle çalışan bir aile reisiydi. Bu davetle tarafları öfkelendirdi. Bu öfke ona karşı birçok kişi veya kabileyi harekete geçirdi. Herkes onu konuşuyor ve anlamaya çalışıyordu. Sonra birçok kimseden tehdit aldı. Bu durum karşısında Kureyşlilere "Beni resul olarak gönderen Rabbim'e dedim: Eğer Kureyşlilere bunu söylersem, başımı koparırlar." Dedim. Rabbim de bana " Onlara söyle ve tebliğ et. Bu onları kızdıracaktır. Sana karşı her türlü kötülüğü yapacaklar. Tuzak kuracaklar. Yıldıracaklar. Asker toplayıp seninle savaşacaklar. Sen korkma. Ben seni koruyacağım. Senin için onlardan ve başkalarından asker göndereceğim. Akıbetin hayır olacaktır." Rabbim, bunun daha şiddetlisini bana söyledi.[148]

Hz. Peygamber, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmeye başlayınca, Araplar alışık olmadıkları birtakım bilgi ve inançlarla karşı karşıya kalmışlardır. Karamsarlık ve ümitsizlik şairi Ebu a'la'i el-Maarri, Kureyş kabilesinden olan bu şahısların[149] öldükten sonra dirilmeye inanmadıklarını ve böyle bir şeyin olmayacağını da etrafa

---

[146] Kadi Abdulcebbar, *Tesbitu Delaili'n-Nübüvve*, Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Başkanlığı, Ed. Hüseyin Hansu, Çev : M. Şerif Eroğlu-Ömer Aydın, İstanbul, 1.baskı, 2017, s.47.

[147] Kadi Abdulcebbar, *Tesbitu Delaili'n-Nübüvve*, s.48

[148] Kadi Abdulcebbar, *Tesbitu Delaili'n-Nübüvve*, s.48

[149] Ebu Süfyan b. Harb, Ukbe b. Ebi Muit, Ubey b. Halfe Cumhi, Nadr b. Haris Kelde, As b. Vail Sahmi, Velid b. Muğire Mahzumi Bkz. *Cercis Davut Davut, el-Zendikatu*, s.56.

yayıyorlardı.[150] Allah bunları şöyle bildirmektedir: "*Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın gökten rızık (sebebi olarak yağmur) indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgarları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır.*"[151]

Razi, "müşriklerin yeryüzünde kibirlenme ve her türlü günahı işlemeye karşılık azap görmeleri iki şeye bağlıdır. Biri kibirlenme, büyüklenme ve bu kalbin işlediği bir günahtır. İkincisi ise fısk u fücur bu dış organların işlediği günahtır." Yorumunu yaparak kibirlenme nedeniyle Kur'an ve Peygamberi kabul etmediği gibi her türlü iftirada bulunması onların büyüklendiğinin delili olduğunu, söylemektedir.[152]

Peygamber sözcüğünün Arapçadaki karşılığı "nebi, resul" olup "nübüvvet, risâlet" sözcükleri ise, Peygamberlik müessesesini ifade eder.[153] Rağıb'a göre "nebe", Allah ve Peygamber tarafından verilen haberin yalandan ari olması ve bilgi içermesidir. Bilgi içermesinden dolayı nebe denilir.[154] Nebiyyun, nebinin zeki akılları rahatlaması, huzur bulması ve sakinleşmesi için kendisinin dayanacağı, güveneceği, itimat edeceği

---

[150] Cercis Davut Davut, *el-Zendikatu*, s.56

[151] 45 Casiye 5

[152] Razi, Tefsiri Kebiri, cilt: 20, s.42.

[153] Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.8.

[154] Rağıb, *Müfredat*, Çeviri : Yusuf Türker , Pınar Yay., 2002, s.1416

haberleri vermesidir.[155] Kur'an'da geçen "nebiyyun" sözcüğü yükseklik, yücelik, mahallinin diğer insanlara göre yüksek olması" anlamındadır.[156]

Mekkeli müşriklerin inanç ve kültürlerine göre, cin (melek) peygamber olmasına rağmen, bir insan peygamber olamazdı. Cinnin dünyadaki temsilcisi ise bir şair olmalıdır. Müşrikler, Hz. Muhammed'in (sav) beşer olması nedeniyle alay etmişlerdir. Allah (cc), Mekkeli müşriklerin alay etmemeleri için Hz. Muhammed'e (sav) şöyle emir vermiştir: *"De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (Ne var ki) bana, 'Sizin ilah'ınız ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibâdette kimseyi ortak koşmasın."*[157] *"De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahy ediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay haline!"*[158] *"Peygamberleri onlara dedi ki: "Biz ancak sizin gibi birer insanız. Fakat Allah kullarından dilediğine (peygamberlik) nimetini bahşeder. Allah'ın izni olmadıkça bizim size bir delil getirmemiz haddimize değil. Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler."*[159]

2. Mecnun

Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed'e (sav) yönelttikleri ithamlardan biri onun mecnun olduğuna yöneliktir. Onları, Peygambere mecnun demeye sevk eden saiklerden birisi muhtemelen Mekkeli müşriklerin cinlere yükledikleri anlam ve inançtan

---

[155] Rağıb, *Müfredat,* Çeviri : Yusuf Türker , Pınar Yay., 2002, s.1417.

[156] Rağıb, *Müfredat,* s.1418.

[157] 18 Kehf 110.

[158] 41 Fussilet 6.

[159] 14 İbrahim 11.

kaynaklanmaktadır. Oysa, peygamberin mecnun olmadığını, Kur'an açık bir biçimde ifade etmektedir.[160] "جن" kapalı, perdeli, gece kapladı, karanlık, karanlık kapladı, bir şeyin karanlık yapması, ölünün yasa boğması, bir kimsenin kabre konulması" anlamına gelir ki ismi faili olan "mecnun" "aklını kaybeden" anlamına gelir.[161]

Mecnun, aklı fikri karışık anlamına da gelir. Hz. Muhammed'e (sav) yapılan şair, sâhir, kâhin ve mecnun birbirine zıt anlamlı kavramlardır. Kur'an ve Peygambere itiraz ve iftirada bulunan inkârcıların çelişkide oldukları açıkça görülmektedir: *"onlar akılsız, azgın, hakkı kabul etmemekte haddi aşan, kendi ihtiraslarına uymayınca akıl ve insaf dairesinden çıkan ve yalan uydurmaya alışkındır"*.[162]

Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'e mecnun demeleri, bugünkü anlamda bir delilik değildir. Mecnun, o günkü Arap toplumunda "cinlerle insanlar arasındaki ilişkiyi" ifade eder. Fakat İnkârcılar, peygamberin tebliğini itibarsızlaştırmak için cinler, Peygambere Kur'an'ı yazmayı öğrettiği fikrini yaymaya başladılar. Bu mücadele tarzıyla hem Kur'an'ın büyüleyici etkisinin asılsız olduğunu vurgulamak hem de Peygamberin Allah tarafından gönderilmediğini halka inandırmak istiyorlardı. Bu gerekçelerle Hz. Peygamberin mecnun olduğu iddiasını ortaya atmışlardır.[163]

---

[160] *"(Ey Muhammed!) O halde, sen öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde, sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli."* 52 Tur 29.

[161]İbrahim Enis, Abdulhalim Muntasır, Muhammede Hallefullah Ahmed, *Al-Mu'cemu'l vasit*, 1982, cilt: 1-2, s.162:

[162] 52 Tur 33-34.

[163] Toshihiko Izutsu, *Kur'an 'da Allah ve İnsan*, Çev: Süleyman Ateş, Ankara, t.y., s. 161, 21Enbiya 3 ve sonrası; 74 Müddessir 24-25, 60; 69 Hakka 41-42.

Müşrikler, Allah ile cinlerin aynı soydan olduğunu iddia ettiler. Halbuki cinler de insan gibi yaratıklardır. Onlar da hesap vereceklerdir. *"Allah ile cinler arasında da nesep bağı kurdular. Oysa cinler de kendilerinin Allah'ın huzuruna getirileceklerini bilirler.*"[164] Cahiliye Arapları gerçekten cinlere tapıyorlardı. "*Allah'ın, onları hep birden toplayacağı, sonra da meleklere, "Bunlar mı size ibâdet ediyorlardı?" diyeceği günü bir hatırla! (Melekler) derler ki: "Seni eksikliklerden uzak tutarız. Onlar değil, sen bizim dostumuzsun. Hayır, onlar cinlere ibâdet ediyorlardı. Onların çoğu cinlere inanıyordu."*[165] Cahiliye döneminde cinlerin önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Cinleri ilah gören cahiliye Arapları, kâhinlerin cinlerden haber aldıklarına inanırlardı. "Hz. Muhammed'in (sav) vahiy aldığını söylediğinde, cahiliye Arapları onu bu inançlarından dolayı cinlenmiş veya mecnun olarak itham ettiler.[166] Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilir: *"Çünkü onlar, kendilerine, "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" denildiği zaman inanmayıp büyüklük taslıyorlardı. "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı mı terk edeceğiz?" diyorlardı.*[167] *Sonra ondan yüz çevirdiler ve "Bu bir öğretilmiş, bu bir deli!" dediler.*[168] *"Ateş üzerinde azaba uğratılacakları gün (görevli*

---

[164] 37 Saffat 158.

[165] 34 Sebe' 40-41.

[166] Yusuf Şevki Yavuz, *"Cahiliye Döneminde Vahiy ve Peygamberlik*", Edi. Yusuf Şevki Yavuz, Vahiy ve Peygamberlik, Kuramer, İstanbul, 2018, s.179.

[167] 37 Saffat 36.

[168] 44 Duhan 14.

melekler onlara şöyle der):"Azabınızı tadın! İşte acele isteyip durduğunuz şey budur." [169]

Cahiliye dönemi Arapları, peygamberlerin insanüstü niteliklere sahip oldukları, Peygamberlik iddia edenlerin cinlerle irtibatlı olduklarına ve kâhinlere benzediklerine inanırlardı. Bu nedenle, ayrıca peygamberin hissi mucize göstermesi gerekirdi. Bu da, Peygamberlik ve vahiy kültürüne sahip olmadıklarını göstermektedir.[170] Oysa Hz. Muhammed (sav) geçmiş ve geleceğe dair bilgileri, vahiy vasıtasıyla alırdı. Kendisine bildirilen haberleri, ashabına bildirirdi.[171] Mekke müşrikleri bu durumu yalancılık veya delilik olarak nitelendiriyorlardı.

Hz. Peygamber'e mecnun, kâhin, şair ve deli itiraz ve ithamında bulunanların "Şeybe b. Rabia, Ukbe b. Ebi Muayt," olduğu rivayet olunur.[172] Ukbe b. Ebi Muayt: "O bir delidir", Şeybe b. Rabia: "O bir sihirbazdır", diğerleri ise: "O bir kâhindir", demişler.[173] Sabuni, Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed'e (sav) mecnun suçlamasında bulunma nedenlerini kibir ve inat şeklinde ifade eder.[174]

---

[169] 51 Zerriyat 39.

[170] Yusuf Şevki Yavuz, *"Cahiliye Döneminde Vahiy ve Peygamberlik",* s. 186 ; August Bebel, *Hz. Muhammed ve Arap İslam Kültürü*, Çeviri: Sıddık Çelik-Hasan Erdem, Arya Yay., İstanbul, s.23

[171] Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.208-214.

[172] Kurtubi, *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, cilt: 16, s.411.

[173] Kurtubi, *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, cilt: 16, s.411.

[174] Sabunî, *Safvetü't –Tefasir*, cilt: 6, s.210.

Kur'an, delilik, kehanet ve şiiri teolojik ve epistemolojik değer taşımayan sübjektif eğilimler olarak tanımlar. Kur'an, insan doğasına uygunluk taşıyan, insan yaşamına rasyonel, tutarlı ve ahlaki temellere sevk eden adalet, ahlak, vicdan hakikate duyarlı ve açık olmak gibi değerlere dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, müşriklerin mecnunluk iddiasına inanılmaz olduğunu da şöyle açıklamaktadır: "*Hayır, söylediklerine kendileri inanmazlar."*[175] Çünkü onlar bile mecnun iddiasına inanmamıştırlar.

3. Kâhin

Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed'e (sav) yönelttikleri ithamlardan biri onun kâhin olduğuna yöneliktir. Onları, Peygambere kâhin demeye sevk eden amillerden birisi muhtemelen Mekkeli müşriklerin, cinlerin kâhinlere gizli bilgiler verdiklerine inandıklarından kaynaklanıyordu.

Peygamber, nebi ve resul sözcükleri, kehanet, şair, sâhir ve mecnun gibi sözcüklerden farklı anlamlara gelmektedir. "Kâhin, bir tür zan yoluyla geçmişteki gizli haberlerle ilgili bilgi alan demektir. Kâhin veya arrafa[176] başvurarak bilgi almak isteyenleri, peygamber efendimizin yasakladığı bilinmektedir.[177]

Kadim kültürlerde kehanet örneklerine bakıldığında geçmiş ve geleceğe dair haber verme özelliği ön plana çıkmaktadır. Kâhinlerin bunu yaparken bazı işaret ve

---

[175] 52 Tur 33; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* cilt: 7, s.279.

[176] عراف ج عرافون ةؤنث عرابة : kahin, falcı. Bkz. Kadir Güneş, *Arapça –Türkçe Sözlük,* s.772.

[177] Rağıb, *Müfredat,* s.1308.

alâmetlerden faydalandıkları bilinmektedir.[178] Dini alanda kehanet, belirli bir ayetin/ işaretin okunarak gelecek hakkında öngörülerde bulunma sanatı olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, kuşların uçuş düzenine bakılarak belli öngörülerde bulunma bilgisi gibi. Bu uygulama İslam öncesi, pagan Arap kültüründe başvurulan bir davranıştır.

Yunanlılarda ise daha çok tabiî kehanet mevcuttu. Bu kehanet türü de, özel güçlere sahip bir insanın, herhangi başka bir işarete, alamete veya yardıma ihtiyaç duymadan belli kehanetlerde bulunması olarak tanımlanır.[179]

Arap ufkunda kehanet, sihir, geçmişten haber vericilik gibi kültürel kalıplar oldukça yaygın olarak kullanılmaktaydı.[180] Cahiliye döneminde daha çok kâhinler aracılığıyla gelecek ve geçmişteki olay veya nesnelerle ilgili bilgiler edinilirdi. Bir kabilenin şair, kâhin ve sâhir gibi en az üç danışmanı vardı.[181] Cahiliye devrinde yaygın bir cin inancı vardı. İslam öncesi Arap toplumunda şair ve kâhinlere haber getiren cinlerin olduğuna inanılmaktaydı. Ayrıca bazı hayvanların, cinlerle ilgileri olduğu düşünülmekteydi. "Gûl" diye adlandırdıkları dişi cinlerin varlığına inanırlardı. Büyücü ve kâhinlere saygı gösterilirdi; çünkü büyücü ve kâhinlerin cinlerle ilgileri olduğuna inanıldığı için genel olarak insanlar bu kişilerden çekinirlerdi. Cinlerin bu kâhinlere

---

[178] Musa Osman Karatosun, *"Kehanet Türleri ve Kadim Kültürlerdeki Uygulamaları",* ÇÜİFD, 2016, cilt: 16, sayı: 2, s. 277

[179] Musa Osman Karatosun, *Kehanet Türleri,* s.278.

[180] İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı,* çev. Mehmet Yolcu, düşün yay., İstanbul 2011, s 406.

[181] İlyas Çelebi, *"Kâhin",* İslam Ansiklopedisi, cilt : 24, s.170.

gizli şeyleri haber verdikleri ve bu sayede kâhinlerin, kehanetlerde bulunduklarına inanılmaktaydı.[182]

Cahiliye döneminde cinlerin dünya semasında kulak hırsızlığı yaptığı, haberleri süratle aldıkları ve bunları kâhinlere aktardıkları nakledilmektedir.[183]

Hz. Muhammed (sav) Hira dağında vahiy alırken davranışları değişti. Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'in Hira dağına gelmesini bir tür riyazet ve diyet olarak niteleyerek ona kâhin ithamında bulunmuşlardır.

Kur'an, Hz. Muhammed'in (sav) kendisinin de vahiy tecrübesi hakkında bilgi sahibi olmadığını bildirmektedir: "*Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun. Ancak o Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi. Öyle ise kâfirlere sakın arka çıkma."*[184] *"İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahy ettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner."*[185] Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, Mekke müşriklerinin, Hz. Muhammed'e (sav) yönelik kâhinlik iddiasının herhangi bir teolojik ve bilgisel temeli bulunmamaktadır.

---

[182] Mehmet Bölükbaşı, *"Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik",* s.142.

[183] Ali Osman Ateş, *Cinler ve Büyü,* Beyan Yay., İstanbul, 2011, s.22.

[184] 28 Kasas 86.

[185] 42 Şura 52.

Müşriklerin, Hz. Muhammed'e şeklindeki ithamı Kur'an tarafından açık bir biçimde reddedilmektedir. Kehanet bir yönüyle gelecekten haber vermedir. Oysa, Kur'an, Hz. Muhammed'in Allah'ın bildirmesi dışında gelecekle ilgili bilgilere sahip olmadığını bildirmektedir. [186] Hz. Peygamber gaybı bilmezdi. Allah bildirdiği takdirde bilirdi. Ğaybı bilmediği için hayatında birçok sıkıntı çekmiştir. Hz. Aişe'ye atılan iftira karşısında çektiği sıkıntıları tarihi kaynaklar kaydetmiştir.[187] Nitekim, Allah (cc) ayeti kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dahilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın*."[188]

4. Sahir

Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed'e (sav) yönelttikleri ithamlardan biri onun sâhir olduğuna yöneliktir. Onları, Peygambere sâhir demeye sevk eden unsurlardan birisi muhtemelen Mekkeli müşriklerin sâhir ve sihre olan inancından kaynaklandığı söylenebilir. Kur'an Hz. Muhammed'in (sav) sâhir olmadığını açıkça beyan

---

[186] Cemalettin Erdemci, *"Hz. Muhammed (sav) ile Vefatından Sonra İrtibat Kurmanın İmkanı"*, Edi: Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı*, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.30

[187] Cemalettin Erdemci, *"Hz. Muhammed (sav) ile Vefatından Sonra İrtibat Kurmanın İmkânı"*, Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.32

[188] 6 En'am 59.

etmektedir.[189] Arap kültüründe, cin önemli güç merkezlerinden biridir. Her sihirbaz, cinin dünyadaki temsilcisi olarak kabul edilirdi. Sahirin, temsil ettiği cinden güç alarak istediği kimseye iyilik veya kötülük yapabildiğine inanılırdı.

Cahiliye Arapları, sihir ile vahiy arasında bir benzerlik kurmak istemişlerdir. Sihir, sebebi gizli olan olay, bir işi veya bir şeyi tabii ve normal yönünden çevirmek, değiştirmek, saptırmak, büyülemek anlamına gelir.[190] Vahiy ise, Allah'ın seçtiği peygamber ile iletişim kurmasıdır.[191]

C- KUR'AN'A VE PEYGAMBER'E/PEYGAMBERLİĞE İTİRAZ EDENLERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

Kur'an'ın nüzulüyle birlikte Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğine ve vahye itiraz eden kimselerin psikolojik, sosyolojik, epistemolojik ve ahlaki ortak özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Kur'an'ın söz konusu itham ve itirazda bulunanlar hakkındaki değerlendirmelerine bakıldığında, bu itham ve itiraz arka planında ortak bir tutum ve tavır alışlarını görmek mümkündür. Bu özelliklerin aynı zamanda bu itham ve itirazlara gerekçe oluşturduğu söylenebilir.

---

[189] *"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkmaya koyulsalar yine "Gözlerimiz döndürüldü, biz herhâlde büyülenmiş bir toplumuz" derlerdi."*[189] *"Dediler ki: "Sen ancak büyülenmişlerdensin."* 15 Hicr 15.

[190] Kadir Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük,* Mektep Yay., İstanbul, 2014, s.559.

[191] Murat Sülün, *"Kur'an-ı Kerim'de Vahyin Kavramsal Çerçevesi Çalışmaları",* Bilgi Vakfı, İstanbul, 2017, s.162-163.

Mekkeli müşriklerin itiraz ve ithamların temelinde; inat, gurur, kibir, taklit, asabiyet, zihin darlığı, alışkanlık, gerçeği çarpıtma, statülerini koruma ve sosyal itibarlarını koruma gibi özellikleri vardır.

1. Sosyal Statüyü Kaybetme ve Otoriteyi Temsil Problemi

Mekke müşriklerin, Peygamber ve Kur'an'a itiraz ve ithamda bulunmalarının nedenlerinden birisi de mevcut sosyal statülerini kaybetme kaygısı olduğu söylenebilir. Zira, Cahiliye Araplar toplumunu hürler, mevali ve köleler oluşturmaktadır. Kabile toplumunun reisleri olan müşrikler, her an diğer kabileler karşısında, kabilesinin asaletini, cesaretini, mensuplarını, zenginliklerini kayıp etme ihtimaliyle karşı karşıyadırlar. Kabilesi tarafından kabile reisliğine karşı gelinerek bir başkası reis olabilirdi. İşte, bütün âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlik iddiasını, bu ihtimallerden daha çok tehlikeli ve ciddi görüyorlardı. Zira, Hz. Peygamber bir kabilenin değil, bütün insanlığa rahmet olarak gönderilmiştir.

İslam dinini metotsuz,[192] yorumlama sonucunda, Hz. Muhammed'i (sav) ve Kur'an'ı kendi düzenleri açısından kaygı verici olarak değerlendirmiştirler. Zira, kabilelerin ruhu asabiyete dayanmaktadır. Atalarının dini, gelenek ve görenekleri, kan bağı gibi unsurlar kabile için önem arz etmektedir. Bu aynı zamanda cahiliye kültürü anlamına gelmektedir. Aslında, onlar, Hz. Muhammed'i (sav) kendilerine rakip görüyorlardı. Nitekim, Hz. Muhammed'e (sav) kâhin, sâhir, mecnun ve şair demeleri onların psikolojik ve sosyolojik endişelerini açıkça göstermektedir.

---

[192] Nesne ve olayların gerçeklerinin bilinmesine götüren yollardan; duyuların idraki, haber ve istidlali hiçbir zaman kullanmamalarıdır. Maturidi, Kitabı Tevhit, s.45-46.

Mekke'yi yönetenlerin güçlü ekonomik otoriteye ve sermayeye sahip olan tüccarlardır. Mekke yönetiminde hatırı sayılır Kureyş reislerden oluşan bir hükümettir. Bunların seçme ve seçilmesi pek bilinmemek birlikte kabile ruhunun asabiyet olduğu söylenebilir.[193]

Mekke müşrikleri, sosyal statü ve otoritelerini tehdit eden Peygamber ve Kur'an'a karşı itham ve itirazlarını toplumsal düzeyde ve daha şiddetli bir şekilde yapmıştırlar. Zira, "yönetici müşrikler, güç, şan ve şöhret sahibi idiler. Servet ve ticaret bunların kontrolünde olduğu için kolaylıkla organize olabiliyor ve toplumsal tepkiyi gösterebiliyorlardı. Uluslararası ticarette etkinlerdi. Birçok milletle ticari ilişkileri vardı.[194] Nitekim, Müslümanlara karşı ekonomik amborga uyguladıkları gibi yabancı devletlere sığınanların iadesi için de uluslararası girişimde bulunmuşlardı.[195]

2. Alışkanlıklara Bağlılık

Müşriklerin temel özelliklerinden biri de geçmişten tevarüs eden her türlü sosyal, siyasal, teolojik vb. alışkanlıkları sorgulamaksızın olduğu gibi sürdürme eğilimidir. Onlara atalarından kendilerine her türlü inanç, anlayış, tutum ve davranışı kabul etmişlerdir.[196]

---

[193] Âdem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, Kuramer, İstanbul, 2017, s.197.

[194] Âdem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu,* s. 267.

[195] Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, s.225.

[196] Bkz. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s.13; 23 Muminun 24-25.

3. Gerçeği Tahrif / Çarpıtma

Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'i (sav) normal insanlardan daha fazla bir meziyet ve fazilet bulunmadığı iddiasıyla onu sıradan bir şahıs, bilgisiz, beceriksiz, hırslı birisi olarak görmek ve göstermek istemişlerdir.[197] Ayrıca onların, peygamberlik davasını beşer üstü (cin) bir dava olarak görme veya bu şekilde göstermeye çalışmaları, gerçeği tahrif etmektir.[198] Kendilerince de delil getirmek için " فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي اٰبَائِنَا الْاَوَّلِينَ [199] Bunun üzerine kendi kavminden inkâr eden ileri gelenler şöyle dediler: *"Bu ancak sizin gibi bir beşerdir, size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi bir melek gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.*" Mekke müşriklerinin bu tutumu hakikati tahrif veya çarpıtmaya örnek oluşturur.

4. Kendine Tabi Olanları Aldatma

Peygamberin kırk yaşından sonra Cahiliye kültürüne karşı seçenek sunması ve putperestlik felsefesine karşı akli, mantıki ve ahlaki delillerle Mekke halkını ve liderlerini iman etmeye davet etmesi olayı, bir anda Daru'l Nedve parlamentosunda görüşülmeye başlandı. Mekke'nin yönetimini elden bırakmaya niyetleri olmayan Ebu Cehil, Ebu leheb, Velid b. Muğire, Nadr b.Haris gibi liderler halkın kötü yola sevk edildiğini, bunun ise ataların dinini küçük düşürme anlamına geldiğini ileri sürerek maddi ve manevi mücadelelerini başlatmışlardır.

---

[197] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 5, s.524

[198] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* cilt: 5, s.524

[199] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 5, s.525; 23 Muminun 24.

Müşrikler, kendilerinden önceki atalarının kendilerine birtakım âdetler bıraktıklarını ileri sürerek Kur'an'ın emirlerini kabul etmemişlerdir. Oysa, Kur'an, bir sonraki toplumun, bir önceki toplumun kendilerini etkileyenlerini kötü yönden etkilemelerinden dolayı suçlayacaklarını şöyle ifade eder : Allah şöyle buyurur: *"Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte ateşe girin." Her topluluk (arkasından gidip saptığı) yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada toplandığı zaman peşlerinden gidenler, kendilerine öncülük edenler için, "Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver" derler. Allah der ki: "Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz."*[200]

Peygambere tabi olanlar genel olarak toplumsal ve ekonomik açıdan zayıf kimselerdi. Onlar, Peygamber'i terk etmeleri için baskı altında idiler.

"Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim" derler. Halbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır. Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yükleneceklerdir. Uydurmakta oldukları şeylerden de kıyamet günü şüphesiz, sorguya çekileceklerdir."[201]

Müşriklerin zayıf ve güçsüz olanların, ileri gelen müşrikleri nasıl suçladıklarını Kur'an şöyle tasvir etmektedir: *"İnkar edenler, "Biz bu Kur'an'a da ondan önceki kitaplara da asla inanmayız" dediler. Zalimler Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman hallerini bir görsen! Birbirlerine laf çevirip dururlar. Zayıf ve güçsüz görülenler, büyüklük taslayanlara, "Siz olmasaydınız biz mutlaka iman eden kimseler*

---

[200] 7A'raf 38; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an,* Çev: Alparslan Açıkgenç, Ankara okulu yay., Ankara, 2013, s.107.

[201] 29 Ankebut 12-13.

olurduk" derler. Büyüklük taslayanlar zayıf ve güçsüz görülenlere, "Size hidayet geldikten sonra, biz mi sizi ondan alıkoyduk? Hayır, suçlu olanlar sizlerdiniz" derler. Zayıf ve güçsüz görülenler, büyüklük taslayanlara, "Hayır, bizi hidayetten saptıran gece ve gündüz kurduğunuz tuzaklardır. Çünkü siz bize Allah'ı inkar etmemizi ve O'na eşler koşmamızı emrediyordunuz" derler. Azabı görünce de içten içe pişmanlık duyarlar. Biz de inkar edenlerin boyunlarına demir halkalar geçiririz. Onlar ancak yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir."[202]

İnsanlık ilk defa özgürlüğünü kazanmış ve kendi iradesiyle inanmak istedikleri İslam dinine inanmaya karar vermişti. Fakat bu durumdan Ebu cehil rahatsız olacak ki "Muhammed bizi bir köle ile beraber oturtup konuşuyor. Beni köle ile eşit tutuyor." demeye başladı. Kureyş reisleri, atalarına ait en büyük tanrıların dışında hiçbir şeye inanılması için halka hem psikolojik hem de fiziki baskı yapmışlardı. Öte yandan, Velid b. Muğire ve Nadr b. Haris ve benzerleri Mekkeli halkın algısını etkilemek için Kur'an'a şiir, sihir, eskilerin masalları, Hz. Muhammed'e (sav) kâhin, şair, mecnun, sâhir gibi sözler isnat ederek itibarsızlaşmak istiyorlardı. Kendi halkını aldatmak için çaba harcayan Mekke müşrikleri ve bunlara tabi olanların akıbeti hakkında Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: "Yine şöyle diyecekler: *"Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yoldan saptırdılar."*[203] *"Kendileri için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir şefaatçi bulunmaksızın, Rab'lerinin huzurunda toplanmaktan korkanları, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye, onunla (Kur'an ile) uyar.*"[204]

---

[202] 34 Sebe' 31-34.

[203] 33 Ahzab 67.

[204] 6 En'am 51.

5. Zihin Darlığı

İslam öncesinde Arapların genel anlamda tefekkür, ilim ve düşünme vb. açılardan sorgulamayı gerektirir bir durumda oldukları kabul edilir.[205]

Cahiliye dönemi Arapları'nda bilimsel bilginin varlığından söz edilemez.[206] Tefekkür ve ilmin gelişmemesi, onların uydurma, akıl ve mantık süzgecinde geçirilmemiş, test edilmemiş, doğrulanması mümkün olmayan bilgilerle hareket etmeleridir.[207]

Cahız, Yunanlılar ile Arapları karşılaştırmasında : "Cahiliye Arapların bilgi ve düşünce üretmeye yatkın bir topluluk olmadığını savunmaktadır.[208] Zira, Kur'an Cahiliye Arapları için bir çok alanda (akli, dini, ahlaki) ikaz etmesine rağmen aynı tutum ve davranışta ısrar etmeleri de bunu açıkça göstermektedir. Kur'an'ın mucizeliğini ve Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olduğunu kabul etmemeleri, hiç bir veriye dayanılmadan esatiru'l evvelin demeleri, onların zihin darlığını desteklemektedir.

6. Asabiyet

Mekke müşriklerinin ortak özelliklerinden biri asabiyettir. Mekke müşriklerinin, Kur'an ve Peygambere sözlü, fiziki ve başka şekillerde itiraz ve ithamlarda bulunmalarının bir nedeni de asabiyettir. Asabiyet sözcüğü "eklem, sinirleri ve her türlü

---

[205] Faruk Aktaş, *Kur'an'da Cehalet Kavramı*, s.39.

[206] Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu,* Kuramer, İstanbul, 2017, s.114.

[207] Mustafa Çağrıcı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Ahlak ve İnsan İlişkileri*, Kuramer, İstanbul, 2017, s.32.

[208] Mustafa Çağrıcı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Ahlak ve İnsan İlişkileri*, s.33.

bağlanmayı" ifade ederken, Kur'an'daki anlamı ise, "çetin, topluluk, halkın bir araya toplanması, birbirine kenetlenmiş, birbirini destekleyen topluluk" [209] bunun yanında "kurumak, hayvanın karnındaki bağırsak, bağlanmadıkça süt vermeyen deve"[210] anlamına da gelmektedir.

Cahiliye müşrikleri, kendi kabilesi kendi içinde kenetlenerek kendi dışındaki kabilelere hakkı hayat tanımayan bir anlayışa sahiptir. Cahiliye insanı zalim de olsa, masum da olsa birini sırf kendi ırkından, kabilesinden, grubundan, aşiretinden olduğu için desteklerdi. Bu asabiyet o kadar güçlü hal almıştır ki onların dini haline gelmiştir.

"*Hani inkar edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise, Peygamberine ve inananlara huzur ve güvenini indirmiş ve onların takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı. Zâten onlar buna lâyık ve ehil idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.*"[211]

7. Gurur

Mekke müşriklerinin ortak özelliklerinden olan "gurur" Türkçe'de kullanılan iftihar anlamına gelmemektedir."غرر " fiili keşfetmek, bulmak" olup genel anlamı, "aldatmak, aldanmak ve sebepleri ise oldukça özneldir. Gaflet, uyumak, alaya almak, şeytanın güvence vermesi, mal, makam, şöhret, şehvet, istek ve arzuların aldatmasıdır.[212]

---

[209] Rağıb, *Müfredat,* , cilt:2, 2007, s.216 ; 11 Hud 77; 28 Kasas 76; 12 Yusuf 14.

[210] Rağıb, *Müfredat,* cilt: 2, 2007, s.216-217.

[211] 48 Fetih 26.

[212] Rağıb, *Müfredat,* cilt: 2, s. 275

8. İnat

Cahiliye dönemi müşriklerin en belirgin özelliği inatçılıktır. "عند " sözcüğü "mekan, inanç" anlamına gelip sahip olmak, makam ve derece[213] bildiren bir sözcüktür. Fakat, Kur'an-ı Kerim'de bu sözcük "inatçı kafir, ayetlere karşı gelen" anlamında kullanılmaktadır.[214]

"عنيد " sözcüğü "inat edip muhalefet eden" anlamına gelirken "عنود" sözcüğü ise, bilerek sapan, direnen, yoldan sapan" anlamına gelir.[215]

Razi'ye göre, şeytanın hakkı kabul etmemesi, cehaletinden değil, onun inadından kaynaklanmaktadır. Mekke müşrikleri de batıl itikadını, hatalı kıyasını, hakka bil bile muhalefetini kararlı ve ısrarlı bir şekilde sürdürmeleri, onların inatçı olduklarını göstermektedir.[216]

9. Kibir

Mekke müşriklerinin ortak özelliklerinden biri de "kibir"dir. Kibir hem büyük hem çok anlamda kullanılır.[217] Tekebbürün en büyüğü ise Allah'a karşı gösterilen büyüklenmedir. Bu da Allah'ı tanımamak ve O'na itaat etmemek anlamına gelir.

---

[213] Rağıb, *Müfredat,* cilt: 2, s.253.

[214] "*Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı inatçıdır."* 74 Müdessir 16 ; Rağıb, *Müfreda*t, cilt: 2, s.254.

[215] Rağıb, *Müfredat,* cilt: 2, s.254.

[216] Fahreddin er-Razi, *Tefsiri Kebir Mefatihu'l Gayb*, Akçağ Yay., Ankara, 1991, cilt:10, s.311.

[217] Rağıb, *Müfredat*, Pınar Yay., İstanbul, 2002, cilt: I, s.1252-1257; 2 Bakara 219; Rağıb, *Müfredat,* cilt: 2, s.43.

Tekebbür, insanın kendisini beğenmesi, başkasını küçük görmekten doğan insana mahsus bir tutum ve davranıştır. كبر , تكبر ise büyüklenmektir. İblisin, Âdem'e (as) secde etmemesi استكبر büyüklenmedir[218]. Yani, kendisinde olmayan bir şeyi, varmış gibi göstermesidir. Mekke müşriklerinin, siyasal, sosyal ve ekonomik alanda söz sahibi olmaları, onları gücün zirvesine taşımıştı. Güç zirvesinin verdiği güven, onları kibirli yapmıştı.

Allah, herkesi kul olarak yaratmıştır. Hiç kimsenin birbirine üstünlüğü yoktur. Üstünlük, güzel ahlak ile olunur. İnsanların en hayırlısı, insanlara hayırlı olandır. Mekke müşrikleri, kendilerini Hz. Muhammed'den (sav) daha zengin, daha güçlü, atalarına ve soylarına daha bağlı, kabilelerini daha soylu ve güçlü görüyorlardı. Mekke müşriklerinin bu kibri, Kur'an ve Peygamber'e iman etmelerine mani olduğu gibi sözlü saldırıda bulunmalarını da cesaretlendirmişti.[219]

10. Taklit

Mekke müşriklerinin ortak özelliklerinden biri de taklittir. "قلد" kökünden gelen (التقليد) taklit, "sarmak, dolamak" anlamını ifade eder. "Kişinin bir işi üstlenmesi veya bir kanaati kendisine kabul ettirmesi" demektir. Kişinin boynuna taktığı gerdanlık anlamına da gelir. Terim olarak "Kişinin hata etmeyeceğine güvendiği kimsenin dini kanaatlerini

[218] Rağıb, *Müfredat,* cilt:2, 2007, s.436; 2 Bakara 45.

[219], 2 Bakara 34-185; 71 Nuh 7; 41 Fussilet 15; 7 Araf 75-146; 16 Nahl 22; 59 Haşr 23; 40 Mümin 35; Rağıb Esfahani, *Müfredat,* cilt; 2, s.435-439

benimsemesi" anlamındadır.[220] Delile ulaşmak mümkün iken, delile başvurmadan bir şeye inanmak taklittir.[221]

Mekke müşrikleri, atalarını taklit ederek iman edenleri alaya almışlardı. Hatta onlar, iman edenleri, akılsızlık, fikirsizlik, ahmaklıkla suçlamışlardı.[222] Allah, taklit ederek iman edenlerin inançlarının teolojik ve epistemolojik değerinin olmadığını onlara şöyle bildirmektedir: *"Yoksa, (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır.*"[223]

---

[220] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s.302

[221] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s.302

[222] *"Onlara, "İnsanların inandıkları gibi siz de inanın" denildiğinde ise, "Biz de akılsızlar gibi iman mı edelim?" derler. İyi bilin ki, asıl akılsızlar kendileridir, fakat bilmezler. İman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İnandık" derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, "Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz" derler*." 2 Bakara 13-14; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, cilt :1, s.211

[223] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt :2, s.398; 4 Nisa 18.

II. BÖLÜM

ESATİRİN VE VAHYİN TEOLOJİK VE BİLGİSEL DEĞERİ

A- İTHAM ve İTİRAZLARIN YÖNELDİĞİ İTİKADİ VE AHLAKİ ALANLAR

1. Tevhit

Ehad, Allah'ın kendi zatı için seçmiş olduğu bir vasıftır.[224] Ehad sözcüğünün terimi anlamını "Allah'ın zatı ve sıfatlarında bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul edip bağlanmak" ifade eder.[225]

(كل ما خطر ببالك فالله سوى ذلك) "Allah, aklına gelen hiçbir şeye benzemez ve benzetilemez."[226] Allah'ın kendi dışındaki varlıklar "mümkün li-zatihi" varlıktır. Her mürekkep zatı itibarıyla "mümkün" olabilir/olmayabilir cinsinden bir varlıktır. Dolaysıyla mümkün olan varlıkların yaratıcısının "mümkün" bir varlık olması, imkânsızdır. Öyle ise O (Allah), haddi zatında "ferddir, tektir, birdir." O, fert ve tek olduğu için "ehad"dır.[227] Allah'ın zatı, birçok şeyin bir araya gelerek meydana gelmemiştir.

Kur'an, İbrahim (as)'ın Allah'ın varlığına ve Bir'liğine nasıl ulaştığını bir temsil ile anlatmaktadır: "*Üzerini gece kapladı da bir yıldız gördü. "İşte, Rabbim!"dedi. Yıldız*

---

[224] Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 23, s.560.

[225] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s.318.

[226] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s.318.

[227] Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 23, s.561.

batınca "Uful edenleri, sevmem" dedi. Ay ve güneşin de batınca, ben yer ve göğün yaratıcısı Allah'a yöneldim." diyerek aklen tevhide ulaştığını anlıyoruz.[228]

Tevhit, Allah'ın zâtını bütün tasavvurlardan, zihinlerdeki hayal ve evhamdan ayrı tutmak tecrit etmektir. Bu da üç şekilde olur. 1-Allah'ın ulûhiyetini tanımak, Rab olarak bilmek. 2-Birliğini, vahdaniyetini tasdik ve ikrar etmek. 3-O'na hiçbir eş ve ortak kabul etmemektir.[229] Mekke müşrikleri ise, tevhidi tanımlanan şekilde tasavvur edememişlerdir. Allah tasavvuru hikmetle düşünülerek oluşur. Hikmet, fiillerin mükemmelliğini, gayelerini ve ahlakiliğini ifade eder.

"Tevhit, inanca ve inancın sistematik yapısına rengini veren en temel dini ilkedir. Allah kavramı etrafında örülen bir hayat görüşü ve yaşam tarzına dayanan sistem fikrinin çekirdeğinde Tevhit kavramı yatmaktadır."[230] Şirke giren kavimlerin tevhide daveti için peygamberler gönderilmektedir. Peygamberlerin gönderilmesindeki temel gaye, insanlığı birlik ve beraberliğe davettir. Fakat, putperest Mekke müşrikleri, öncelikle Allah'a değil, Hz. Peygambere itiraz ve ithamlarda bulunmuşlardır.

---

[228] 6 Enam 76-79.

[229] Osman Oral, *"Mâtüridî'ye Göre Âyetü'l-Kürsi'de Allah Tasavvuru ve Tevhid Sorunu"*, Türk ve İslam Dünyası İslami Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 16, Mart 2018; Cercis Davut Davut, *el-Zendikatu ve'l-Zenadik*, Mecid yayınevi, Beyrut, 2004, s.293.

[230] Şaban Ali Düzgün, *Kur'an'ın Tevhid Felsefesi*, Kelam Araştırmaları 3 : 1 (2005), s.321.

Allah (cc) "*Sizin İlahınız bir tek İlahtır. Ondan başka İlah yoktur. O Rahmân'dır, Rahîm'dir*." buyurmaktadır.[231] *"Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır."*[232] Cenabı Hak bu ayetle bizleri tevhide davet ederek sayısız deliller olduğunu hatırlatmaktadır.

Tevhit, aynı zamanda, kainat düzenin güvencesidir. Aksi halde yaşanılan şu alemde kaos olurdu. Oysa, Allah şöyle bildiriyordu: *"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir."*[233] *"De ki: "Eğer onların iddia ettiği gibi, Allah'la beraber (başka) ilahlar olsaydı, o zaman o ilahlar da arşın sahibine ulaşmak için elbette bir yol ararlardı."*[234]

Tevhit, insanlığın birlik ve beraberliği yanında adaletin tecellisine davettir. Aksi halde, herkes kendi gücü ve iktidarına göre bir üstünlük sağlamak ister. Mekke müşrikleri, kurdukları siyasi, sosyal ve ekonomik düzende insanlar üzerinde bir sömürü düzeni kurmuştu. Bunun bozulmasını istemiyorlardı. Tevhide davet başlayınca, Mekke müşrikleri tevhitle mücadeleye "esatiru'l evvelin" diyerek kendi şirk düzenini sürdürmek istemişlerdir. Mekke halkının algısını; Kur'an'a şiir, sihir ve kehanet,

---

[231] 2 Bakara 163.

[232] 2 Bakara 164.

[233] 21 Enbiya 22.

[234] 17 İsra 42.

Peygambere de şair, mecnun, kâhin ve sâhir diyerek yönetmeye çalışmışlardır. Bir insanın hukukunu çiğnenmesi, bütün insanlığın hukukuna haksızlık yapılmış olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Kur'an, müşriklerin sözlü saldırılarının arka planında yer alan bütün insanlığın hukukunu hiçe sayan yaklaşımından söz etmektedir.

Müşrikler, Allah'ın nesebini sorduklarında, Hz. Muhammed (sav) : "Allah birdir, Samed'dir." diye cevap verir. Allah Ehad'dir. Çünkü O, insanın aklına gelen hiç şeye benzemez ve benzetilemez.[235] Müşriklerin, tevhit anlayışı, yaratıcıyı kendilerine benzeterek vücudun el, ayak gibi organlarını ve nesebini sormaları, tevhidi kavrayamadıkları anlaşılmaktadır.[236] Allah'a çocuk ve doğurma gibi sıfatların isnad edilmesi kendi hayalleri veya vehimleridir. *"Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz."* diyerek putperestlik felsefindeki şirke karşı "Tevhidi" ilan ederek insanın, insana kulluk edemeyeceğini açıkça ilan etmeye başladı.[237]

Kelâmî düşüncede Kur'ân'ın üç teması olan "Tevhit, Nübüvvet ve Mead/Âhiret" şeklindeki konulardan birincisi tevhittir."[238]

---

[235] Taberi, *Taberi Tefsiri*, cilt: 9, s.267; Suyuti, *ed-Dürü'l Mensûr*, Ocak Yay., İstanbul, 2016, cilt: 15, s.681.

[236] Taberi, *Taberi Tefsiri*, cilt: 9, s.268.

[237] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 1, s.447.

[238] Osman Oral, *"Mâtüridî'ye Göre Âyetü'l-Kürsi'de Allah Tasavvuru ve Tevhid Sorunu"* s. 296.

2. Ahiret

(الآخرة) Başta İslâmiyet olmak üzere ilahî dinlerde "dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ölüm sonrası hayat" diye tanımlanır.[239] Kur'an'da yüzden fazla terim ve deyimle ahiret akidesi işlenmektedir.[240]

Onlar, insan davranışlarının değerlendirilerek ceza ve mükafatın olabileceğini idrak edememiştirler. Çünkü adalet ve eşitlik sadece bu dünyada olup bitenlerle gerçekleşmez. İnsan niçin yaratılmış ve ulvi gayesinin ne olduğunu anlaması, Kur'an'ın temel hedeflerinden biridir. Başıboş bir insan tasavvur edilemez.

Kur'an sürekli cennet ve cehennemi tasvir eder. Allah'ın rıza ve gazabından bahseder. İnsan ve toplumun ahlak çerçevesinde hareket etmesi yanında hesap vermesi gerektiği hatırlatılmaktadır. İnsanın yaptıklarına bakıldığında yeteri seviyede sorumluluğu üstlenmediğini sık sık tekrar eder. Kıyamet gelince, gerçeği görünce boş işler peşinde koştuğunu anlar. Fakat, o an sorumluluğun bittiğini hatırlatır ve artık son anda hiçbir şeyin fayda vermediğini bir kez daha idrak eder.[241]

Hz. Peygamber, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmeye başlayınca, müşrik Arapların alışık olmadıkları birtakım bilgi ve inançlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan Velid b. Muğire ve arkadaşları dehre inanıp ahirete inanmamışlardır.[242] Karamsarlık ve ümitsizlik şairi Ebu a'la'i el-Maarri, Kureyş kabilesinden olan bu

---

[239] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s.18.

[240] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü,* s. 19.

[241] 79 Naziat 34-35; 50 Kaf 22; 81 Tekvir 1-14.

[242] Cercis Davut Davut, *el-Zendikatu ve'l-Zenadik*, Mecid Yay., Beyrut, 2004, s.56.

şahısların[243] öldükten sonra dirilmeye inanmadıklarını ve böyle bir şeyin olmayacağını da etrafa yaymışlardır.[244]

Hz. Muhammed'e (sav) itiraz ve ithamda bulunanların Hire'de Hristiyanlardan ahirete inanmamayı öğrendikleri kaydedilir. Zira, burası İslam öncesi cahiliyenin merkezi konumundadır. İmam Kurtubi, Nadr b. Haris'in Hire'ye gittiğini ve Kelile ve Dimne hikâyelerini öğrendiğini kaydeder.[245]

Razi, Mekke müşriklerinin üç önemli özelliğe haiz olduklarını açıklar.[246] Birincisi haddini aşma, ikincisi günahı sıradanlaştırma, Allah'ı caiz olmayan sıfatlarla tavsif etmesi, ahireti inkâr etmesi veya imkânsız görmesidir. Bunun yanında Peygamberi inkâr etmek için muhtelif lakaplar takması da bunların özelliklerindendir.[247]

3. Nübüvvet

İslâm'ın ana esaslarından biri nübüvvettir. Din vahye ve nübüvvete dayanır. Nübüvvet olgusu, dini algı ve anlayışların oluşmasında belirleyici rol oynadığı gibi dünya görüşünün şekillenmesinde de hayati öneme sahiptir. Nübüvvet konusundaki bir yanlış anlama ve sapma, her türlü dini tasavvur ve anlayışta sapma yaratacağı gibi dünya görüşünde de sapmaya yol açacaktır. Nübüvvete ve vahye yönelik her türlü itiraz

---

[243] Ebu Süfyan b. Harb, Ukbe b. Ebi Muit, Ubey b. Halfe Cumhi, Nadr b. Haris Kelde, As b. Vail Sahmi, Velid b. Muğire Mahzumi Bkz. Cercis Davut Davut, *el-Zendikatu*, s.56.

[244] Cercis Davut Davut, *el-Zendikatu*, s.56.

[245] Kurtubi, cilt: 10, s.150-151; cilt: 12, s.505-506; cilt:18 s.479-480.

[246] 82 Mutaffifin 13; Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 22, s.571.

[247] Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 22, s.571.

ve eleştiri, dine yönelik olarak görülmektedir. Nübüvvetin, dinin temeli olduğunun farkında olan müşriklerin, itiraz ettikleri temel hedeflerden biri peygamberlik ve vahiy olmuştur.

Mekke putperestleri, resulün melek (cin) olması gerektiğine inandıklarından dolayı beşer olmasını yadırgamışlardır. Peygamberin, çarşıda alış veriş yapmasını ve diğer benzeri hareketlerini eleştirmişlerdir. Bu bağlamda, Kur'an, nübüvveti doğru tanımlayarak anlaşılması için kendi içlerinden Hz. Muhammed'i (sav) elçi olarak gönderilmesini örnek göstermektedir. Oysa elçi sözcüğünün lüğat anlamı "bir devlet tarafından diğer devletlere gönderilen ve orada kendi devletini temsil eden kimseye denir." Dini anlamda elçi ise, Allah'ın mesajını insanlara göndermek için görevlendirdiği kullarına elçi denir.[248] Elçi, haberin ve bilginin kaynağı değildir. Aktarma ve ulaştırma görevi yapar. Mesajı muhataba alenen bildirir. Elçi olmadan, kullar vahye muhatap olamaz. *"Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahiy eder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[249] . Allah'ın seçtiği elçi, Allah'ın emir ve yasaklarını vahiyle muhataplara iletir. Allah, elçi aracılığıyla insanlarla iletişim kurmayı tercih etmiştir. Hz. Muhammed (sav) Allah'ın elçisidir. Bize getirdiği mesaj ise

---

[248] Ahmet Akbulut, *Vahiy*, İslam İnanç Esasları, Grafiker Yay., Ankara, 2018, cilt: 6, s.172; "*De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (Ne var ki) bana, 'Sizin ilah'ınız ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibâdette kimseyi ortak koşmasın."* 18 Kehf 110

[249] 42 Şura 51; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akbulut, *vahiy*, İslam İnanç Esasları, Grafiker Yay., Ankara, 2018, cilt: 6, s.169.

vahiydir. Onun getierdiği somut mesaj ise Kur'an'dır. Kur'an'ı dinlemekle hem Allah'a hem de Peygambere ittiba etmiş oluruz.[250] Müşriklerin temel yargılarından biri, vahye ve peygambere yönelik yukarıda bahsettiğimiz temel özellikleri bilerek ya da bilmeyerek karşı çıkmalarıdır.

Nübüvvet, beşer için büyük nimettir. Onsuz beşeriyetin hidayete ermesi mümkün olmadığı gibi Allah'ın gönderdiği hiçbir emir ve haber anlaşılmazdı. Nübüvvet, İlahi emir ve yasakların beşeriyete tebliğiyle görevli bir müessesedir. Habersiz, nübüvvet düşünülemez. Doğru ve anlamlı haberin beşeriyete tebliği ancak peygamberlerle mümkündür. İşte, Farsça kökenli kabul edilen Peygamber "haber getiren" anlamındadır.[251] Peygamber sözcüğünün Arapçadaki karşılığı "nebi, resul"dur. "nübüvvet veya risâlet" sözcükleri ise, Peygamberlik müessesini ifade eder.[252] Rağıb'a göre, "nebe," yani haber sözcüğü, Allah ve resulü tarafından verilen doğru ve bilgi içermesi anlamına gelir.[253] Ayrıca, peygamberlere "nebiyyun" denilmesinin sebebi "nebinin zeki akılları rahatlaması, huzur bulması ve sakinleşmesi için kendisinin dayanacağı, güveneceği, itimat edeceği haberleri vermesidir.[254] Hz. Muhammed (sav) Allah'ın elçisi olarak Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu haber vermiştir. İslam'ın ilk merkezi olan Mekke halkına dünya ve ahiretlerini mamur edecek İlahi haberleri vermiştir. İnsan neden yaratılmıştır? Kim yaratmıştır? İnsan öldükten sonra dirilip hesap

---

[250] Ahmet Akbulut, *Vahiy*, İslam İnanç Esasları, s.172.

[251] Rağıb el-İsfahani, *Müfredat*, Çev: Yusuf Türker, Pınar Yay., 2007, s.1416.

[252] Erdinç Ahatlı, *"Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*", Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.8.

[253] Rağıb, *Müfredat,* Çeviri : Yusuf Türker , Pınar Yay., 2002, s.1416

[254] Rağıb, *Müfredat*, Çeviri : Yusuf Türker , Pınar Yay., 2002, s.1417.

verecektir. Bu tebliğ, İslâm'ın temel ilkeleridir. Bu tebliğ, sadece Mekkelilere değil, bütün insanlığa bir davettir. Bu nedenle Hz. Peygamberin bir diğer adı Nebiyyun"dur.[255] Nebiyyun sözcüğü peygamberlik görevi; yüce, yüksek, normal insanlara göre daha yüksek anlamına gelmektedir.[256]

Nübüvvet, insanlık için bir nimet olduğu kadar Ulûhiyetin de gereğidir. Yani, Allah, kâinatı ve insanı yaratıp emirlerini bizzat kendisinin tebliğ etmesi, aklen mümkün değildir. Bir elçi vasıtasıyla emirlerinin bilinmesi, insanın gayesiz ve başıboş olmayacağını gösterir. O halde, gönderilen elçinin insan dışında bir varlık olması nübüvvetin anlamı açısından mümkün değildir. Peygamberin görev ve sorumluluğuna bakıldığında, Nübüvvet, *"Allah ile kulları arasında dünya ve ahiret hayatıyla ilgili ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ifa edilen elçilik görevi" diye tanımlanır.*[257]

---

[255] *"Ey Muhammed! Kullarıma, benim elbette çok bağışlayıcı, çok merhametli olduğumu, azabımın da elem dolu azap olduğunu haber ver."* 15 Hicr 49. *"De ki: "Size, onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır." Allah, kullarını hakkıyla görendir."* 3 Al-i İmran 15.

[256] Rağıb, *Müfredat*, s.1418.

[257] "*Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz hakkındaki kanun böyledir. Bizim kanunumuzda hiçbir değişme bulamazsın." 17 İsra 77;" Yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzak kurmak için (böyle davranıyorlardı). Oysa kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır. Onlar ancak öncekilere uygulanan kanunu bekliyorlar. Sen Allah'ın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen Allah'ın*

"Göklerin, yerin ve dağların, taşıyabileceklerine güvenemedikleri İlahi emanetin" nübüvvet olduğu kabul edilir. Emanet sözcüğü "insanın yaratılıştan sahip kılındığı şuur, akıl ve fıtratı selime (vicdan) sayesinde Allah ile iletişim kurması, O'nun yeryüzündeki halifesi olması, emir ve talimatları gereğince hareket etmesidir." Nübüvvet İlahi dinlerin üç esasından birsidir. Nübüvvet, risâlet, peygamber eş anlamlı kelimelerdir. Peygamber, elçi olduğunu göstermek için âdetullah[258] kanunların üstünde olaylar, yani mucizeler göstermiştir.[259]

Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed'e (sav) inanmamalarının arka planında, dünya sevgisi, riyaset, mevki makam tutkusu vardır.[260]

Peygamberin gönderilmesi biz insanlar için gereklidir. Fakat Allah için böyle bir gereklilik düşünülemez. Eş'arîlerin ve Mâtürîdîlerin çoğunluğuna göre, Allah'ın peygamber göndermesi mümkündür ve bunu akıl kabul eder. Onlardan bir kısmı da hikmetin gereğine göre peygamber gönderilmesi gereklidir, demişlerdir. Bununla birlikte nübüvvetin imkânı ve câiz olmasının yanında bir de insanların peygamberlik müessesesine ihtiyaçları bakımından ele alınması gerekmektedir.[261] Kişi, toplumun temel taşıdır. Kişinin toplumda adil ve ahlaki davranabilmesi için model insanlara

---

kanununda hiçbir sapma bulamazsın."45 Fatır 43; Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM, İstanbul, 2013, s.249.

[258] Bkz. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü,* s.286.

[259] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s.250.

[260] 27 Neml 68; Razi, *Tefsiri Kebir*, cilt: 17, s. 455.

[261] Abdullah Namlı, *"Nübüvvet Müessesesi ve Muarızların İleri Sürdüğü Bazı İtirazlar",* Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi, 2018, cilt: 4, s.482 vd.

ihtiyaç vardır. Hz. Muhammed (sav) bir peygamber olarak örnek insandır. Herkes onun sünnetini, yani yaşadığı ve öğrettiği hayatı, yaşamakla mükelleftir.

Allah'ın sıfatları, isimleri ve fiilleri hususunda sağlıklı doğru bilgilere nübüvvetle ulaşılır. Bu yüzden, peygambere ihtiyaç vardır. Peygamber yaşayarak ümmetine rehberlik eder. Yapılacak ibâdetlerin neler olduğu ve bu ibâdetlerin nasıl yapılacağını ancak peygamber tarafından yapılmadıkça bilinir. Diğeri ise ahiretle ilgili hususlardır. Ahiret konuları aklî çıkarımlarla elde edilemez. Kıyâmet ve dolayısıyla ahirete iman hakkında şu âyet çok dikkat çekicidir: *"Kıyâmet mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, neredeyse onu gizleyecek (geleceğinden hiç söz etmeyecektim"*[262] Bu âyette kıyametin geleceğinin neredeyse Allah tarafından gizlenilebileceğinden bahsedilmektedir. Ahiret gaybi denilebilirdi. Çünkü gayb, insanın kendi imkânlarıyla erişemeyeceği bilgi sahasıdır. Örneğin, arş, melekler, cin, cennet ve cehennem gibi. Allah, gayb âlemindeki bilgileri Hz. Muhammed'e (sav) bildirmesi üç şekilde olmuştur. Bunlar, geçmiş, hâl ve gelecektir.[263] Kur'an-ı Kerim, geçmiş milletleri ve gelecekte vuku bulacak birçok olayı peygamberler aracılığıyla insanlığa bildirmektedir. Bu kadar bilgiyi aklın keşf etmesi, akıl için mümkün görülmemektedir. Aklın, kıyametin, cennetin, cehennemin vb. süreçlerin keyfiyetini bilmesi mümkün görülmemektedir. Allah inayet ve lütfuyla peygamberler vasıtasıyla insanlığa bu

---

[262] Abdullah Namlı, *"Nübüvvet Müessesesi ve Muarızların İleri Sürdüğü Bazı İtirazlar"* Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi, s.484.

[263] Mehmet Said Hatipoğlu, *Kur'an'da Gayb,* Edi: Murat Sülün, *Vahiy Zincirinin Son Halkası Kur'an Vahyi*, Kur'an Çalışmaları Vakfı, İstanbul, 2017, s.331-332.

nimetleri bildirmektedir.[264] Bu bağlamda, İslam dinine göre peygamberlik müessesesi insanlık için zaruridir denilebilir. Oysa Mekke müşriklerinin böyle bir tasavvurları olmadığından, cinler dışında insan bile peygamber olamayacağına inanmışlardır. Bu inanç ve esatiru'l evvelin kültürlerinden dolayı Peygamberi, toplumun kaderinde rol oynayan kâhin, mecnun, şair, sâhir ve benzeri şahıslarla özdeşleştirmeye çalışmıştırlar.

Peygamberin gelmesi ve kişi ve toplumların hidayet ermesi, barış ve huzurun tesisinde eşsiz rehberdirler. Bilindiği gibi, Mekke gelişmiş ve bir ticaret merkezi idi. Fakat, burada köleler, ücretliler ve hiçbir kabileye mensubu olmayanlar, zayıf ve güçsüzler vardı. Adil olmayan, tekelci bir ekonomik düzen vardı. Herkesi sömüren ve hiçbir kimseye hakkı hayat tanınmıyordu.[265] Karşı gelenleri hemen susturup yok ediyorlardı. Toplumsal barış ve huzur bozulmuş ve ıslahı mümkün olmayan bir düzen gibi gözüküyordu. Bunalan Mekke toplumu için nimet olan Hz. Peygamber gönderildi. O hemen köleliği reddetti. Zayıfları ve güçsüzleri korudu. Ekonomik düzenin adil ve eşit olmadığını savundu.[266] Bu düzeni devam ettirmek isteyen Mekkeli putperestler, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini kabul etmemek için çeşitli tuzaklar kurdular.[267] Buna rağmen, Hz. Muhammed (sav) peygamberlik görevini yapma devam etmiştir.. Toplumsal barış ve huzuru tesis edinceye kadar davasından vaz geçmemiştir. Peygamberin gönderilmemesi durumunda, Mekke'de barış ve huzurdan söz edilemediği

---

[264] Abdullah Namlı, *"Nübüvvet Müessesesi ve Muarızların İleri Sürdüğü Bazı İtirazlar"* Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi, 2018, c. 4, s.484.

[265] 102 Tekasür 1-4; 104 Hümeze 1-7; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Çeviri: Alparslan Açıkgenç, Ankara okulu, Ankara, 2003, s.79.

[266] 106 Kureyş 1-4; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.79.

[267] 17 İsra 73-75; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.143.

gibi dünyanın da barış ve huzuru nasıl sağlanacağını insanlık bilmezdi. Adil ve ahlaklı bir toplum düzenin tesisi, ancak peygamberlerin gönderilmesiyle mümkündür.[268] Mekke müşrikleri ise, putperestlik inançları gereğince, kendi kurdukları düzenin adil ve ahlaklı olduklarına inanmıştırlar. Onlar, nübüvvetin meleklere ait bir iş olduğunu tasavvur ediyorlardı. Kendi kurdukları düzenin herkes için değil, kendileri için faydalı olup olmadığına bakıyorlardı.

Mekke müşrikleri itikadi olarak İslam dini yerine putperestliğe inanmıştırlar. Hz. Hud putperest olan Ad kavmine gönderilmiş bir peygamberdir.[269] Hz. Hud, kavmini putperestlikten tevhide davet etmiştir. Bütün ikazlara rağmen kavminin ileri gelenleri ona iman etmemişlerdir.[270] Aynı zamanda, Hz. Hud'a sözlü sataşmalarda bulunmuşturlar. Hz. Hud, bunlara aldırmadan Allah tarafından gönderilen elçi olduğunu tebliğ etmiştir.[271] Mekke putperestleri aynı şekilde Hz. Muhammed'e (sav) saldırıda bulunmuşlardır. Hz. Muhammed (sav) elçi olarak gönderilmiştir. Onları hidayete davet etmiştir. Onlar da iman etmemişlerdir. Allah (cc) peygamber göndermediği kavmi sorumlu tutmamıştır.[272] Öyle ise, peygamberlik müessesesi, insanlara sorumluluğunu hatırlatmak içindir. Yoksa insanlar başıboş yaşar ve hiçbir sorumlulukları olmazdı. Hz. Muhammed (sav) Mekke müşriklerine sorumluluklarını hatırlatmasına rağmen, onlar bu

[268] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.143

[270] 11 Hud 53.

[271] 7 Araf 67.

[272] 28 Kasas 59.

sorumluluğu kabul etmemişlerdir. Bu saikle Hz. Muhammed'e (sav) itiraz ve ithamda bulunmuşlardır.

Allah, lütfundan olmak üzere peygamberler göndermiş, onlar aracılığıyla kullarını cennetle müjdelemiş ve cehennemden sakındırmak için azap hakkında önceden bilgilendirmiştir. Böylece hiç kimsenin geçerli bir mazereti kalmamıştır. Nübüvvetle doğrudan ilintili bir diğer husus da vahiydir. Peygamberliğin imkânı, vahyin imkânını gerektirir. Nübüvvete itiraz edenler vahyin mümkün olmadığını da iddia ederler.

4. Vahiy

(وحي) sözcüğü "hızlı gösterilen işaret" anlamında olup bu işaretin ima, kinaye ve üstü kapalı şeklinde de olabilir. Vahiy sözcüğü "salt bir sesle, bazı organlarla işaret etmek şeklinde veya yazarak da olabilir." Dini terim olarak vahiy Allah'ın insanlara gönderdiği mesaj anlamına gelmektedir. Vahyin kendisi gizli ve süratli olmasına rağmen vahye konu olan ayetler ise açık ve anlaşılır. Vahiy aynı zamanda Allah'ın peygamberle iletişim kurma şekli olarak da tanımlanır. Vahiy aynı zamanda Allah'ın peygamberler dışında mahlûkatıyla iletişim kurması anlamındaki "ilham etmek, ilka etmek" gibi anlamlarda da kullanılır.[273] Vahiy, şeytanların birbirine fısıldaması anlamında da kullanılır.[274] Zekeriya (as) kavmiyle sözlü değil, işaretle konuşmasını anlatan sözcüğün vahiy olduğu kabul edilir.[275] Vahiy alan Hz. Muhammed'i (sav) vahiy aldığı süreçte gören müşrikler, onun durum, tavır ve hareketlerini anlamadıklarından dolayı mecnun, kahin gibi mitolojik düşüncelerle itiraz ettikleri görülür.

---

[273] Hülya Alper, *Vahiy Süreci ve Kur'an, İslam İnanç Esasları*, Edi: Şaban Ali Düzgün, Grafiker yay. Baskı 6, Ankara, 2018, s.180.

[274] 6 En'am 112.

[275] 19 Meryem 11.

Hz. Muhammed (sav) vahyi ilk defa akrabalarına tebliğ etmişti. Kur'an okuyor ve sorulan sorulara da vahiyle cevap veriyordu. Peygambere itaatin farz olduğunu, itaat etmemenin sorumluluğun büyük olduğunu hatırlatıyordu. Çünkü vahiy doğru yolu gösteriyordu.[276]

Vahiy ile Allah'ın eşi ve benzeri olmadığının yanında putperestliğin terkedilmesi gerektiği, müşriklere bildirilmesine rağmen, müşrikler, vahye de şiir, sihir olarak itiraz ve ithamda bulunmuştur. Onlar, ümmi olan Hz. Muhammed (sav) tarafından "yazıldığını/yazdırıldığını/ eskilerin masallarıdır, şiir, sihir" gibi birbiriyle tutarlı olmayan iddialar ortaya atmışlardır. Müşrikler, vahyin evrensel ve nihai hali olan Kur'an'ın benzerini getireceğini iddia ettiler.

Vahiy, teorik bir bilgi düzeyinde kalmamış peygamberler aracılığıyla öğretilerek sosyal hayatta uygulanma imkânı bulmuştur. Hz. Muhammet (sav), Kur'an'ın ayetlerini okutmuş, nasıl uygulanacağını ve ne anlaşılması gerektiğini anlatmıştır. O, toplum ve insan ilişkilerinin düzenlenmesi yanında aile ve aile fertlerinin hukuki boyutlarını dahi öğretmiştir. Hz. Peygamber, vahyi, lisan hal ve kal ile yaşayarak Kur'an'ın canlı bir misali idi. Müşrikler, Hz. Peygamber'in somut olan ahlakını görmezlikten geldikleri gibi onu kâhin, şair ve sâhir ile kıyaslayarak tebliğ edilen vahyi hiçe saydıkları anlaşılmaktadır. Çünkü vahyin emrettiği değerler manzumesi, atalarından (esatiru'l evvelin) kalma sosyal hayatın subjektif ve epistemolojik değeri olmayan ilkelerinin süratle terkedilmesini zorunlu kılıyordu.

Peygambersiz vahiy, vahiysiz peygamber düşünülemez. Mekke müşriklerinin, Peygamber ve Kur'an'a yaptıkları itiraz ve ithamları, vahiy ve peygamber ilişkisini, putperestlik ve mitolojik bilgi seviyesiyle anlamaya çalıştıklarını açıkça göstermektedir.

---

[276] Şaban Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, s.71; bkz. 24 Nur 54.

Arap müşrik toplumu, vahiyle muhatap olmadan önce, hakkında bilgi sahibi olduğu dinler; Yahudilik, Sabiîlik, Hristiyanlık, Mecusîlik ve putperestlikti. Araplarda homojen bir din yoktu. Putçuluğu bahane ederek muhtelif din üretmede ileri derecede ayrılıklara düşmüş ve herkes kendi dinin üstün olduğunu savunuyor. Birlik ve beraberliği sağlayacak tevhit inancı yoktu. Hiç kimse birbiriyle anlaşamıyordu. Arap yarımadasında hâkim toplulukların başında müşrikler gelmekte idi. Müşrikler sürekli inançlarını günlük ihtiyaç duydukları konularda güncellemekteydiler. Bu güncelleme ise hiçbir kaynağı olmayan keyfilikti. İstediklerini haram helal olarak belirtmekte idiler. Bu nedenle Kur'an bu keyfiliği "Allah'a iftira" olarak nitelendirmektedir.[277] Bu bağlamda, vahiy kendilerine tebliğ edilince, vahyin temel esaslarını anlamakta ve kavramakta zorlanmışlardır. Bu nedenle, Mekkeli inkârcılar, Hz. Peygamber'e hakaret ettikleri, tuzak kurdukları, suikast düzenlendikleri ve hile yaptıkları gibi peygambere kahin, sâhir, mecnun ve şair diyerek sözlü mücadelede bulunmuşlardır.

5. Adalet

(العدل) "hak ve vazifeye riayet" anlamına gelip "doğru, adil, güvenilir, dürüst" anlamında da kullanılır.[278] Adalet, evrensel bir kavram olup hiçbir kimsenin tekelinde değildir. Adalet kavramı sadece bu dünyayı değil, ahireti de kapsar. Kur'an adalet ve ahlaka dayalı bir toplumun inşasını ön görmektedir. Her insan yaptığının karşısında ya ceza ya da ödül alacaktır. Yapılan her amelin karşısında hesap verileceğini hatırlatan Kur'an, ahirette her şeyin şeffaf bir şekilde sorgulanacağını hatırlatarak adaletli davranılmasına teşvik etmektedir. Adalet, her kesimin arzuladığı evrensel bir ilkedir. O

---

[277] Şaban Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, Endülüs Yay., İstanbul, 2017, s.38-39 ; 6 Enam 138, 140, 144.

[278] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimler Sözlüğü*, ,s.14

gün herkesin, inanç, doğru ve yanlışın, amellerin her şeyin hakkında verilecek bir "Karar Günü"dür.[279] Allah, her insanı hesaba çekeceği konusunda şöyle buyurmaktadır : *"De ki: "Bizim işlediğimiz suçlardan siz sorumlu tutulmazsınız. Sizin işlediklerinizden de biz sorumlu tutulmayız." De ki: "Rabbimiz hepimizi kıyamet günü bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir. O gerçeği apaçık ortaya koyan, hakkıyla bilendir."*[280] *"O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince sönüp gider. İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir."*[281] Bu benzetmede Mekkeli tüccarlara karşı acı bir mizahta bulunmaktadır.[282] Aynı anlamda, sağ ve sol elde verilen defter benzetmesi, insanı adalete davet ederek toplumun bir arada yaşaması ve dayanışmasını teşvik etmektedir. Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmaktadır : *"İşte o vakit, kitabı kendisine sağından verilen kimse der ki: "Gelin, kitabımı okuyun!" "Çünkü ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum." Artık o, hoşnut bir hayat içindedir. Yüksek bir cennettedir."*[283] *Oysa Mekke müşrikleri bu tür ahiret hayatında kesinlikle habersizlerdirler. "Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler."*[284] *O gün konuşmayacak olan müşrikler, amelleri onlar için*

---

[279] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.180.

[280] 34 Sebe' 25-26.

[281] 13 Ra'd 17.

[282] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.170.

[283] 69 Hakka 19-22.

[284] 30 Rum 7.

yeterli delil olacaktır.[285] *Allah (cc) bu konuda da şöyle buyurmaktadır: "Biz hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazla yük yüklemeyiz. Katımızda hakkı söyleyen bir kitap vardır. Onlar zulme, haksızlığa uğratılmazlar*."[286]

Müşrikler ise, kendilerine göre bir adalet sistemi kurmuşlar. Her fert, kabilesi için kendisini ve malını feda eder. Ferdin hayatı kabilesi için vardır. Bu şekilde hareket etmeyen bir kimse kabilesi tarafından himaye edilmez.[287] Kabilelerden ayrılanlar çete kurarak hayatını idame etmeye çalışmışlardır. Bir kabilenin topraklarının verimsizleşmesi veya suyunun kuruması durumunda, komşu kabilelerin tarla ve su kaynaklarını aldıkları gibi kabile mensuplarını köleleştirmek de günlük işlerden sayılırdı. Cahiliye Arapları bu tür baskınları bir geçim kaynağı olarak görmüşlerdir. Soylarını ve kabilelerini korumak için karşı tarafın kökünü kazmak olağan işlerdendi. Güçlünün, zayıfı ezdiği sosyal sistemin adaletli olduğunu savunmuşlardır.[288] Cahiliye zihniyetinin kendisine göre bir adalet anlayışı vardı. Cahiliye ilkelerinden olan ırkçılık, gurur, kibir, kölelik, zülüm gibi hukuk ve ahlak dışı her türlü davranış sıradan görülmüştür. Oysa Adâlet insana yöneliktir. Adaletin gayesi dünya ve âhiret saadetini

---

[285] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.171.

[286] 23 Muminun 62.

[287] Âdem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.165-166.

[288] Âdem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.167.

temin etmektir. Kur'ân'a göre adâletin ölçüsü yahut dayanağı hakkaniyettir. Hidayete hak sayesinde ulaşılabileceği gibi adalet de Hakk'a uymakla sağlanır.[289]

Kur'an, adaletli insan ile adalete riayet etmeyenin durumunu şöyle tasvir eder: *"Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile, kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak Allah yolunda harcayan kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olur mu? Hamd Allah'a mahsustur, fakat onların çoğu bilmezler. Allah (şöyle) iki adamı da misal verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece bir yüktür. Nereye gönderse olumlu bir sonuç alamaz. Bu, adaletle emreden ve doğru yol üzere olan kimse ile eşit olur mu?*"[290] Kur'an'ın temel hedefi, zulme yol açan her türlü düşünce ve eylemin ortadan kaldırılmasıdır. Kur'an, her insanın mutlak olarak eşit haklara sahip olduğu ilkesi çerçevesinde dünya ve ahirette mutlu olmasını amaçlamaktadır.[291] Hukukun korunması, ahlaki ilkelerin dayanağı, toplumun sığınağı ve özetle her şeyin dengesi ve merkezi adalettir. Adalet kavramı Kur'an'da müştaklarıyla birlikte yaklaşık otuz kez tekrarlanmaktadır. Onun bu kadar tekrar edilmesi Kur'ân'ın adalete verdiği önemin açık bir göstergesidir.[292]

---

[289] Resul Ersöz, *"Kur'ân'a Göre "Hakk" ve "Adalet" Kavramları Bağlamında İslâm Toplumunun İçtimâî Değerleri"*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 18, Sayı: 2, 2016, s.10, 181; 7 Araf 159.

[290] 16 Nahl 74-75.

[291] 2 Bakara 201.

[292] Resul Ersöz, *"Kur'ân'a Göre "Hakk" ve "Adalet" Kavramları Bağlamında İslâm Toplumunun İçtimâî Değerleri",* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / c. 18, Sayı: 2, 2016, s. 16.

Ferdî isteklerden sosyal hedeflere bütün Kur'ân'î düşüncelerin bir tek eksen etrafında döndüğünü görürüz ki o da adalettir. Adalet, Kur'ân'da tevhidin dengi, ahiretin rüknü, peygamberliğin uygulanması, ferdî kemalâtın ve toplumun selameti için temel ölçüttür. Zira *"Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Zira zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de sizden daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyarak adaletten uzaklaşmayın. Eğer (şahitlik ederken) dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*"[293] Her alanda adaleti ve hakkı hâkim kılmaya çalışan herkes, toplumu ayakta tutar.

Şüphesiz, adaletin uygulama biçimini toplumlara öğretmek Peygamberin asli vazifesidir. Nitekim Allah (cc) gönderdiği şu ayette: *"(Ey Muhammed!) Bundan dolayı sen çağrıya devam et ve emr olunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heva ve heveslerine uyma ve şöyle de: "Ben Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir…"* [294]

6. Ahlâk

Ahlak "seciye, tabiat, huy, insanın ruhi-batını yaratılışı" manalarına gelen hulk kelimesinin çoğuludur. Kur'an'ı Kerim'de din güzel bir ağaca benzetilir. Kökü iman, gövdesi amel, meyveleri de ahlâkı temsil etmektedir.[295]

---

[293] Yazır, *Hak Dili Kur'an Dili*, cilt: 3, s.410; 4 Nisa 135.

[294] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, cilt: 7, s.17-18; 42 Şura 15.

[295] Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s.19-20

Hz. Muhammed (sav) güzel ahlakın mümessilidir. İnsanın gayesi, ahlak kurallarına dayalı bir toplum düzenini kurmaktır. Kur'an, insanın bu sorumluluğu idrak edemediğini tekrar ederek hatırlatır. İnsanın ahlaki seviyeye ulaşmasını teşvik eder. Yalnız kaldığında, eş dost, arkadaş, ailesinden yardım alamayacağı günü hatırlatır.[296] O gün Allah'ın rahmetinden başka yardımcı bulamazsın. *"Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır."*[297] *O gün kişi, mümkün olsa, ömrü boyunca kazandıklarını vererek bu yükten kurtulmak ister. Fakat dünya denilen meydanı imtihandan ayrılmış ve elindeki tüm fırsatları kaçırmıştır."(O gün) zulmetmiş olan herkes, eğer yeryüzündeki her şeye sahip olsa, kendini kurtarmak için onu fidye verir. Azabı gördüklerinde, için derin bir pişmanlık duyarlar. Onlara zulmedilmeksizin aralarında adaletle hükmedilir.*"[298] Ahlaki sorumluluğunu yerine getirmeyen müşrikler, öncelikle kendileri ve aileleri kaybedeceklerinin hiç şekilde farkında değiller. Kur'an'ın ahlakını yaşayan ve toplumdaki insanlara örnek olan Hz. Peygamber'e ahlaki olmayan sözler istinat etmeleri, onların sorumsuz olduklarını kesin bir şekilde göstermektedir. *"Rablerinin emrine uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır. Ona uymayanlar ise, yeryüzünde olan her şey ve onun yanında bir katı daha kendilerinin olsa, kurtulmak için hepsini kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi. İşte hesabın kötüsü bunlar içindir. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!"*[299]

---

[296] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an,* s.168-169

[297] 80 Abese 33-37.

[298] 10 Yunus 54.

[299] 13 Ra'd 18.

Allah her yerde her zaman hazır ve nazır iken, insan ondan yaptıklarını gizlemek ister. Hatta insan kendini, kendinden bile gizlemek ister. Ahirette insan yaptıklarıyla yüz yüze gelir. Kur'an, insanın yaptıklarını, şahitlerle birlikte ortaya koyar. İnsan, sorumluluktan kurtulamaz. İnsanın vicdan ve şuuru, insanı her zaman ahlaki davranışa teşvik eder. Takva mertebesinde bu sorumluluğun gelişmesi her insanın yaratılış gayesidir.[300]

Mekke toplumunun, ahlak ve eşitliğe dayanmayan bir toplum düzenini, Kur'an, şiddetle reddetmektedir. Bir yandan teolojik bölünmüş olarak değerlendirilebilecek çok tanrıcılık, diğer yandan aynı şekilde sosyal bölünmüşlüğün belirtisi olan sosyo-ekonomik eşitsizlik, ahlak ve sadece teolojik istikrarsızlığı değil, sosyal istikrarsızlığı da doğurmaktadır. Kur'an dezavantajlı toplumsal grupların haklarını hile veya güç ile alanların hallerini şöyle tasvir etmektedir: *"Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline! O, malının, kendisini ebedileştirdiğini sanır. Hayır! Andolsun ki o, Hutâme'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu sen ne bileceksin? O, Allah'ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir.*"[301]

Müşrikler, Mekke ve Medine gibi zengin şehirlerde gelirin tamamını, güç ve hile yaparak kazanırlardı. Onlar, bu haksız serveti elde etme yollarını kapatan ve yasaklayan Kur'an ve Hz. Muhammed'e (sav) karşı geliyor ve muhtelif tuzaklarla onu yıldırmak ve korkutmak istiyorlardı. Zira Kur'an kazanılan her şeyde yoksul ve güçsüzün hakkı vardır diyor. Eğer, fakir ve yoksulun hakkı verilmiyorsa, yapılan ibâdetlerin bile riyakârlık olduğunu Kur'an şöyle hatırlatmaktadır: *"Gördün mü, o hesap ve ceza*

---

[300] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.183-184.

[301] 104 Hümeze 1-7.

gününü yalanlayanı! Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, Onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar."[302] Bu emir karşısında, müşriklerin kurdukları ekonomik ve sosyal düzenin değiştirilmesi, daha doğrusu emrindeki kölelerin hür olması, yoksul ve fakirlere servetlerinin bir kısmının verilmesi gibi yenilik ve değişimleri, müşrikleri rahatsız etmiştir. Değişim ve dönüşüme açık olmayan müşrikler, Kur'an ve Hz. Peygamber'e itham ve itirazlarda bulunmuşturlar. Bu nedenle, onların itiraz ve ithamları ilmi olmadığı gibi ahlaki de değildir.

Kur'an, zenginlerin ihmalkârlığını toplumun çöküşü olarak nitelendirmektedir. Zenginden fakire bir gelir dağılımının sağlanmasını Kur'an emretmesine rağmen, Mekke tüccarları bunu hafife alarak mevcut sosyal ve ekonomik düzenin adil oluşunu savunmuşlardır.[303] Kur'an, Şuayb'ın (as) ümmetinin gayri ahlaki davranış ve tutumlarını örnek vermektedir: *"Dediler ki: "Ey Şu'ayb! Babalarımızın taptığını yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor. Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve aklı başında bir adamsın."*[304] *Ayrıca, Kur'an fakir ve yoksula karşı yapılan ahlaksızlığı da şöyle tasvir eder: "İnsan ise; Rabbi onu deneyip de kendisine ikramda bulunduğunda, ona bol bol nimetler verdiğinde, "Rabbim bana ikram etti" der. Ama onu deneyip rızkını daraltınca da, "Rabbim beni aşağıladı" der. Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz. Malı da pek*

---

[302] 107 Maun 1-7.

[303] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s.80-81.

[304] 11 Hud 87.

çok seviyorsunuz.”[305] Bu duruma iki önemli tedbir alındı. Biri ribanın yasaklanması ve diğeri ise zekatın emredilmesidir.[306] “İnsanların mal varlığı sayesinde, artsın diye faizle verdikleriniz, Allah katında bir artış sağlamaz. Oysa, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için karşılıksız verdikleriniz onun tarafından bereketlendirilir. İşte onlar, ödüllerini kat kat arttıranlardır.”[307] Müşrikler, faiz ile halkı sömüren ve büyük gelir elde eden elitlerdi. Bu gelirlerin elinde alınmasına hazm edemeyen Mekke elitleri, Kur’an’a şiir, sihir, eskilerin masalları gibi sözlerle itham ve itirazda bulunmaktaydılar.

Kur’an Mekke’de zayıf olan anne-baba, çocuk ve yaşlılar olan aile bireylerini güçlendirmenin yanında kabilecilik (asabiyet) yerine evrensel olan Müslüman toplum bilincinin geliştirilmesini teşvik edip esas alır.[308] “*Hani, biz İsrailoğulları'ndan, "Allah'tan başkasına ibâdet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekatı vereceksiniz" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.”*[309]

Müşriklerin hiçbir tutarlı ahlak ilkelerinin olmaması, Kur’an tarafından eleştirilerek toplum düzenin kesinlikle devam edemeyeceğini vurgulamaktadır. Yöneticilerin evrensel ahlak ilkelerine davet ederek ahlaklı olmalarını açıklar.

---

[305] 89 Fecr 15-19.

[306] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, s.81.

[307] 30 Rum 39.

[308] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, s. 83.

[309] 2 Bakara 83.

B- ESATİRİN TEOLOJİK VE BİLGİSEL DEĞERİ

1. Esatir (Mitoloji) Kavramının Teolojik Değeri

Dinler genel anlamda, insanların dünya hayatlarında bireysel, sosyal, kültürel alanlarda belli bir sistem ve düzen içinde yaşamaları adına öğütlerde bulunur. Teolojinin amacı inanç ve yaşayış düzeyinde insanları sistematik davranmaya sevk eder. Bu bağlamda teoloji, teorik ve pratik bir çerçeve oluşturmayı amaçlar.

Bilindiği üzere, mitoloji kavramı, mit bilimi anlamına gelmektedir. Yunanca'da masal, efsane, öykü veya işitilene mythoso denilir.[310] Mit, sözlü anlatılan/nakledilen hikaye veya konuşma demektir.[311] Cahiliye Araplarının da esatiru'l evvelin, yani mitoloji bilimini Yunan, İran ve Hintlilerden aldıkları ifade edilir.

Cahiliye Arapları, mitolojik hikâye, masal veya efsaneleri toplumsal olarak içselleştirmiştir. Nadr b. Haris, Veli b. Muğire gibi isimlerin ön plana çıktığı görülür. Söz konusu isimlerin farklı coğrafyalara gerçekleştirdikleri seyahatler esnasında, çeşitli inanç ve kültürlere ait masal, hikâye ve efsane türünden anlatıları alarak, yaşadıkları topluma naklettikleri belirtilir. Bu anlatılar büyük oranda inanç unsurlarını da içermekteydi.

İlkel zamanlarda vuku bulunan gerçek ve kutsal hikâye olduğuna inanılır. Bu tür hikâyelerin kahramanları olağanüstü niteliklere sahiptir. Yani kahramanlar ilahi varlıktırlar. Bu hikâyeler toplum bireylerine model oluşturur. Kahramanlar, zoru

---

[310] Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik"* Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2/2 2013 s. 221-222.

[311] Cengiz Batuk, "*Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar"*, Milel ve Nihal, cilt: 6, sayı: 1, Ocak-Nisan 2009, s.29.

başarırlar. Hayatın zorluklarında yer alan canavarlar, açlık, kıtlık, gece karanlığı, gündüz sıcaklığında uzun yolculuk, susuzluk, yol yorgunluğu gibi duygulara hitap eden bir edebi türdür. Halk arasında eğlenmek üzere anlatılan mitlere büyük saygı duyulur ve kutsal sayılır. Her yerde ve her zaman, bu mitler anlatılmaz. Kutsal gecelerde anlatılır. Çocuklara anlatılmaz.[312] Mitler, dini uygulamalar ve dini literatürün bir unsuru kabul edilir.[313] Hikâyelerin kahramanları birer tanrı olarak nitelendirilmesi nedeniyle put veya heykeli yapılarak ona karşı dini törenler yapılırdı. Onun kendisine mahsus bir gücü olduğu ve bu güçten faydalanmak için de insanlar teşvik edilirdi. Nitekim, Mekke müşrikleri de putlar aracılığıyla Allah'a ulaşacaklarına inanmaktaydılar. *"Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz?"*[314] Allah, Cahiliye Araplarının teolojik olarak inançlarının bir değerinin olmadığını açıkça bildirmektedir. Buna rağmen onlar, mit kültürünü terk etmemişlerdir. Kur'an'da onların bu tutumu *"Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler)yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir.*"[315] Şeklinde açıklanmaktadır. Kendi heva ve heveslerine göre, teolojik bir yaklaşımları olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu ve benzeri Kur'an'ın ilan ettiği emirleri duyan Mekke müşrikleri, Kur'an'a esatiru'l evvelin başta olmak üzere şiir, sihir, kehanet diyerek itiraz

---

[312] Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik"* Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2/2 2013 s 221-222.

[313] Cengiz Batuk, *"Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar",* s.31.

[314] 53 Necm 19-20.

[315] 53 Necm 23.

ve ithamlarını dile getirmişlerdir. Onlara göre, Kur'an vahiy, yani Allah'ın sözü değildir. Onlar, Hz. Muhammed'in (sav), mitoloji ilminden faydalanarak bunları dile getirdiğini iddia etmişlerdir. Onlar göre, melek dışında hiçbir kimse peygamber olamazdı.

Mitler, sözlü olmasına rağmen daha sonra yazılı olarak dini kitaplarda yer almaya başlamıştır. Helenistik dönemde varlığını sürdüren mitler dinler ve metafizik alanına kaydığı da söylenir.[316] Mitlerin kutsal ve gizli olması, toplum üzerinde derin etkiler bıraktığı görülür. Toplum fertleri, mitlerin telkiniyle anlatıları yaşam tarzına dönüştürmek isterler. Aslında, mitler, toplumların siyasi, sosyal, ekonomik, felsefi, sanat, estetik gibi alanları oluşturan edebi ve duygusal teşebbüslerdir. Bugünkü anlamda ilmi bir telakkiden söz edilemez.[317] Mekke müşrikleri, pagan inancıyla kurdukları düzenlerinin mitlerin telkiniyle siyasal, sosyal ve ekonomik hayata dönüştürmüşlerdir. Hz. Muhammed (sav) tarafından tebliğ edilen vahyin emir yasaklarına karşı itiraz ve itham bulunmuşlardır.

Mitlerin zaman dilimine bakıldığında, ne zaman başladığı ve bittiği bilinmez.[318] Diğer bir ifadeyle, mitlerde geçmiş, şimdi, gelecek kavramları tespit edilemez. Zamana ilişkin verilerin tespiti mümkün değildir.[319] Mitlerdeki olaylar uzak geçmişte başlayıp anı ve geleceği kuşatan bir forma sahip olması nedeniyle mitler, zamanla zaman dışı

---

[316] Cengiz Batuk, *"Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar"*, s.30.

[317] Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik",* s.222.

[318] Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik"*, s.222.

[319] Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik",* s.228.

olanı birleştirdiği gibi tarihle tarih üstünü birleştirir.[320] Mekke müşrikleri de atalarının miras bırakılan kutsal tarihi ve zamanı gerekçe göstererek vahyi kabul etmemişlerdir. Vahiy yeni bir tarih ve zamanı başlatmasına rağmen, Mekke müşrikleri, mitoloji tarih ve dönemini vahye tercih etmeleri, bilim öncesi düşüncelerini göstermektedir. Nitekim, mit derleyicileri, dünyanın gerçeklerini anlayabilecek kültürel yeterliliğine sahip olmadığına inanılır. Fakat filozoflar, şairler zaman zaman mitsel anlatımlara yer verildiği söylenebilir. Bu nedenle, mitler ilkel bilim veya bilim öncesi düşünceyi yansıttığı yorumu yapılmıştır.[321]

Yunan aleminde mitler ile ilgili şüpheci tutum kadar uzlaşmacı ve mitleri alegorik veya metaforik olarak açıklamaya gayret eden yaklaşımlar olduğu görülür.[322]

Cahiliye dönemindeki Mekke müşriklerinin vahiy ve peygamberle tanışmaları, onları şaşırtmıştır. Çünkü mitoloji (esatiru'l evvelin) kültürüyle yetişen bu elit tabaka, daha çok şiir, sihir, kehanet, delilik, şair, kahin, sâhir ve mecnun gibi kavramlardan kuşku duymazlardı. Kendi kültürlerinde bu kavramların siyasal, sosyal ve ekonomik anlam ve yerleri vardı. Atadan kalan tek miras Paganist inancıdır. Bu inanç biçimi, geçmiş milletlerin efsane, hikâye, masal gibi sözlü kültürüne dayanmaktadır. Bilindiği üzere, mitoloji kavramı, mit bilimi anlamına gelmektedir. Yunanca'da masal, efsane, öykü veya işitilene, mythosu denilir.[323] Mit, sözlü anlatılan/nakledilen hikâye veya

---

[320] Cengiz Batuk, *"Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar"*, s.53.

[321] Cengiz Batuk, "*Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar",* s.32

[322] Cengiz Batuk, *"Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar",* s.31.

[323] Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik"* s. 221-222.

konuşma denilir.[324] Eski medeniyetlerin kökeninde mitoloji bulunmaktadır. Cahiliye Arapları da esatiru'l evvelin, yani mitoloji bilimini Yunan, İran ve Hintlilerden aldıkları kabul edilir.

Cahiliye Arapları mitolojik hikâye, masal veya efsaneleri toplumsal olarak içselleştirmiştirler. Gece eğlencelerinde efsane, masal veya hikâyeler anlatılarak zaman geçirildi. Bu konuda uzman veya efsane filozofu olarak Nadr b. Haris, Veli b. Muğire gibi kimselerin olduğu rivayet edilir.

Son zamanlarda mitlerin geçerlilik güvenirliği yerine bilime uygunluğu tartışmaya başlanmıştır. Alegorik yoruma göre, Apollon ateş, Poseidon su, Artemis ay ve Hera da atmosfer olarak açıklanır. Tanrı'nın el, ayak vb. uzuvların olmadığı, onun yerine kutsal akla sahip olmasıdır. Yani, tanrının her şeye hızla ulaşması gibi. Su, ateş, hava ve toprağın çeşitli şekillere bürünmesi olarak da yorumlanır.[325]

Cahiliye dönemindeki Arapların inanç dünyalarının merkezinde "ben" duygusu ve dünyaya olan bağlılık yatar. Toplumda oluşan değerler bu iki motife bağlı olarak gelişir. Ferdin cesur, ikramperver, kahramanlık gibi olumlu duyguların gelişmesine, diğer yandan kendi atalarının dinine ve kabilesine bağlılık gibi cahiliye âdetlerinin sürdürmesine neden oluğu görülür.[326]

Cahiliye dönemindeki Arapların olayların nedenlerini gök cisimlerinin hareketlerine, kuşun uçuş istikametlerine, fal oklarına, uğur taşları gibi kozmik, mitolojik ve hurafavari varlık ve olaylara bağladıkları görülür. Bu durum insan iradesi,

---

[324] Cengiz Batuk, Mit, *"Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar",* s.29.

[325] Cengiz Batuk, *"Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar,"* s.32

[326] Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.77

çalışması, tercihleri, yani olayların sebeplerine sarılması büyük oranda göz ardı edilmiştir. Sonuçta, Cahiliye insanın, akıl, mantık, tefekkür yerine geçmişten devraldıkları inanç ve tutumlara körü körüne bağlılığa dayalı itikadı benimsediği anlaşılmaktadır. Bunun yanında, geçmişin yanlış kanaatleri halk arasında kolayca yayılmıştır.[327] Bütün bunların sonucu olarak, yaygın olan büyü ve sihir inancı ve uygulamalarıyla kehanet, arafet[328] gibi başka inançlarının olduğu bilinmektedir.

Hiçbir akli ve mantıki süzgeçten geçirmeden kabul ettikleri dinleri ise putperestlik idi. Mekke'de Allah'a ortak koşmak ve putperestlik hâkimdi. Allah'ı putların üzerinde kabul ederlerken, birçok putu da ona ortak koşuyorlar. Puta tapmayı Allah'a yakınlaşma olarak telakki ederler. Onların inançlarının bir değerinin olmadığını Kur'an, şöyle açıklar : *"Onların çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar."*[329] Müşrikler, meleklere tapar ve onların Allah'ın kızları olduklarına inanırlar.[330] Onlar, erkeği üstün tutup kızları utanç vesilesi sayarlar.[331] Onlar, melekler ve cinlerin varlığını

---

[327] Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.77.

[328] "Şahsi tecrübe ve kabiliyetine istinaden olayları ve eşyayı incelemesi neticesinde gayb ile ilgili görüşleri ileri sürer." Bkz. Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.80.

[329] 12 Yusuf 106.

[330] *"(Böyle iken) "Rahmân çocuk edindi" dediler. O böyle şeylerden uzaktır, yücedir. Hayır, (evlat diye niteledikleri) o melekler ikrama erdirilmiş kullardır."* 21 Enbiya 26

[331] *"Onlar, kızları Allah'a nispet ediyorlar -ki O bundan uzaktır- kendilerine ise, canlarının istediğini. Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir!"* 17 Nahl 57-58.

kabul eder ve inanırlardı. Onlar, cinlerden korktukları için meleklere sığınırlardı.[332] Allah'ın birliğine ve ahiret gününe inanmayıp, zamanın sonsuzluğunu kabul ederlerdi.[333] Müşrikler, meleklerin kendilerine şefaat edeceklerine inanırlardı. İnsandan peygamber olmaz. Peygamberlik ancak cin veya meleklerden olur.

İslam öncesi Arap toplumunun zihinsel ve toplumsal muhayyilesi bu anlatıları göre şekillenmiştir. Bu anlatıların temel özelliği, akli ve bilişsel süreçlerden uzak bir biçimde, daha ziyade duygulara hitap etmesidir. Kur'an'ın nüzulüyle birlikte, yeni dinin, yani İslam'ın temel esasları ile var olan mitolojik unsurların çatışması kaçınılmaz olmuştur. Kur'an insanları düşünmeye, akletmeye davet etmektedir. Kur'an'da düşünüp sorgulamaya, ibret almaya yönelik oldukça zengin bir kavramsal çerçeve söz konusudur. Kur'an, Allah, peygamberlik ve ahiret başta olmak üzere diğer esasları rasyonel bir temelde sunulur.

Buradan hareketle herhangi bir bilişsel ve rasyonel temele dayanmayan, daha çok insanların duygu, arzu, heva ve heveslerine hitap eden mitolojik inanç, düşünce ve uygulamaların teolojik açıdan bir değer taşımadığı söylenebilir.

2. Esatir Kavramının Bilgisel Değeri

İnsanoğlu, isteyerek veya istemeyerek öğrenir. İnsan gezdiği ve gördüğü yerlerde veya toplumlarda istemeyerek öğrenir. O, bu bilgilere inanır veya inanmaz. Rast gele öğrendiklerinin bir değerinin olup olmadığını da bilmez. Bunun dışında, o bilerek, isteyerek ve sistematik bir şekilde de öğrenir. Her ikisinin değeri ve önemi birbirinden farklıdır. Rast gele, istenilmeden ve sistematik olmayan bilgi, ilim değildir. Bu bağlamda, cahiliye kültürü sözlü olarak atadan devr alınmış bilgidir. Cahiliye

---

[332] Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke,* s.179.

[333] Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke,* s.187-188.

kültürünün temel özellikleri; kaba, hoyrat, saldırgan, şiddete eğilimli olmanın yanında geleneklere sıkı sıkıya bağlı olma, değişime karşı olma, bu nedenle bilmedikleri şeye karşı düşmandırlar. Belli özellik ve nitelikleriyle kabilesini temsil eden reislerinin dışında hiç kimseye boyun eğmezler.[334]

3. Esatir Kavramının Subjektif Özelliği

Cahiliye dönemi Araplarının siyasal, sosyal ve ekonomik düzenine bakıldığında, daha çok çölün hâkim olması, onları gece yolculuk yapmaya zorlamıştır. Gündüz hayatı yerine gece hayatının canlı olduğu görülür. Gökteki ay, yıldız ve diğer cisimlerin yolculuk esnasında arkadaşlık ettiği kadar yol tayininde kullanıldığı nakledilmektedir. Şair, kahin ve sâhirlerin bu cisimlerle iletişim kurduklarına inanılır. Toplumun bu kesiminden başka birisinin gökteki cisimlerle iletişim kurmalarına ihtimal verilmezdi. Bu nedenle şair, kâhin ve sâhirler toplumun kaderini belirlemede söz sahibidirler. Onlara danışılmadan savaş, hastalık, gelecek hakkında herhangi bir karara varılmaz. Her kabilenin mutlaka şair, sâhir ve kâhinlerden danışmanları vardır. Kâhin ve sâhir, sihir, büyü gibi sebebi belli olmayan teknikleri kullanırlar. Bu bağlamda, Cahiliye Arapları, başta şiir, sihir ve kehanette çok ileri gittikleri kabul edilir.

Mitoloji (esatir) kültürüyle iç içe olan Mekke müşrikleri, atalarından kalan bu miras, siyasal, sosyal ve ekonomik düzende tek değerdir. Sosyal hayatta bu değerlerin etkisi her alanda görülür. Onlara göre, bu değerlere ters düşen her şey esatiru'l evvelindir. Diğer bir ifadeyle, bilgisel bir değeri yoktur.

---

[334] Adem Apak, Edi: Mustafa Çağrıcı, Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu, Kuramer, İstanbul, 2017 s. 23.

Cahiliye dönemi Araplarında göçebe kültürü hâkimdi. Bugün anladığımız anlamda bilimsel bilginin varlığından söz edilemez.[335] Cahiliye Araplarının özellikle astronomi/ astroloji ile tıp alanlarına özel ilgi gösterdikleri bilinmektedir. Çöl hayatında yolun bilinmesi ve izlenmesi, olumsuz ilk şartlarından rüzgârın kum tepelerinde meydana getirdiği değişiklikler nedeniyle yön bilgisinin öğrenilmesi zaruri bir ihtiyaçtır. Gece seyahat etmek zorunda kalan Araplar, gece karanlığında yolunu bulması neredeyse imkânsızdı. Bu nedenle yön tayini için gökyüzünden faydalanmak gerekirdi. Bu yüzden gökyüzü cisimlerinden yıldızlara başvururlardı. Araplar yön bulmada yardımcı olan yıldızları kutsal kabul ederek tanrılaştırdıkları söylenmektedir.[336] Allah (cc) cahiliye Arapların tanrı edindikleri Şi'ra (sirius) yıldızı hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Şüphesiz O, "Şi'râ'nın Rabbidir." Cahiliye Araplarının, aynen putlar gibi yıldızlara taparak Allah'a yakınlaşacaklarını tasavvur etmişlerdir. Yıldızların cin, şeytan ve diğer ruhani varlıkların mekânı olduğuna inanmışlardır. Yıldızlar için adaklar adayıp kurbanlar keserlerdi.*[337] Oysa, Kur'an, yıldızların birer mahluk olduğunu, insanın tefekkür etmesi için Allah yıldızların birer kevni ayet olduğunu vurgular.[338]

---

[335] Adem Apak, Edi: Mustafa Çağrıcı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.114

[336] Adem Apak, Edi: Mustafa Çağrıcı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.115.

[337] Adem Apak, Edi: Mustafa Çağrıcı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.116.

[338] *"Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi,*

C- VAHYİN TEOLOJİK VE BİLGİSEL DEĞERİ

1. Vahyin Teolojik Değeri

Bir şeyin doğruluğu ile o şeyin bilgiye ve delillere dayanıyor olması doğru orantılıdır.[339] Bilinen veya inanılan şeye ait bir delil yoksa o bilgi ve inanç doğruluk değerinden yoksundur. Bilen bir insan, tahmin etmemeli, tesadüfi ya da şans eseri bilmemeli veya ön yargılara dayanmamalıdır.[340] Doğru bilgi, sorgulama ve araştırma sonucunda elde edilir.[341] Cahiliye döneminde geçerli olan bilgi anlayışı, sorgulama ve araştırmadan uzak kabullere dayanmaktaydı. Bunun yanında, kişiler herhangi bir şey hakkında genellikle kendi tecrübeleriyle veya geçmişten gelen aktarımlarla bilgi elde edelerdi. Bu dönemde daha çok delile dayanmayan öznel, test edilebilir olmaktan uzak zandan hareket etme ön plandadır.[342] Vahiy ise, zannı reddeder ve onu bilgi olarak

---

ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir." 7 Araf 54

[339] İhsan Turgut, *Felsefi Sorgulama*, Anadolu Mat., 1.baskı, İzmir, 1997, s.99.

[340] İhsan Turgut, *Felsefi Sorgulama,* s.104.

[341] İhsan Turgut, *Felsefi Sorgulama,* s.105.

[342] Emrullah Yüksel, *Amidi ve Kelamcılarda Bilgi Teorisi*, Kelamda Bilgi Problemi, Edi. Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Arasta Yayınları, Bursa, 2003, s.4.

kabul etmez.[343] Mekke müşrikleri, büyük oranda kendi istek ve arzularına göre hareket ediyorlardı. Akla, fikre, gözleme dayalı bir ilmi faaliyet yerine, tarihin derinliklerinde gelen mitolojiyle bilgi ediniyorlardı. Geçmişin yanlış inanç ve düşünceleri halk arasında yaygındı. Vahye dayalı bir inanç ve pratikleri yoktu. Babil'de yaygın olan büyü, sihir gibi uygulamalar çok ilgi görüyordu. Putperestlik de inanç olarak benimsenmişti.[344] Cahiliye Arapları, atalarının bu inanç, düşünce ve varsayımlarına atıf yaparak mitoloji kültürünün doğru bilgi olduğuna inanmışlardır. Böyle bir bilginin kaynağı, ulaşılabilirliği, sınırlılığı gibi hususlar hiçbir şekilde sorgulanmadan kabul edilmiştir. Vahiy ise, böyle bir bilginin teolojik bir değerinin olmadığını cahiliye Araplarına hatırlatmasına rağmen, atalarının dinine güvendiklerini, peygamber ve Kur'an'a itiraz ve ithamda bulunmuşlardır. Onlar, atalarının dini hakkında ve atalarından tevarüs eden bilginin test edilebilirliğine ilişkin hiçbir şüpheleri olmadığı gibi bunu delillendirmek için hiçbir ilmi çaba içerisinde olmamışlardır.

Vahyin asıl amacı, insanı terbiye etmek, olgunlaştırmak, inandırmak, ibret alınacak olaylar karşısında akletme, tefekkür etme sorumluluğunu hatırlatmaktır. Oysa, müşrikler, atalarından tevarüs eden mitolojik bilgiyi kendileri için yeterli görmüş, bu bilgiyle yetinmeyi sürdürmüştü. Vahiy ve peygamber kendilerine gönderilmesine rağmen, onların hakkında sağlıklı bir şekilde düşünerek karar vermemişlerdir. Onlar, alay etmek üzere vahye şiir, sihir ve kehanet derken, Peygamber'e de şair, kâhin, sâhir ve mecnun demişlerdir. Bu durum, onların bilgilerinin vahiyi anlamaya yeterli bir

---

[343] *"Halbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyuyorlar. Şüphesiz zan, hakikat namına hiçbir şey ifade etmez."* 53 Necm 28.

[344] Murat Sarıcık, *Cahiliye kültürü*, Fakülte Kitapevi, İsparta, 2002, s.77; Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, s.161.

seviyede olmadığını ve anlamak için de gayret sarf etmediklerini açıkça göstermektedir. Oysa, vahiy, insan idrak vasıtalarını kullanarak olayların akıl, tefekkürle analiz edilmesini emreder. Böylece, insan bilgi kaynaklarına önem verdiği ölçüde doğruya ulaşabilir.[345]

Vahiy, cahiliye dönemi insanlarını, "Tefekkür etmez misiniz?, Düşünmez misiniz?, Görmez misiniz?" emirleriyle, insanın idrakini geliştirerek akıl ile karar vermeye davet etmektedir. Müşrikler, şek, vehim, zan ile karar vermeyi savunurken, vahiy ise kesinlik değeri taşıyan akıl, duyular, tecrübe ve gözlem aracılığıyla elde edilen bilgileri önermektedir. Hatta bu yollarla elde edilen bilgiyi teolojik açıdan geçerli kabul etmektedir.[346]

Mekke müşrikleri, atalarından gelen bilgilerinin adeta mutlak olduğuna, inanmışlardır. Kur'an, onlara bir şeyi teklif ettiğinde, onlar atalarının bilgilerine atıf yapmaktadırlar. Halbuki atalarından devraldıkları bilginin nesnelliği her zaman sorgulamaya açıktır. Beşer her zaman hata yapabilir. Müşriklerin, atalarının bilgisinin eksiksiz ve mükemmel olduğuna inanmaları, onların, Kur'an'ın teklif ettiği inanç sistemini anlamalarına engel olmuştur. Vahiy, insanı düşünmeye, araştırmaya, incelemeye, sorgulamaya ve bunun sonucunda kendini değiştirmeye ve geliştirmeye teşvik etmektedir. Müşriklerin dayandığı bilişsel temel ise, taklit etme, olduğu gibi

---

[345] Fikret Karaman, *Kur'an'da İlim Kavramı ve Değeri*, Kelamda Bilgi Problemi Edi. Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Arasta Yayınları, Bursa, 2003, s.7, 9.

[346] Fikret Karaman, *Kur'an'da İlim Kavramı ve Değeri,* s. 11. "ilmin derecelerine göre ilim, ilme'l yakin, ayne'l yakin, hakka'l yakin, asılsız bilgi, zan ifade eden bilgi sınıflandırılır."

kabul etme, sorgulamama ve alışkanlıkları sürdürme üzerine kuruludur. Bu durum, onları, karşılaştıkları herhangi yeni bir bilgi, inanç ve düşünceye itiraz etme ve itham geliştirmeye sevk etmiştir.

Vahiy, nübüvvet müessesinin zorunlu olduğunu söylerken, peygamberin de insan olması gerekir. Fakat, mitoloji bilgisiyle karar veren müşrikler ise, beşerden değil, cinden peygamber olması gerektiğine inanmaktadırlar. Oysa, elçi göndermedeki nihai amacının aklını kullanan, ahlaki sorumluluğunun farkında olan ve onurunu gözeten bir insan modeli olmasıdır. Vahiy, müşriklerin Hz. Peygamber'i insanüstü bir varlık olarak görme şeklinde beliren yerleşik kültürel algıyı eleştirmektedir. Bu bağlamda, Hz. Muhammed gerçeklikten uzak, gelecekten haber veren bir kâhin olarak da algılanmıştır.[347] Algı, duyu organları aracılığıyla elde edilen bilgilerin beyinde yorumlanarak anlam kazanması olarak tanımlanabilir. Algılanmış bilgiler, nesne ve olaylar hakkında sıradan bilgiler değil, yorumlanmış bilgilerdir. Bir sesin duyulması sıradandır. Fakat, sesin duyulması sonucunda algı ise karmaşık bir psikolojik süreç şeklini alır. Bireyden bireye farklılık gösterir. Algı gruplarda kolektif bir algıya dönüşmektedir. Zeki, akıllı ve liderlik özelliklerine sahip kimselerde ise grup adına

---

[347] Mahmut Ay, *Geleneksel Nübüvvet Tasavvurlarına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme*, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014, Edi: Mahmut Çınar, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Gazi Antep Üniversitesi, Gazi Antep Basımevi, 2015, s.164; bkz. Metin Özdemir, *"Hz. Peygamberi'in Nübüvvetinin Çerçevesi"* Başlıklı Tebliğde Vurgulanan Temel Noktalar, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014, Edi: Mahmut Çınar, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Gazi Antep Üniversitesi, Gazi Antep Basımevi, 2015, s.177-180.

ortak bir algıya dönüşür. Grup psikolojisinin etkisi daha ileri düzeydedir. Mekke müşrikleri de grup algısıyla, Hz. Muhammed'i (sav) itiraz ve ithamda bulunmalarının temelinde bireysel menfaatleri söz konusudur. Vahiy ise, ferdin ve toplumun menfaatlerini dengeli bir şekilde korunmasını tavsiye etmektedir.[348]

Vahiy yoluyla yapılan bildirimlerde evrensel değerler vurgulanarak akla, vicdana ve insan tabiatına uygun olana çağrıda bulunmaktadır. Müşrikler ise bunun yerine, kabile değerlerine bağlılığı sürdürerek geçmişten gelen alışkanlıkları ikame etmeye çalışmışlardır. Onlar, kendi kabilesinde olan haksız bir kimseyi, başka kabileden olan haklı birine tercih etmişlerdir. Asabiyet olgusunun ve buna dayalı ilişkilerin, peygamberin davetine karşı bir direnç unsuruna dönüşmesi bundan kaynaklanmaktadır. Bunun en tipik örneği, kendi soylarından olan peygamberi korumak için kalkan görevi görmesidir.[349]

Cahiliye Arapları, gizli ve sebebi belli olmayan bilgilerin kâhin, şair ve sâhirler aracılığıyla geldiğine inanırlar. Çünkü onlar cin veya şeytan ile iletişim kurduklarına

---

[348] "*(Ey Muhammed!) De ki: "Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. (Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Meşrû bir hak karşılığı olmadıkça Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız*." 6 En'am 151.

[349] Mehmet Evkuran, *Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri*, Edi: Mahmut Çınar, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı,* Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014, Gazi Antep Üniversitesi, Gazi Antep Basımevi, 2015, s.172.

inanırlardı. Her bir putun içinde de bir cinin olduğuna inanırlardı. Putlar sayesinde Allah'a ulaşacaklarına inanırlardı. Hâlbuki vahiy, cin ve şeytanın birer mahluk olduğunu ve Allah'a iman etmeleri gerektiğini tebliğ eder. Vahiy, mutlak ve eksiz olarak Allah'ın ilmidir. Çünkü vahyin bizzat kaynağı Allah'tır.[350] Müşriklerin mitolojik bilgilerinin kaynağı ise, geçmişteki mitler, yani efsane, masal ve anlatılardır.

Cahiliye Arapları, putların şefaat edeceğine inanırlardı. Putlara karşı tazim de bulundukları gibi yılın belirli günlerinde tören yaparlardı. Vahiy ise, Allah'ın dışında hiçbir kimse şefaat edemeyeceğini bildirmektedir.[351]

Arapça olan vahiy, Allah'ın dili değil, Kur'an'ın dilidir.[352] *"Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Allah, Hz. Muhammed'in (sav) dilini iletişim aracı olarak kullanmıştır. Arapça Kur'an'ın bir niteliğidir."*[353] *"Bu, bilen bir toplum için Arapça bir Kur'an olarak âyetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır."*[354] *"Apaçık Kitab'a andolsun ki, iyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an yaptık."*[355] *"Uyarıcılardan olasın diye onu güvenilir Ruh (Cebrail) senin kalbine apaçık*

---

350 Recep Kılıç, *Modern Tartışmaların Işığında İslam Vahyi*, İslam ve Hıristiyanlık'ta Vahiy, Eugen Biser Vakfı'nın Kültürlerarası ve Dinlerarası Sempozyumları, Edi: Richard Heinzmann, Mualla Selçuk, Almanya, cilt:5, 23.-24.-2009, s.30-47.

351 Bkz. Muammer Esen, *"Şefaat"*, Temel İnanç Esasları, İlahiyat yay., Ankara, 2006, s. 103-105.

352 Ahmet Akbulut, "*Vahiy"*, İslam İnanç Esasları, s.169

353 12 Yusuf 2.

354 41 Fussilet 3.

355 43 Zuhruf 3.

Arapça bir dil ile indirmiştir."[356] Cahiliye Arapları, tefekkür etmek yerine, her şeye ön yargıyla bakmışlardır. Vahiy ise aklı, tefekkürü esas almıştır. Cahiliye Arapları, teolojik değerlerini atalarından tevarüs eden bilgiyle tesis etmeye çalışmışlardır.

2. Vahyin Bilgisel Değeri

Vahiy, Allah'ın peygamberler ve kullarıyla haberleşme şeklidir. Vahiy, kitaplar şeklinde somutlaşmıştır. Son peygamber Hz. Muhammed'e (sav) gönderilen vahiyler bütünü Mushaf ve Kur'an adını almıştır. Hz. Muhammed (sav)Kur'an'ın temel esasları olan tevhit, nübüvvet, haşir, ahlak ve adalet gibi hakikatleri tebliğ etmiştir. Yaratılışta insan doğasına Allah'ı, adaleti ve ahlaki olanı tespit edebilme yeteneği yerleştirilmiştir. Kur'an'da bu durum fıtrat kavramıyla tanımlanmaktadır. İnsan, fıtratıyla hareket ettiği takdirde, bütün bu gerçekliklere ulaşabilmektedir. Ancak, Allah, bu yeteneğin yanında İlahi yardım olarak ve lütuf olarak insanlara yol göstermek ve onları desteklemek üzere vahiy göndermiştir.

İslam kelam düşüncesinde ilkesel olarak vahiy yoluyla bildirilenler ile akıl, duyu ve tecrübe aracılığıyla elde edilenler arasında bir çelişki olmadığı, tam tersine bir örtüşme ve uyumun söz konusu olduğu ittifakla kabul edilir. Dolayısıyla araştırmamızın ana noktalarından biri olan vahyin bilgisel değeri bu noktada büyük anlam kazanmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken husus vahyin geliş biçiminden ziyade vahiy yoluyla bildirilenlerin önemli olmasıdır.

İslam kelam düşüncesinde vahiy, bağımsız bir bilgi kaynağıdır. Akıl; iyinin-kötünün, çirkinin-güzelin, şerrin-hayrın kendisiyle kavrandığı bir ölçüttür.[357] Öyle ise,

---

[356] 26 Şuara 195; bkz. Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği,* Marmara üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., Nu.118, İstanbul, 1996.

vahiy, aklın daha kolay karar vermesi, yolunu daha kolay bulması için Allah'ın insana bir inayeti ve yardımdır denilebilir. Bu bağlamda, Allah peygamberler vasıtasıyla kitaplarını göndererek insana hakikate ulaşma yolunda İlahi bir destek ve kolaylık sağlamaktadır.

Cahiliye Arapları ise, bilgilerini atalarının dinine göre değerlendirerek akıl, tefekkür, doğru bilgiye ulaşma, doğru bilginin mahiyet ve sınırları konusunda bir hiçbir yönteme başvurma gereği duymamışlardır. Yaşamın her alanında atalarından kalan alışkanlıklara göre karar vermişlerdir. Bu noktada, vahiy yoluyla bildirilen akıl, duyu ve tecrübeyle de uyumluluk gösteren İlahi bildirimlerle müşriklerin kendilerini bağlı hissettikleri inanç ve değerler arasında çatışma kaçınılmaz olmuştur. Müşriklerin Allah, nübüvvet/vahiy ve mead gibi dinin ana umdelerini hedef almaları oldukça anlamlıdır. Zira, dinin bu ana esasları teolojik olduğu kadar sonuçları itibarıyla ahlaki, hukuki, vicdani amaçlar da içermektedir. Aynı zamanda bu ana esaslar çerçevesinde yer alan değer yargıları geçmişten tevarüs eden her biri birer inanç ve değere dönüşen her türlü alışkanlığı sorgulanabilir duruma düşürmektedir.

Vahiy yoluyla bildirilen inanç ve değerlerin akla, duyulara, tecrübeye, yani insan doğasına uygunluğu vahyin bilgisel değerinin zeminini oluşturmaktadır. Herhangi bir inanç ve değerin vahiy yoluyla bildirilmiş olması, yani insan tecrübesini aşan bir tarzda indirilmiş olması, bu inanç ve değerlerin dogmatik veya irrasyonel olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, bu inanç ve değerler, insanın en ayırt edici vasfı olan akletmeyi hesaba kattığından nesnel ve objektif bir temel taşıdığı söylenebilir. Kur'an'da başta inanç alanı olmak üzere, adalet, ahlak gibi sosyal yaşamı doğrudan ilgilendiren hususlarda insan sürekli aklını kullanmaya, düşünmeye, tedebbür etmeye, teemmül

---

[357] Recep Kılıç, "*Vahiy: Mahiyeti, "İmkânı ve Doğrulanması Üzerine",* s.37.

etmeye, tezekkür etmeye davet edilmektedir. Aklın kullanım biçimlerine ilişkin bütün bu kavramsal çerçeve, vahyin güçlü bir bilişsel içerik ve zemine sahip olduğunu gösterir.

Müslüman kelam geleneğinde iman ile bilgi arasında, sıkı bir ilişki olduğu savunulur. Bilgiye dayanmayan her türlü inanma biçimi test edilebilir olmaktan uzak olduğundan geçerliliği tartışılabilir olarak değerlendirilir. Özellikle Hanefi/Maturidi düşünce geleneğinde imanın, "kalbin tasdiki" şeklinde tanımlanması bu duruma işaret eder.[358] Tasdik bilgiyi, bilgi ise test ve doğrulanmayı gerektirir.[359] Müşriklerin sahip olduğu şirk akletmeyi ve bilgiyi dışlayan bir dogma olması, onların Kur'an'ın öngördüğü akletme ve bilgiye dayalı inanma biçimine şiddetle itiraz etmelerinin gerekçesini oluşturur.

Vahiy, her türlü şirki ve ortaklığı kabul etmez. Şirkin somut şekli olan putperestlik, esatiru'l evvelin kavramı kapsamında itham ve itirazlara temel oluşturmuştur. Oysa, şirk, aklen ve ahlaken ciddi sorgulanmayı gerektirir bir inanma biçimidir.[360] Cahiliye Araplarının Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e itham ve itirazlarına söylem oluşturan esatir kavramının, büyük oranda bilgi temelinden yoksun, test edilebilir olmaktan uzak hayal ve hurafelerden ibaret olduğu söylenebilir.

Diğer inanç sistemleriyle karşılaştırıldığında, İslam'ın en ayırt edici vasıflarından biri de ahiret inancı ve buna bağlı adalet tasavvurudur. Müşriklerin anlamakta ve kavramakta zorlandıkları hususlardan biri öteki dünyada yeniden dirilme ve hesap

---

358 İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* s.495 vd.

359 Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2014, s.76-77

360 Recep Kılıç, *Vahiy: Mahiyeti, İmkânı ve Doğrulanması Üzerine*, s. 39-41

verme fikridir. Kur'an'a ve peygambere itiraz ve ithamların merkezinde yer alan ahiret ve adalet fikri, büyük oranda bu dünyaya ilişkin içerik ve işaretler içerir. Bir başka ifadeyle, ahiret, bu dünyanın adalet ve ahlak üzere inşa edilmesini salık verir.

3. Vahyin Objektif Özelliği

İnsan, yaratılış itibarıyla hakikati aramak ve bulmak durumundadır. İnsanlık tarihine bakıldığında birçok din vardır. Bunlar arasında hangisinin doğru ve gerçek olduğunu bulmak için bilgisel değerinin anlaşılması gerekir. Bunun için bütün insanların üzerinde anlaşabilecekleri ve sığınabilecekleri dinin temellerinin bulunması gereklidir. Bilinmelidir ki dinin öğrenilmesinde başvurulacak vasıta ikidir. Bunlardan biri akıl, diğeri ise vahiydir.[361] Vahiy ise haber, her toplumun güvenle uyguladığı ve başkalarına da tavsiye edeceği yöntemlerden biridir. Dünyadaki hükümdarların yönetimi bu yöntemle devam etmiştir. Onlar, halklarının memnuniyetini bu yöntemle temin etmişlerdir.[362] İnsanlık tarihi incelendiğinde, vahye muhatap olan toplumlar zihinsel, sosyal ve kültürel olarak ciddi ilerlemeler kaydetmektedir. Vahiyle birlikte evrensel olarak kabul edilebilecek nesnel tutum ve davranışlar oluşmuştur.

Vahiy insanlara akıl yoluyla evreni düşünmek ve hiçbir şeyin hikmetsiz, faydasız yaratılmadığını bildirmektedir. Bu gerçek bizlere, kâinat Katibini, Fatırını ve Halıkını tanımak gerektiğini, O'nun bizi sevdiğini, merhamet ve lütfundan dolayı peygamber ve kitap gönderdiğini anlamamızı hatırlatmaktadır.[363] Peygamber ve kitaplar, yaşadığımız âlemi bize tarif ederler. Yoksa yaşadığımız âlemi, anlamakta çok

---

[361] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* Çev: Bekir Topaloğlu, İSAM Yay., Ankara, 2015, s.40.

[362] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit*, s.40.

[363] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* s.40-41.

zorlanırdık. Çünkü yalnız akıl yoluyla her şeyi anlamak mümkün olmayabilir. Öyle ise, bilgi edinme yollarını bilmek yetmez. Bu yolların, güvenilir olması yanında Allah'a da ulaştırmalıdır. Yoksa her din sahibinin kendisine göre haklılığını iddia edilebilir. İnsan bilginin kaynağını kavramakta her zaman başarılı olmayabilir. Kendisine bildirilen bilgiyle amel etmek ister. İnsanlar toplumsal yaşamın gereği olarak çoğu zaman anlaşmazlıklar yaşarlar. Bu anlaşmazlıklar bilgiyle çözülebilir. Cahiliye kabilelerindeki anlaşmazlıklar veya çatışmaların çözümü için şair, kâhin ve sâhirlerin bilgileri yeterli olamamıştır. Dünyevi ve uhrevi buhranlar geçiren İnsanlığa Kur'an ve Hz. Peygamber gönderilmiştir. Toplumsal anlaşmazlıkların çözümü, Hz. Peygamber'e bildirilen vahiyle mümkün olmuştur. Tevhit, nübüvvet, ahiret, ahlak ve adalet kavramlarının uygulandığı örnek bir toplumun inşasının mümkün olduğu, akıl ve gözlere somut bir şekilde gösterilmiştir. Vahiy, nesne ve olayların hakkında objektif bilgi edinmedeki yöntemlerin; haber, duyuların idraki ve istadlâl olduğunu kabul etmektedir.[364]

3.1. Haberler

Mantık, haberi, bilgi kaynağı olarak kullanır. Mütevatir haber, zorunlu bilgi olarak değerlendirilir. Bu haber türü, şüpheyi ortadan kaldırır ve nefsi ikna eder. Mütevatir haberi inkar edene karşı delil sunulmadığı gibi söz söylemenin abesle iştigal olduğu kabul edilir. Mantıkçıların kullandıkları bir diğer haber türü de meşhurattır. Bu haber türünün bilgi seviyesi zan olarak değerlendirilir. Başka bir haber türü de makbulattır. Bu haber türü de zannı ifade eder.[365] Peygamberlerin verdikleri haber (vahiy) mütevatirdir. Çünkü Peygamberler günahsız ve yalan söylemezler. Onlara iman

---

[364] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit*, s.45-46.

[365] Cemalettin Erdemci, "*Kelam İlminde Haberin Epistemolojik Değeri*", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI (2006), Sayı: 1, s.155.

etmekle bunu kabul etmiş oluyoruz. Onların mu'cizelere sahip olmaları onların doğruluklarını ispat etmektedir. Bunları inkâr eden kimse zorluk çıkartmak, kibir ve inat göstermekle hükmedilmesine en çok layık olan biri durumundadır. [366]

3.2. Mütevatir Haber

Peygamberlerden bize ulaşan haberler, yanılmaları ve yalan söylemeleri muhtemel bulunan kimselerin dilinden bize ulaşmaktadır. Peygamberlerin günahsız ve doğruluğunu gösterecek bir belge bulunmamaktadır. Öyle ise haberin doğruluğu incelenmelidir. Eğer bir haberin yalan olmasına hiçbir ihtimali verilmiyorsa, kendisine böyle bir haberin ulaşması halinde yapması gereken şey onu masumiyetine açık belge bulunan birinden (peygamber) bizzat duyduğu bir söz telakki etmesidir ki buna mütevatir haber denir. [367] Tevhit, ahiret, nübüvvet, adalet ve ahlak haberini tek tek peygamberler nakl etmişlerdir. Peygamberler hakkında masumiyet belgesi bulunmazsa da, tamamının naklettikleri haber mütevatir seviyesinde olduğu için artık her birinin doğruluğu ortaya çıkarak sübut bulmuştur, her ne kadar teorik olarak yalan söyleme ihtimalleri de mümkün olsa.[368]

3.3. Haber-i Vahit

Bu haber türüyle amel etmek veya hiç dikkate almamak gibi iki seçenek vardır. Haber veren ravilerin durumları inceden inceye incelenir ve haberin muhtevasında ortaya çıkacak sonucu değerlendirip kesinlikle sabit olan nass (Kur'an ve ayetleri) çerçevesinde olabilirliğinin belirlenmesine bağlıdır. Bu bağlamda, haberin kabul veya

---

[366] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* s.48.

[367] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit*, s.48.

[368] İmamı Maturidi, Kitabı Tevhit, s.48.

reddi söz konusu olabilir. Bu yol ile edilecek bilgi güvenli olmazsa da elde edilen sonuca güvenilir. ravilerin durumu ve nassın tutarlılığı konusunda kesin delille kıyaslanması gerekir.[369] Mekke müşriklerinin algı yönetimindeki zayıflıkları, haberi doğru algılamamaları, haberi doğru idrak etmemeleri gibi nedenlerin yanında "Muhammedu'l Emin" olan Hz. Peygamber'i yalancılıkla itham etmeleri, bilgi alma yöntemlerinin olmadığını açıkça anlaşılmaktadır. Bu da onların yalancı, iftiracı, menfaatperest, hakkı ve hakikati çarpıttıklarını kesinlikle anlayabiliriz.

3.4. İstidlal

Akıl yoluyla bilgi edinme birkaç esasa dayanır. Bunlardan biri gerek duyu gerekse haber yoluyla bilgi edinirken istidlal zaruridir. Haber ve haberin muhtevası, niteliği, Ravilerin durumları, gösterdikleri mu'cize'nin tam olarak bilinmesi ve sihir ile iltibas edilmesi gibi beşeri yeteneklerin bilinmesi ve davranışların göz önünde bulundurulması gibi hususlarda akıl yürütmeye ihtiyaç vardır. Zira, hak ile batılı birbirinden ayırt edilsin, Allah'ın mucizeleri, peygamberlerine verdiği mu'cizeleri, hep akıl yürütmeye bağlı olarak delillendirme yapılır.[370] Madem Kur'an mu'cizedir. Öyle ise cin ve ins onun benzerini yapamaz. Nitekim inkarcılar, mu'cize olmadığını iddia etmişlerdir. Fakat iddia ettiklerini delillendirememişlerdir. Allah istidlalin yapılması hususunda şöyle buyurmaktadır: *"Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?"*[371] *"Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! "Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir!" Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir!" "Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl*

---

[369] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* s.49.

[370] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit*, s.49-50

[371] 51 Zarriyat 20-21.

yayılmıştır!"[372] Bu yöntemle de doğru bilgiye ulaşılacağına ve sonuçlarının güvenilir olduğunu Kur'an teşvik etmektedir. Akıl yürütmeyi inkâr eden kimsenin elinde akıl yürütmenin dışında başka bir delili yoktur.[373] Bu da inkâr ettiği akıl yürütmenin delili olur. Kainatta varlıklar hakkında akıl yürütülmesi durumunda, Allah'ın yaratıcılığı ve kendisini kullarına bildirmesi gibi birçok hikmet ortaya çıkması zorunludur.

Akıl yürütmede bir diğer husus ise, insan yönetme kabiliyetiyle tanınmaktadır. İnsanın iyi-kötüyü, hayır-şerri, faydalı-zararlı bunları birbirinden ayırtmak ve bunlardan en güzelini tercih etmesi aklın gereğidir. Bunun dışında da bir yöntem mevcut değildir. Duyu ve haber yoluyla elde edilecek bilgiler sadece akıl çerçevesindedir.[374] Akıl ve tefekkür etmeden nesne ve olayları yorumlayan müşriklerin Hz. Muhammed'e (sav) ve Kur'an-ı Kerime hiçbir teolojik ve epistemolojik değeri olmayan itiraz ve ithamda bulunmaları, akıl ve tefekkür yoluyla ulaşılan sonuçlar değildir. Aksine, müşriklerin inat, gurur, zihin darlığı, düşünmemek, akl etmemek, atalarının dini, kıskançlık, siyasi ve sosyal otoriteyi kayıp etme, zenginlik ve başkalarını hor görme gibi hissi nedenlerle söylenilen yalan ve uydurmalardır. Nesnel hiçbir delile rastlanmamaktadır.

---

[372] 88 Gaşiye 17-20; bkz. 41 Fussilet 53-54; 2 Bakara 164.

[373] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* s.49-50.

[374] İmamı Maturidi, *Kitabı Tevhit,* s.51.

SONUÇ

Kur'an'ı Kerim'de dokuz sûrede yer alan 'esatiru'l evvelin' kavramı, sözlük olarak çeşitli anlamlarda kullanıldığı gibi terim olarak da farklı anlamlar içermektedir. Bu terimin ilk defa, Mekke müşriklerinden Nadr b. Haris veya Velid b. Muğire tarafından Kur'an'a itiraz ve ithamda bulunmak amacıyla kullanıldığı rivayet edilmektedir.

Mekke inkârcılarının itham ve itirazları, başta dinin kaynağı konusundaki Kur'an ve Peygamber olmak üzere tevhit, nübüvvet, ahiret ve ahlaki gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda onlar, Kur'an ve Hz. Peygambere çeşitli nitelikler atfederek, itiraz ve ithamlarda bulunmuşlardır. Örneğin, Kur'an için esatiru'l evvelin, şiir, kehanet sihir, beşeri söz gibi ithamlar da bulunulmuştur. Buna bağlı olarak, Peygamber için de şair, sâhir, kâhin, mecnun gibi vasıflar isnat edilmiştir. İnkârcıların Kur'an ve Hz. Peygambere yönelttikleri itham ve itirazların temelinde, alışıla geldikleri veya kendilerini bağlı hissettikleri dinsel ve ahlaki değerlerin ortadan kaldırılacağına yönelik bir tehdit algısı söz konusudur. Öyle anlaşılmaktadır ki Mekke inkârcıları eski alışkanlıklarını aynen devam ettirme veya sürdürme eğilimi taşımaktadırlar. Bu tutum bir tür zihniyet olarak da yaşama yansımaktadır. Nitekim ataların mirası olarak niteledikleri şirkin arka planında cahiliye inkârcılarının inat, zihin darlığı, siyasal, sosyal ve ekonomik menfaatlerin korunması kaygıları da yatmaktadır. Buradan hareketle, Mekke müşriklerinin, Kur'an'a yönelttikleri itiraz ve ithamların pek çok psikolojik ve sosyolojik temellere de sahip olduğu söylenebilir.

Müşriklerin, putperestliği sürdürmeleri, inat, gurur, zihin darlığı ve nankörlük gibi akli olmayan duygusal nedenlere dayandığı söylenebilir.

"اساطيرالأولين" kavramı, Kur'an'da dokuz sûrede tekrar etmektedir. Ancak, bu ayetlerdeki eskilerin masalları, kıssa bağlamında yer almamıştır. Müşriklerin

(inkarcılar) bu ayetlerle inkâr ettikleri, Kur'an'ın kıssaları değildir. Ayetler bağlamında, Mekke inkârcıları; tevhit, nübüvvet, haşir ve adaleti inkâr etmektedirler.[375] Bu bağlamda "اساطير الأولين" ifadesini inkârcılar, nübüvvet, haşir gibi kavramları inkâr etmek için kullanmışlardır.

Mekkeli müşriklerin kitap ve peygamber konusunda tecrübeleri ve bilgilerinin olmadığı, vahiy kültürüyle ilk defa tanıştıkları anlaşılmaktadır. Cahiliye Araplarının, cin, şeytan, büyücü, şair, mecnun ve kahin gibi konulardaki algıları, onların peygamber ve peygamberliğe ilişkin tasavvurlarının doğrudan etkilendiği ifade edilebilir. Kur'an'ı Kerim'de Hz. Muhammed'in (sav) beşeri kimliğine sık sık vurgu yapılmaktadır. Onlar, kendileri gibi beşer olan birisinin peygamber olmasını zihnen kavrayamamışlardır. Bunun yanında, Mekkeli müşriklerin siyasal, sosyal ve ekonomik düzeninde; güçlü her zaman haklı, zayıflar ise hiçbir zaman haklı olamayacağı ilkesinin hâkim olmasıdır. Kabile taassubiyeti, gurur, kibir, zihin darlığı gibi ortak özelliklere sahip olan Mekke müşrikleri, mitolojik kültürel ortamda (esatiru'l evvelin), kendilerinden başka hiçbir kimseye hayat hakkı tanımamıştır. Mitolojik kültür nedeniyle çok iyi efsane anlatan şahıslar yetişmiştir. Bunların başında Nadr b. Haris ve Velid b. Muğire, Utbe ve Şeybe gelirdi. Bunlar, sihir, şiir, efsane, kâhin, şair, sâhir ve mecnun gibi esatiru'l evvelin kavramlarıyla Kur'an ve Peygamber'e itiraz ve ithamda bulundukları verilerine ulaşılmıştır.

Mekke müşriklerinin, Hz. Muhammed'e (sav) karşı itirazlarını ve ithamlarını dile getirirken hiçbir veriye dayanmadan, sadece sosyal statüyü ve otoritelerini kayıp

[375] 6 Enam 25; 8 Enfal 31; 17 Nahl 24; 23 Muminun 83; 25 Furkan 5; 27 Neml 68; 46 Ahkaf 17; 68 Kalem 15; 83 Mutaffifin 13.

etme kaygıları, zihin darlığı, kendine tabi olanları aldatma, asabiyet, gurur, kibir, taklit, inat gibi subjektif yaklaşımlarla hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

İslam dini ise kişi veya toplumun dinini öğrenilmesinde başvurulacak kaynakların nesne ve olayların gerekçelerinin bilinmesine götüren yolların; duyuların idraki, haber ve istidlâl olduğu ve bunun dışındaki yöntemlerin doğru ve test edilebilir bilgiye ulaştırılmadığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdullah Namlı, *"Nübüvvet Müessesesi ve Muarızların İleri Sürdüğü Bazı İtirazlar"* Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi, cilt: 4, Tekirdağ, 2018.
- Âdem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, Kuramer, İstanbul, 2017.
- Ahmet Akbulut, "*Vahiy"*, İslam İnanç Esasları, Grafiker yay., Ankara, 2018.
- Ahmet Ebu Hakka, *Mu'cemu'l- Nefais el-vasit*, Daru'l-Nefais, Lübnan, 2007.
- Ali Osman Ateş, *Cinler ve Büyü*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- Alusi, Muhammed Şükrî el-Bağdâdî, *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-Arab,* I-III, Beyrut, 1314.
- *Ansiklopedik Lûgat,* Tercüman, İstanbul, 1982.
- August İslâm Bebel, *Hz. Muhammed ve Arap İslam Kültürü*, Çeviri: Sıddık Çelik-Hasan Erdem, Arya yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Ayten Yılmaz, *"İslâm Öncesi Arap Toplumunda Kehanet*", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.
- Bakkılani, *İ'cazu'l Kur'an*, Daru'l Kitabu'l İlmiyye, Çev: ve Tahkik: Salah Muhammed Avide, Beyrut, 1971.
- Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, 13.baskı, İstanbul, 1969.
- Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013.
- Beyzavi, *Beydavi Tefsiri*, Çeviri: Abdulvehap Öztürk, Kahraman yay., İstanbul, 2013.

- Celal Yıldırım, *İlim Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., İstanbul, 1989.
- Celaleddin el-Suyuti, *el-İtkan fi ulumi'l Kur'an,* Çeviri: Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Yay., İstanbul, 1987.
- Cemalettin Erdemci, "*Hz. Muhammed (sav) ile Vefatından Sonra İrtibat Kurmanın İmkanı"*, Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015.
- Cemalettin Erdemci, "*Kelam İlminde Haberin Epistemolojik Değeri"*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI, sayı: I, 2006.
- Cengiz Batuk, "*Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar"*, Milel ve Nihal, cilt: 6, sayı: 1, Ocak-Nisan, 2009.
- Cercis Davut Davut, *el-Zendikatu ve'l-Zenadik*, Mecid yayınevi, Beyrut, 2004.
- Cürcani, *Delâilü'l-İ'câz*, Çeviri: Osman Güman, Litera yay., İstanbul, 2008.
- Deeb el-Khudrawı, *Dictionary of İslamic Terms Arabic-English*, el-Yemame, Beyrut, 2004.
- Ebu Cafer Muhammed b.Cerir el-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Çev: Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yay., İstanbul, 1996.
- Ebu Hatemi er-Razi, *el-A'lamu'n-nubuvve*, Tahkik: Salah el-Savy, İranian Academy of Philosophy, İran, 1977.
- Ebu Mansur el -Matüridi, *Te'vilatü'l -Kur'an*, cilt: 13, Haz: Ertuğrul Boynukalın, İlmi Kontrol: Topaloğlu, Bekir, Mizan yayınevi, İstanbul, 2006.
- el-Fîruzâbâdî, Muhammed b. Yakup, *el-Okyanûsu'1-Basît fî Tercümeti'l-Kamusi"I-Muhît,* Ter: Asım Efendi, el-Matbaatu"1- Osmaniyye, cilt: II., İstanbul, 1305.

- El-İmam Ebi el-Hüseyin Muslim İbni el-Huccac el-Kuşeyriyyi el-Neysaburiyyi, Sahih-i Müslim, Kitabu'l Cum'a, Bab: 13, Hadis no: 46, Naşir: Muhammed Fuad Abdulbaki, cilt: 2, Kahire, 1955, s.593-594.
- Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Feza yay., İstanbul, t.y.
- el-Muallim Butrisi el-Bustanı, *Muhitu'l Muhit,* yeni baskı, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 1987.
- *el-İrşad-Mu'cemu-muasır*, Arapça-Arapça, Haz: Halil Tevfik Muya, Daru'l irşadi'l en-Neşri, Suriye, 2001.
- Emrullah Yüksel, *Amidi ve Kelamcılarda Bilgi Teorisi*, Kelamda Bilgi Problemi Edi. Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Arasta Yayınları, Bursa, 2003.
- Enver Arpa, *"İ'cazü'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım",* AÜİFD Cilt: XLIII, Sayı : 1, Ankara, 2002.
- Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, yayınevi, İstanbul, 1984.
- Er-Rağıb Isfahani, *Mu"cemu'l-Müfredâti elfâzi'l-Kur"ân,* Defteru Neşri'l-Kitab, Mısır, 1353.
- Fahreddin el-Razi, *Tefsiri Kebiri*, Akçağ Yay., Ankara, 1995.
- Faruk Aktaş, *Kur'an'da Cehalet Kavramı*, Ekin Yay., İstanbul, 2001.
- Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an,* Çev: Alparslan Açıkgenç, Ankara okulu yay., Ankara, 2013.
- Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Doğuş matbaası, 1970.

- Fikret Karaman, "*Kur'an'da İlim Kavramı ve Değeri*", Kelamda Bilgi Problemi Edi. Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz, Arasta Yay., Bursa, 2003.
- Hacı Mehmet Günay, *"Zemlekani"* İslam Ansiklopedisi, TDV, cilt: 21, İstanbul, 2000.
- Hadiye Ünsal, *Erken Dönem Mekki Surelerin Tahlili*, Ankara okulu Yay., Ankara, 2015.
- Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hans Wher, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Edi. J. Milton Cowan, 3. Baskı, Librairie Du Liban, Beirut, 1974.
- Hilmi Demir, *Mit Kozmos ve Akıl*, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011.
- Hülya Alper, *Vahiy Süreci ve Kur'an*, İslam İnanç Esasları, Edi. Şaban Ali Düzgün, Grafiker yay., Ankara, 2018.
- İbni Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva' ve'n-nahl,* Tahkik: Sami Enurcahin, Daru'l Hadis, Kahire, 2010.
- İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, Çev: Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner, çağrı yayınları, İstanbul, 1984.
- İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l Lisanu'l Arab, , cilt : I-II, Beyrut, 1970.
- İbrahim Enis, Abdulhalim Muntasır, Muhammede Halfullah Ahmet, *Mu'cemu'l vasit*, Kahire, 1982.
- İbrahim Mustafa, Ahmet Hüsni el-Zeyyat, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*, el-Mektebetu'l İslamiyye, cilt: I-II., İstanbul, t.y.

- İdris Tüzün, Adem Midilli, *"Kur'ân'da Belâgat Örnekleri"*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 21, Sayı 35, Ocak-Haziran, 2016.
- İhsan Turgut, *Felsefi Sorgulama*, Anadolu Mat., 1.baskı, İzmir, 1997
- İlyas Bıyık, *Putperestliğin Tarihi Seyri*, Rağbet yay., İstanbul, 2009.
- İlyas Çelebi, *"Kahin",* İslam Ansiklopedisi, TDV yay., İstanbul, cilt : 24, 2001.
- İlyas Çelebi, *"sihir"* İslam Ansiklopedisi, TDV yay., cilt: 37, İstanbul, 2009.
- İsmail Güleç, *"Hz. Peygamber'in Şiire Karşı Tutumu",* Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 19, İstanbul 2017.
- İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu, düşün yay., İstanbul 2011.
- Kadi Abdulcebbar, *Tesbitu Delaili'n-Nübüvve*, Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Başkanlığı, Ed. Hüseyin Hansu, Çeviri: M. Şerif Eroğlu-Ömer Aydın, İstanbul, 2017.
- Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2015.
- Kenan Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, Fenomen, Yay., 3.baskı, 2014.
- Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, Çeviri: M. Beşir Eryarsoy, Buruc yayınları, 1998.
- M. Edom, *Tarihi Esatir*, Çeviri: Mustafa Nuri, Arakas Matbaası, H. 1329.
- M. Yunus Apaydın, *"İbn Hazm"*, İslam Ansiklopedisi, TDV, cilt:20, İstanbul, 1999.
- Mahmut Ay, "*Geleneksel Nübüvvet Tasavvurlarına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme"*, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014, Edi: Mahmut Çınar, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Gazi Antep Üniversitesi, Gazi Antep Basımevi, 2015,

- Maturidi, *Kitab-ı Tevhit*, Çev: Bekir Topaloğlu, İSAM Yay., Ankara, 2015.
- Mehmet Bölükbaşı, *"Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik*", Nüsha, 2018/47.
- Mehmet Emin Bars, *"Mitlerde Büyülü Gerçeklik"* Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Eğitim Dergisi Sayı: 2/2 2013.
- Mehmet Evkuran, "*Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri"*, Edi: Mahmut Çınar, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014, Gazi Antep Üniversitesi, Gazi Antep Basımevi, 2015
- Mehmet Said Hatipoğlu, *Kur'an'da Gayb*, Edi: Murat Sülün, Vahiy Zincirinin Son Halkası Kur'an Vahyi, Kur'an Çalışmaları Vakfı, İstanbul, 2017.
- Merkezu Tefsiri li'l-Dirasâti Kur'an'iyyeti, *el-Muhtes fi't-Tefsiri el-Kur'an'ı-el-Kerim*, S. Arabistan, 1437.
- Mevlüt Sarı, *Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar yayınları, t.y.
- Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, Çev: Nejat Musalleşoğlu, M.UİF yay., İstanbul, 1995.
- Muammer Esen, *"Şefaat*", Temel İnanç Esasları, İlahiyat yay., Ankara, 2006
- Muammer Esen, *Kur'an'da Peygamberlik*, Araştırma yay., Ankara, 2012.
- Muhammed Ali el-Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, Çev: Saderettin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar yayınları, İstanbul, 1990.
- Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yay., İstanbul, 2002.
- Muhammed Razuk, *"Merakeş"* İslam Ansiklopedisi, TDV yay., cilt: 29, Ankara, 2004.

- Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği,* Marmara üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1996.
- Muniru'l Baalbeki, *Kamusu İngilizi Arabi*, Beyrut, 1986.
- Murat Sarıcık, *Cahiliye kültürü*, Fakülte Kitapevi, İsparta, 2002.
- Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim'de Vahyin Kavramsal Çerçevesi*, İstanbul, 2017.
- Musa Osman Karatosun, "*Kehanet Türleri ve Kadim Kültürlerdeki Uygulamaları"*, ÇÜİFD, Cilt: XVI, Sayı: 2, 2016.
- Mustafa Çağrıcı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Ahlak ve İnsan İlişkileri*, Kuramer, İstanbul, 2017.
- Nayif Münir Farsi, *el-İ'câzü'l-İlmi fi'l-Kur'an ve'l-Sünnet,* Daru İbni Hazm, Kuveyt, 2007.
- Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara İlahiyat Yay., Ankara, 1957.
- Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları sözlüğü,* İstanbul, 1984.
- Osman Kaya, *"Yanlış Peygamber Algısının Tezahürleri",* Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015.
- Osman Oral, *"Mâtüridî'ye Göre Âyetü'l-Kürsi'de Allah Tasavvuru ve Tevhid Sorunu*, TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies Yıl: 5, Sayı: 16, Mart 2018, s. 291-314, 2018
- Rağıb el-İsfahani, *Müfredat Elfazu'l Kur'an*, Tahkik: Saffan Adnan Davudi, 1. baskı, Daru'l Kalem, Beyrut, 1992.
- Rağıb el-İsfahani, *Müfredat*, Çev: Yusuf Türker, Pınar yayınları, İstanbul, 2007.

- Ramazan Yıldırım, "*Yanlış Peygamber Algısının Sebepleri*", Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M.Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015,

- Recep Kılıç, *Modern Tartışmaların Işığında İslam Vahyi*, İslam ve Hıristiyanlık'ta Vahiy, Eugen Biser Vakfi'nın Kültürlerarası ve Dinlerarası Sempozyumları, 23.-24.-2009, Edi: Richard Heinzmann, Mualla Selçuk, cilt: 5, Almanya, s.30-47

Recep Kılıç, *Vahiy: Mahiyeti, İmkânı ve Doğrulanması Üzerine*, Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları dergisi cilt: 8 sayı: 1, Ocak – Nisan, 2011.

- Resul Ersöz, *Kur'ân'a Göre "Hakk" ve "Adalet" Kavramları Bağlamında İslâm Toplumunun İçtimâî Değerleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 18, Sayı: 2, 2016.

- Rohi Baalbaki, *el-Mawrid, A Modern Arabic-English Dıctonary,* Daru'l-İlm li'l-malayin, First Edition, Beirut, 1988.

- Salih Şelhub, *el-Keşşaf*, daru usame, Arapça-Arapça, 2004.

- Seyyid Kutup, *Fizilali'l-Kur'an*, Çeviri: Bekir Karlıağa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüller, Hikmet Yay., İstanbul, t.y.

- Suyuti, *el-Dürü'l Mensûr*, Ocak yay., İstanbul, 2016.

- Suyuti, *Esbab-ı Nüzul*, Çeviri: İbrahim Seyfi Oymalı, Fatih Yayınevi, İstanbul, t.y.

- Süleyman Ateş, Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali, Kılıç Yay., Ankara, t.y.

- Şaban Ali Düzgün, *Kur'an'ın Tevhid Felsefesi*, Kelam Araştırmaları 3: 1, 2005.

- Şaban Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, Endülüs, İstanbul, 2017.

- Şahin Güven, *"Hz. Peygamber'in Doğru Anlaşılmasının Önemi",* Edi. Mahmut Çınar, Esra Delen, M. Raşit Akpınar, Mehmet Aksürmeli, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı*, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2015, s.269-270)

- Taberi, *Taberi Tefsiri*, Çeviri: Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yay., 1996.

- Theodor Nöldeke, Friedrich Schwally, Gotthelf Bergsträßer, Otto Pretzl, The History of the Qurʾān, Edited and Translated: Wolfgang H. Behn, Brill, England, 1983.

- Toshihiko Izutsu, *Kur'an 'da Allah ve İnsan*, Çev: Süleyman Ateş, Ankara, t.y.

- Vehbe Zuhayli, *Et-Tefsirü'l-Münir*, Çev: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Risale yay., İstanbul, 2005.

- Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara Okulu yay., Ankara, 2013.

- Yusuf Sancak, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Şafak yayınları, Erzurum, 1999.

- Yusuf Şevki Yavuz, *"Cahiliye Döneminde Vahiy ve Peygamberlik*", Edi. Yusuf Şevki Yavuz, Vahiy ve Peygamberlik, Kuramer, İstanbul, 2018

- Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, Çeviri: Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Mehmet Erdoğan, Sadrettin Gümüş, Adil Bebek, Murat Sülün, Mehmet Çiçek, Necdet Çağıl, Ed. Murat Sülün, Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2016.

ÖZET

Abdullah SERTKAYA, **"Kur'an'da "Esatiru'l Evvelin" Kavramı ve Epistemolojik Değeri"**, Yüksek Lisans, Danışman: Prof. Dr. Mahmut AY, 139 s.

Çalışmamızda, Kur'an'ın dokuz sûresinde söz konusu edilen "Esatiru'l Evvelin" kavramının sözlük ve terim anlamlarının tespit edilmesi yanında, bu kavramın kullanım bağlamları üzerinde durulmaktadır.

Kelam ilminin ana konuları olan ve dinin temel esasları konumundaki tevhit, nübüvvet ve ahiret hakkında müşrikler tarafından yapılan itiraz ve ithamların kök nedenleri araştırılarak bunlara ilişkin verilerin analizi yapılmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, müşrikler tarafından Hz. Muhammed'e (sav) yapılan itiraz ve ithamlarının temelinde; cahiliye Araplarının Esatiru'l Evvelin kültürü başta olmak üzere siyasal, ekonomik ve sosyal nedenler olduğu düşünülmektedir

Araştırmamızda esatiru'l evvelin kavramı kapsamında Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e yapılan itham ve itirazların sosyo-kültürel, sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-teolojik gerçeklerin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Geçmiş milletlere ait anlatıları ifade eden esatir kavramı ile vahiy kavramının epistemolojik ve teolojik değeri tespit edilmeye çalışılmaktadır.

ABSTRACT

Abdullah SERTKAYA, **The Concept Of Esatiru'l-Awwalin in The Quran And its Epistemological Value.**

Esatiru'l-awwalin in the Holy Qur'an, Master, Supervisor: Prof. Dr. Mahmut AY, Ankara University Social Sciences Institute, 139 pages.

In our study, besides the determination of the dictionary and term meanings of the concept of esatiru'l-awwalin mentioned in the 9th Sura of the Qur'an, the usage contexts of this concept are emphasized.

The root causes of the objections and accusations made by Mecca pagan about monotheism, prophethood and the hereafter, which are the main subjects of theology of Kalam and which are the basic principles of religion, are investigated and the data related to them are analyzed.

As a result of the research, by Mecca pagan, On the basis of the objections and accusations against Prophet Muhammad, The Arabs of the ignorance are thought to be political, economic and social reasons, especially the culture of esatiru'l-awwalin.

In our research, the concept of esatiru'l-awwalin in the Qur'an and Prophet Muhammad. It is understood that the accusations and objections to the Prophet included socio-cultural, socio-political, socio-economic and socio-theological realities.

It is tried to determine the epistemological and theological value of the concept of revelation and the concept of esatiru'l-awwalin, which expresses the narratives of pastnations.